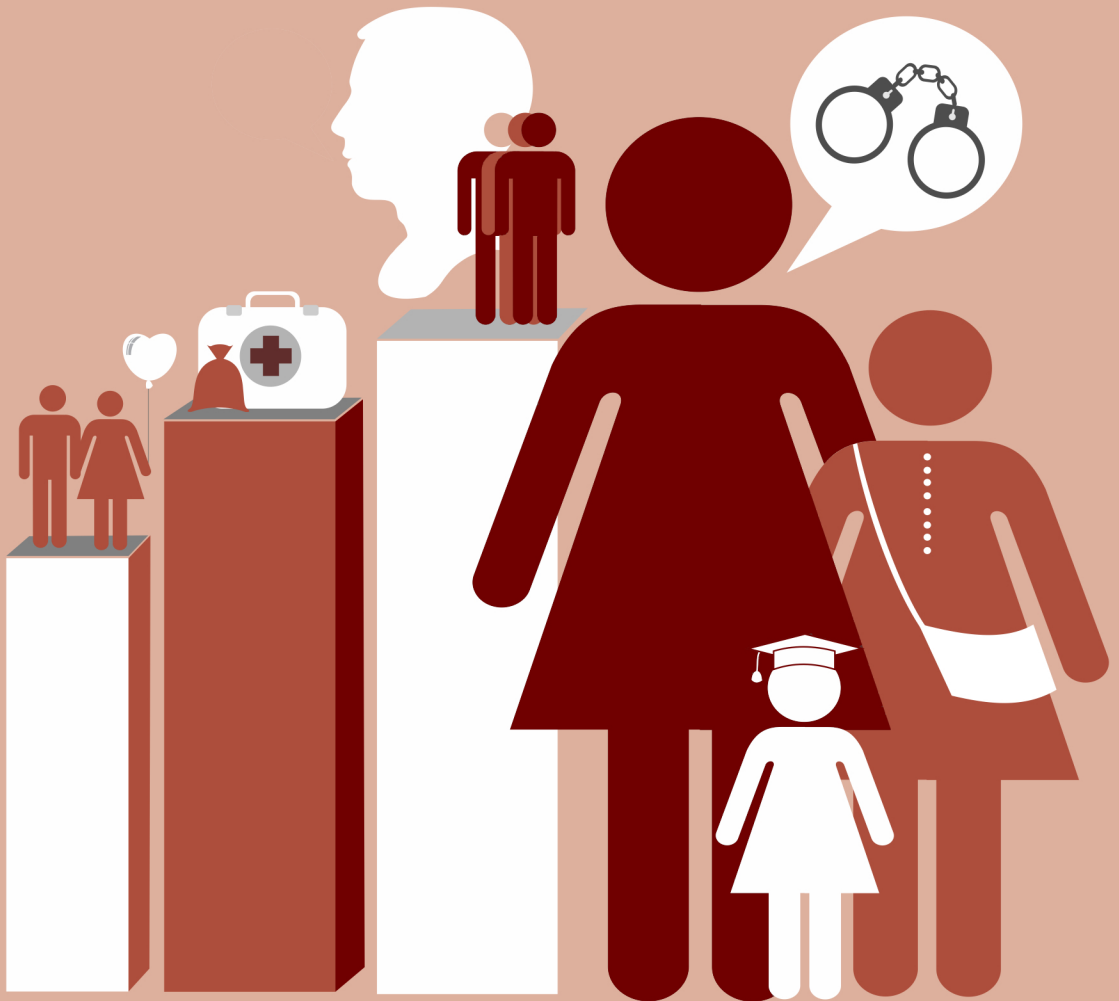

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

RASPROSTRANJENOST I KARAKTERISTIKE NASILJA PREMA ŽENAMA U BIH 2013

Finansijski podržano iz sredstava FIGAP programa

Vlada Federacije
Bosne i Hercegovine
Gender centar

Agencija za ravnopravnost spolova BiH
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

Vlada Republike Srpske
Gender centar – Centar za jednakost i
ravnopravnost polova

RASPROSTRANJENOST I
KARAKTERISTIKE NASILJA
PREMA ŽENAMA U BIH

**RASPROSTRANJENOST I KARAKTERISTIKE
NASILJA NAD ŽENAMA U BOSNI I HERCEGOVINI**

Izdavač

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine

U ime izdavača

Samra Filipović – Hadžiabdić

Autori

Marija Babović
Olivera Pavlović
Katarina Ginić
Nina Karađinović

Prevod:

Sanja Oneščuk-Tahirović

Lektura

Diwan d.o.o. Sarajevo

Dizajn

Connect, Mostar

Štampa

FRAM-ZIRAL d.o.o. Mostar

Tiraž

300

Juni 2013. godine

Studija „Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini“ je prvo istraživanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini i rezultat je saradnje Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centra Republike Srpske koji su osigurale sredstva iz FIGAP programa, te Populacionog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA) i UN Agencije za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena (UN WOMEN). Studija je izrađena u saradnji sa Agencijom za statistiku BiH, Republičkim zavodom za statistiku Republike Srpske i Federalnim zavodom za statistiku Federacije BiH koji su proveli istraživanje o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini tokom septembra i oktobra 2012. godine. Istraživanje je provedeno u skladu sa metodologijom Ekonomske komisije Ujedinjenih naroda za Evropu (UNECE), ali uključuje i dodatne komponente, kao što su faktori i determinante nasilja, njegove posljedice i obraćanje institucijama i organizacijama za podršku žrtvama nasilja.

Izradu ove publikacija je podržale su UN Agencija za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena (UN Women) i Populacioni fond Ujedinjenih nacija (UNFPA). Stajališta iznesena u ovoj publikaciji izražavaju mišljenje autora/ki, te nužno ne predstavljaju stavove UN Women, UNFPA, Ujedinjenih nacija ili bilo koje druge njihove agencije.

Agencija za
ravnopravnost
spolova BiH

2013.

**RASPROSTRANJENOST I
KARAKTERISTIKE NASILJA
PREMA ŽENAMA U BIH**

Predgovor

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici, kao jedan od najvećih izazova bosanskohercegovačkog društva, problem je koji je odnedavno izašao iz privatne u javnu sferu. Naime, dugo vremena se partnersko i porodično nasilje u Bosni i Hercegovini sagledavalo kao privatna porodična stvar. Intervencija društva postala je intenzivnija u posljednjoj deceniji kada se razvila svijest da je sprečavanje ove vrste nasilja jedan od imperativa u oblasti zaštite ljudskih prava.

Veoma je teško utvrditi obim prisutnosti nasilja nad ženama i porodičnog nasilja u Bosni i Hercegovini. Osnovni razlozi za to prije svega se nalaze u skrivenoj prirodi problema, neprijavlivanju slučajeva nasilja u porodici, nepostojanju jedinstvene statističke evidencije i tretiranju nasilja u porodici kao "privatnog problema". Kao što je već poznato, prijavljeni slučajevi nasilja u porodici smatraju se samo "vrhom ledenog brijega" jer je mnogo veći broj slučajeva koji ostaju neprijavljeni, te se iz ovih razloga rade anketna istraživanja, pomoću kojih se dolazi do procjene rasprostranjenosti ovog fenomena. Nedostatak podataka nije problem samo za Bosnu i Hercegovinu, već i za druge zemlje u regionu i svijetu.

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine inicirala je **provedbu istraživanja o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini**, jer prikupljanje podataka, analize i istraživanja, kao veoma važan segment, predstavljaju osnov za razvoj programa i politika, ali isto tako i za nadzor nad njihovom provedbom.

Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, kao prva studija ove vrste u Bosni i Hercegovini, nastala je kao rezultat anketnog istraživanja, koje su proveli Agencija za ravnopravnost spolova BiH i entitetski *gender* centri u saradnji sa statističkim institucijama, a uz podršku UNFPA i UN WOMEN. Osnovni cilj studije bio je istražiti rasprostranjenost i učestalost različitih oblika nasilja nad ženama u sferi privatnih odnosa i šire zajednice.

Za potrebe prvog istraživanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini razvijena je posebna metodologija koja u svom jezgru sadrži metodologiju UNECE, ali uključuje i dodatne komponente. Ona je nastala iz napora da se, istovremeno, osigura uporedivost sa drugim zemljama u pogledu primjene metodologije UNECE, ali i da se sagledaju dodatni aspekti nasilja koji UNECE -ovom metodologijom nisu obuhvaćeni, kao što su faktori i determinante nasilja, njegove posljedice i obraćanje institucijama i organizacijama za podršku žrtvama nasilja.

Studija je značajna sa aspekta implementacije **Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine**, kao petogodišnjeg strateškog dokumenta iz oblasti ravnopravnosti spolova, koji u okviru poglavlja "Nasilje u porodici, nasilje na osnovu spola, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i trgovina osobama" planira implementaciju sličnih istraživanja.

Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini bit će široko distribuirana i predstavljena jer može poslužiti kao putokaz u planiranju daljnjih aktivnosti za institucije vlasti na svim nivoima kao i za nevladine organizacije u svim dijelovima Bosne i Hercegovine.

Direktorica Agencije za ravnopravnost spolova BiH
Samra Filipović-Hadžiabdić

Lista skraćenica

BiH	Bosna i Hercegovina	BiH	Bosnia and Herzegovina
CSR	Centar za socijalni rad	CSW	Center for social work
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine	FBiH	Federation of Bosnia and Herzegovina
FIGAP	Finansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana BiH		Financial mechanism for implementation of the Gender Action Plan of BiH
OCD	Organizacije civilnog društva	CSO	Civil Society Organizations
RS	Republika Srpska	RS	Republic of Srpska
VE/SE	Vijeće/Savjet Evrope	CE	Council of Europe
SZO	Svjetska zdravstvena organizacija	WHO	World Health Organization
UN	Ujedinjene nacije	UN	United Nations
UN Women	UN-ovo tijelo za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena	UN Women	United Nations for Women
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj	UNDP	United Nations Development Program
UNFPA	Populacioni fond Ujedinjenih nacija	UNFPA	United Nations Population Found
UNECE	Ekonomska komisija Ujedinjenih naroda za Evropu	UNECE	United Nation Economic Commision for Europe
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu	UN ESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena	CEDAW	Committee on the Elimination of Discrimination against Women

Lista tabela i grafikona

SPISAK TABELA

Tabela 2.1: Indikatori različitih oblika nasilja

Tabela 2.2: UNECE-ovi indikatori

Tabela 2.3: Elementi uzorkovanja i osnovna struktura uzorka

Tabela 3.1: Ispitanice prema tipu naselja u kome žive

Tabela 3.2: Ispitanice prema starosti

Tabela 3.3: Ispitanice prema obrazovanju

Tabela 3.4: Ispitanice prema aktivnosti

Tabela 3.5: Ispitanice prema tipu domaćinstva u kome žive

Tabela 3.6: Domaćinstva u kojima ženski članovi (ne nužno ispitanice) pretežno obavljaju najvažnije poslove održavanja i brige o porodici ukupnog nasilja nad ženama

Tabela 4.1: Prevalencija ukupnog nasilja nad ženama

Tabela 4.2: Stope prevalencije različitih oblika nasilja nad ženama

Tabela 4.3: Izloženost različitim oblicima nasilja

Tabela 4.4: Prevalencija različitih tipova nasilja definiranih prema počiniocu i kontekstu

Tabela 4.5: Stope ukupnog nasilja za različite starosne kategorije žena

Tabela 4.6: Stope ukupnog nasilja za žene iz gradskih i seoskih sredina

Tabela 4.7: Manifestacije psihičkog nasilja

Tabela 4.8: Psihičko nasilje doživljeno od navršene 15. godine, prema počiniocima

Tabela 4.9: Učestalost aktuelnog psihičkog nasilja tokom posljednje godine koje je počinio sadašnji partner

Tabela 4.10: Iskustvo psihičkog nasilja nakon navršene 15 godina koje je počinio bivši i sadašnji partner, BiH

Tabela 4.11: Stope prevalencije psihičkog nasilja koje su počinili sadašnji partneri tokom života ispitanice, prema starosnim kategorijama

Tabela 4.12: Stope psihičkog nasilja koje su počinili članovi porodice i srodnici tokom života i tokom posljednjih 12 mjeseci

Tabela 4.13: Učestalost psihičkog nasilja koje su počinili članovi porodice i srodnici tokom posljednjih 12 mjeseci

Tabela 4.14: Stope psihičkog nasilja koje su počinile osobe izvan porodice, tokom života i tokom posljednjih 12 mjeseci

Tabela 4.15: Učestalost psihičkog nasilja koje su počinile osobe izvan porodice tokom posljednjih 12 mjeseci

Tabela 4.16: Manifestacije fizičkog nasilja na osnovu kojih je vršena identifikacija prisustva nasilja

Tabela 4.17: Fizičko nasilje doživljeno od navršene 15. godine, prema počiniocima

Tabela 4.18: Stope prevalencije fizičkog nasilja koje su počinili sadašnji partneri tokom života ispitanice, prema starosnim kategorijama

Tabela 4.19: Manifestacije seksualnog nasilja posredstvom kojih je ono identificirano

Tabela 4.20: Manifestacije ekonomskog nasilja koje su upotrijebljene za njegovu identifikaciju

Tabela 4.21a: Ukupna i specifične starosne stope fizičkog nasilja nad ženama počinjenog tokom posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu sa počiniocem, u BiH

Tabela 4.21b: Ukupna i specifične sta-

rosne stope fizičkog nasilja nad ženama počinjenog tokom posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu sa počiniocem, u FBiH

Tabela 4.21c: Ukupna i specifične starosne stope fizičkog nasilja nad ženama počinjenog tokom posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu sa počiniocem, u RS-u

Tabela 4.22: Učestalost fizičkog nasilja počinjenog u posljednjih 12 mjeseci, prema počiniocu, u procentima

Tabela 4.23a: Ukupna i specifične starosne stope fizičkog nasilja nad ženama počinjenog tokom života, prema odnosu sa počiniocem, u BiH

Tabela 4.23b: Ukupna i specifične starosne stope fizičkog nasilja nad ženama počinjenog tokom života, prema odnosu sa počiniocem, u FBiH

Tabela 4.23c: Ukupna i specifične starosne stope fizičkog nasilja nad ženama počinjenog tokom života, prema odnosu sa počiniocem, u RS-u

Tabela 4.24: Nepartnersko nasilje tokom života, prema počiniocima

Tabela 4.25: Ukupna i specifične starosne stope seksualnog nasilja nad ženama počinjenog u posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu sa počiniocem, u BiH

Tabela 4.26a: Ukupna i specifične starosne stope seksualnog nasilja nad ženama počinjenog tokom života, prema odnosu sa počiniocem, u BiH

Tabela 4.26b: Ukupna i specifične starosne stope seksualnog nasilja nad ženama počinjenog tokom života, prema odnosu sa počiniocem, u FBiH

Tabela 4.26c: Ukupna i specifične starosne stope seksualnog nasilja nad ženama počinjenog tokom života, prema odnosu sa počiniocem, u RS-u

Tabela 4.27: Ukupna i specifične starosne stope fizičkog i/ili seksualnog nasilja koje su počinili sadašnji ili bivši partneri u toku posljednjih 12 mjeseci

Tabela 4.28: Ukupna i specifične starosne stope fizičkog i/ili seksualnog nasilja nad ženama koje su počinili njihovi sadašnji ili bivši partneri u toku života

Tabela 4.29: Stope psihičkog nasilja nad ženama koje su počinili njihovi sadašnji ili bivši partneri u periodu od posljednjih 12 mjeseci

Tabela 4.30: Ukupne stope ekonomskog nasilja nad ženama koje su počinili njihovi sadašnji ili bivši intimni partneri tokom posljednjih 12 mjeseci

Tabela 5.1: Stope prevalencije ukupnog partnerskog nasilja, prema obrazovanju žena

Tabela 5.2: Stope prevalencije ukupnog partnerskog nasilja, prema obrazovanju partnera

Tabela 6.1: Osobe koje su nanijele fizičke povrede na životnom nivou

Tabela 6.2: Tretman nasilja prema mišljenju žena sa i bez iskustva nasilja

Tabela 6.3: Samopercepcija izloženosti različitim oblicima nasilja

Tabela 6.4: Pokušaji izlaska iz situacije nasilja kod žena koje su bile izložene partnerskom nasilju

Tabela 6.5: Stav o traženju podrške u slučajevima nasilja u porodici kod žena sa i bez iskustva nasilja

Tabela 6.6: Prepoznavanje relevantnih institucija i organizacija za podršku ženama žrtvama porodičnog nasilja

Tabela 6.7: Obračanje za pomoć žena izloženih partnerskom i/ili nasilju u poro-

dici

Tabela 6.8: Razlozi zbog kojih se žene sa tjelesnim povredama nastalim usljed fizičkog nasilja nisu obratile ljekaru za pomoć

Tabela 6.9: Postupanje policije u slučajevima fizičkog i seksualnog nasilja nad ženama iz uzorka

Tabela 6.10: Postupanje službenika u centrima za socijalni rad u slučajevima partnerskog i/ili nasilja u porodici nad ženama iz uzorka

SPISAK GRAFIKONA

Grafikon 3.1: Vlasništvo nad kućom/stanom, BiH

Grafikon 3.2: Vlasništvo nad poslovnim prostorom, BiH

Grafikon 3.3: Udio ispitanica koje su vlasnice bar dijela zemljišta koje je u posjedu njihovog domaćinstva

Grafikon 3.4: Domaćinstva ispitanica prema materijalnoj deprivaciji

Grafikon 4.1: Stope prevalencije ukupnog nasilja tokom posljednjih 12 mjeseci

Grafikon 4.2: Žene sa iskustvom psihičkog nasilja

Grafikon 4.3: Rasprostranjenost psihičkog nasilja u formi ograničavanja slobode i emocionalnog zlostavljanja koje su vršili sadašnji ili bivši partner u toku života

Grafikon 4.4: Rasprostranjenost psihičkog nasilja nad ženama koje vrše njihovi sadašnji partneri

Grafikon 4.5: Rasprostranjenost psihičkog nasilja nad ženama koje vrše njihovi bivši partneri

Grafikon 4.6: Počinioci psihičkog nasilja nad ženama

Grafikon 4.7: Počinioci psihičkog nasilja nad ženama u široj zajednici

Grafikon 4.8: Žene sa iskustvom fizičkog nasilja

Grafikon 4.9: Rasprostranjenost fizičkog nasilja nad ženama koje vrše ili su vršili njihovi sadašnji partneri

Grafikon 4.10: Rasprostranjenost fizičkog nasilja nad ženama koje vrše ili su vršili njihovi bivši partneri

Grafikon 4.11: Učestalost aktuelnog psihičkog nasilja koje je počinio sadašnji partner tokom posljednjih godinu dana, za nivo BiH

Grafikon 4.12: Rasprostranjenost fizičkog nasilja nad ženama koje su počinili drugi članovi njihove porodice

Grafikon 4.13: Počinioci fizičkog nasilja nad ženama u porodici

Grafikon 4.14: Rasprostranjenost fizičkog nasilja koje su počinile osobe koje nisu partneri niti članovi porodice

Grafikon 4.15: Rasprostranjenost seksualnog nasilja

Grafikon 4.16: Stope seksualnog nasilja prema počiniocima

Grafikon 4.17: Ekonomsko nasilje tokom života i u posljednjih godinu dana, u %

Grafikon 4.18: Osobe koje su ženama oduzele lični novac

Grafikon 4.19: Učestalost seksualnog nasilja koje su počinili partneri tokom posljednjih 12 mjeseci

Grafikon 5.1: Prisustvo partnerskog nasilja u slučaju problema alkoholizma kod partnera

Grafikon 5.2: Prisustvo partnerskog nasilja u zavisnosti od toga da li partner ima "tešku", prijeku narav

Grafikon 5.3: Prisustvo partnerskog nasilja u kontekstu odlučujuće moći u domaćinstvu

Grafikon 5.4: Prisustvo partnerskog nasilja u kontekstu materijalne deprivacije

Grafikon 5.5: Stope prevalencije nasilja nad ženama u porodici po tipu naselja u kome je nastanjeno domaćinstvo

Grafikon 5.6: Stope prevalencije nasilja nad ženama u porodici prema izloženosti domaćinstva materijalnoj deprivaciji

Grafikon 5.7: Stavovi prema rodnim ulogama u domaćinstvima sa i bez nasilja nad ženama u porodici

Grafikon 5.8X: Specifične stope prevalencije nasilja u porodici u kontekstu različitih porodičnih problema

Grafikon 6.1: Zdravstvene tegobe kod žena sa i bez iskustva nasilja tokom života

Grafikon 6.2: Zdravstvene tegobe kod žena sa i bez iskustva nasilja tokom posljednjih 12 mjeseci

Grafikon 6.3: Povrede izazvane fizičkim nasiljem tokom života kod žena koje imaju iskustvo fizičkog nasilja

Grafikon 6.4: Stav o traženju podrške u slučajevima nasilja u porodici

Grafikon 6.5: Razlozi zbog kojih se žrtve partnerskog i/ili nasilja u porodici nisu obraćale institucijama i organizacijama za pomoć

Grafikon 6.6: Informiranje ljekara o porijeklu povrede, nivo BiH

Grafikon 6.7: Postupanje ljekara u slučaju povreda zadobijenih fizičkim nasiljem kod žena iz uzorka, nivo BiH

Grafikon 6.8: Ocjena podrške policije

Grafikon 6.9: Ocjena podrške CSR-a

Pojmovnik

Nasilje na osnovu spola je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koji sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života (Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini).

Uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje po osnovu spola kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba i stvoriti zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje ili kojim se postiže takav učinak (Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini).

Nasilje nad ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama, a predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu dovesti do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti bilo u privatnom životu (Vijeće Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Istanbul, 11. maj 2011. godine).

Rodno zasnovano nasilje nad ženama označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono, koje nesrazmjerno pogađa žene (Vijeće Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Istanbul, 11. maj 2011. godine).

Nasilje u porodici označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio isto prebivalište sa žrtvom (Vijeće Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Istanbul, 11. maj 2011. godine).

Žrtva označava svaku fizičku osobu koja je izložena ponašanju opisanom kao nasilje nad ženama i nasilje u porodici (Vijeće Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Istanbul, 11. maj 2011. godine).

Executive summary

The research of the prevalence of violence against women in Bosnia and Herzegovina (BiH) was initiated by the Agency for Gender Equality BiH, in cooperation with the Gender Centre of Republika Srpska (RS) and the Gender Centre of the Federation BiH (FBiH) and with support from UNFPA and UN Women. Additionally, the main basis for the research was provided by the statistical offices of RS and the FBiH. The main motivation for conducting the research stemmed from the need to generate a high-quality empirical basis for implementation of policies and measures aimed at combating violence against women which are in accordance with strategies for promotion of gender equality and strategies aimed at combating violence against women and domestic violence, both on national as well as entity levels.

The goal of the research was to gain insight into: the prevalence of different forms of violence against women, both domestic and outside the household; to identify the main characteristics of different forms of violence against women; to identify key factors that influence violence against women; and, to examine the consequences of violence against women and women's experiences with institutions and organizations that provide support to women victims of violence. The survey was conducted on a sample of 3300 households and adult women in BiH, with appropriate representative subsamples for the RS and Federation BiH. Data has not only been collected from women, but also on the characteristics of the household itself. This has enabled the analysis of some important determinants of domestic and partner violence.

Violence against women has been defined in accordance with the Council of Europe's Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence where *“violence against women” is understood as a violation of human rights and a form of discrimination against women and shall mean all acts of gender-based violence that result in, or are likely to result in, physical, sexual, psychological or economic harm or suffering to women, including threats of such acts, coercion or arbitrary deprivation of liberty, whether occurring in public or in private life.* According to the same Convention domestic violence *means all acts of physical, sexual, psychological or economic violence that occur within the family or domestic unit or between former or current spouses or partners, whether or not the perpetrator shares or has shared the same residence with the victim* (Council of Europe, Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11th May 2011).

This research analyses four main forms of violence: physical, psychological, sexual and economic violence. In terms of the perpetrators, a distinction has been made between partner violence, domestic violence, and violence in the wider community. Furthermore, a time dimension has been included in the research whereby a distinction has been made between experiences of violence during lifetime (from 15 years of age) and actual violence (experiences of violence in the past year). The analysis focused on two key characteristics of violence: prevalence and incidence (the frequency of violent acts). Apart from these key aspects, violence was also monitored according to 8 standard UNECE indicators.

Forms, prevalence and characteristics of violence against women

According to research findings, more than half of the women surveyed (47.2% in BiH, 47.2% in the FBiH and the RS, 47.3%) experienced at least one form of violence from the age of 15. During the 12 months preceding the survey, 11.9% of women in BiH had experienced some form of violence (FBiH 12.7% and 10.6% in RS).

Findings indicate that the most frequent form of violence is psychological, with an overall prevalence of 41.9% during lifetime and 10.8% in the last year. The second most prevalent form of violence is physical with a prevalence rate of 24.3% during lifetime and 2.4% in the last year. Sexual violence has been experienced by 6% of women during their adult life, while 1.3% women have been victims of sexual violence in the last year.

Perpetrators of violence against women are most often former or current partners. Research findings show that partner violence is evident in 71.5% of cases. In general, there is a much higher risk of violence against women in intimate partner and domestic relationships than in the wider community.

Young women are more exposed to violence than older women (the prevalence rate of violence among women aged 18-24 is 56.38% and 44.2% in the case of women over 65 years). UNECE indicators indicate that young women are more exposed to actual physical violence, but that the prevalence of this form of violence during lifetime is higher among older women, except in the RS, where the rates remain the highest in the youngest category of women. Furthermore, women with poor health and disability are not spared from violence - prevalence rates are the same as in the sub-sample of healthy women and women without disabilities.

Data on the frequency of violence indicates that occurrences of violence are not individual incidents, but that these practices are systematically repeated.

Factors of violence against women in partner and domestic relationships

Factors of violence against women were examined only in the context of partner and domestic violence, but not in regard to violence in the wider community. Analysis indicated as significant predictors of the violence against women the type of settlement in which women live, the material standard of their family, cultural factors such as attitudes towards gender roles and culture of conflict resolution in the family, as well as the presence of various family problems.

The prevalence of domestic violence is higher in rural than in urban areas (49.2% vs. 44.3%). Material deprivation significantly increases the risk of domestic violence - 19.7% of women who do not live in deprived households have experienced violence compared to 26.3% of women from deprived households. In families where violence against women has been registered there are also pronounced patriarchal attitudes towards gender roles, although they are generally high throughout the sample. Furthermore, the culture of “tolerance towards violent conflict resolution” and the presence of various problems such as sick or immobile family member, alcoholism or aggressive behaviour by family member/s, are all factors that increase the risk of violence against women. For example, findings show that in households where there are seriously ill or immobile members, more than a third

(33.4%) experienced violence, while the prevalence of violence against women in families without such difficulties was 19%. In households where problems with alcoholism have been identified, almost 60% of women have experienced violence, while this percentage is lower (20%) in households without such problems.

Consequences of domestic violence

The consequences of violence are numerous, both immediate, for example in the form of physical injuries, as well as longer term, covert and indirect. Indicators of the World Health Organization on women's health show numerous different symptoms which are more often registered in the case of women who have been exposed to violence than in the cases where they have not. For instance, women who have been victims of violence in the past year, are more frequently in bad moods and experience sadness (in 50.9% of cases of women victims of violence versus 24.7% of cases where women are not victims), anxiety and fear (46.1 % in the case of victims versus 22.4% where women are not victims), anorexia (24.4% vs. 17.8%), difficulties with concentration, clear thinking and learning (28.9% vs. 12.8%), and so on.

In addition to these various psycho-somatic complaints, severe consequences of violence are injuries which women acquire in the case of physical or sexual abuse. A total 11.4% of women have had some form of physical injury, but it is important to point out that 96% of these injuries were registered in cases where women experienced physical violence in their lifetime. Most frequent forms of injuries are scratches, bruises, undetermined physical pain, but there is also a significant proportion of women who have experienced loss of consciousness, severe bruising, inflammation, etc. Some women are also exposed to very severe forms of violence, and consequently suffered from fractures or even wounds inflicted by weapons. The perpetrators of these injuries are most frequently current and former partners, followed by fathers.

Experiences with services for support

One important research finding is that many women omit to recognize violence. There is a general lack of awareness of different forms of violence as well as recognition of personal experiences of violence. Although a large number of women reported different individual experiences of violence, they did not perceive themselves as victims of violence. For instance, 58.4% of women who have experienced physical violence in the past year said that they did not view themselves as victims of physical violence. An even smaller proportion of women recognize their exposure to physical, economic and sexual violence.

A small number of women victims of violence (actual and lifetime) take necessary steps in order to get out of this situation. About 17% of women who have experienced violence have, as a form of solution to their problem, tried separation, divorce, leaving the household, and only about 4% tried consulting.

In addition, there is a significant discrepancy between what women think and what they do. In most cases women think that victims of domestic violence should seek some form support from relevant institutions, but only 5.5% of women exposed to violence actually sought this support. Especially worrying are the reasons why women are not contacting institutions. In the majority of cases these women did not contact institutions or

organizations because they did not think they needed help. Other reasons included that they did not know who to contact, because of fear, shame, and low trust in institutions.

Research findings further show that services provided to women who seek support as victims of violence, are not always provided in accordance with the principle of full protection of women. Thus, there were cases in which the police and health care workers did not treat women in an adequate manner (they treated woman as the provokers of violence, perpetrators were not removed, incidents were not reported and women were not referred to the appropriate institution or organization). It should however be noted that women in most cases reported relatively positive experiences, that is, they assessed that the support given to them, at least in part, helped to solve their problem of exposure to violence.

Recommendations

Based on the research findings, recommendations for the improvement of policies and measures to combat violence against women were defined. These recommendations have been defined in cooperation with various stakeholders involved in the implementation of the project. Recommendations are focused on three key areas: establishing a system for monitoring violence against women, improving prevention and support services to women victims of violence, and raising awareness about violence against women.

Sažetak

Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini nastala je na inicijativu Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, u saradnji sa Gender centrom RS-a i Gender centrom FBiH, uz podršku UNFPA i UN Women, a na osnovu istraživanja koje su proveli statistički zavodi RS-a i FBiH. Izrada studije motivirana je naporima da se omogući kvalitetna empirijska osnova za provođenje politika i mjera suzbijanja nasilja nad ženama, u skladu sa odgovarajućim strategijama za unapređivanje rodne ravnopravnosti, a posebno strategijama usmjerenim na suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kako na državnom tako i na entitetskom nivou.

Cilj istraživanja bio je ustanoviti rasprostranjenost različitih formi nasilja nad ženama u porodici, ali i izvan porodice, i na taj način omogućiti identificiranje najvažnijih karakteristika različitih oblika nasilja nad ženama, ustanoviti ključne faktore njegovog ispoljavanja, te ispitati posljedice i iskustva žena u obraćanju institucijama i organizacijama za podršku. Istraživanje je provedeno na uzorku od 3.300 domaćinstava i punoljetnih žena u Bosni i Hercegovini, sa odgovarajućim reprezentativnim poduzorcima za Republiku Srpsku i Federaciju Bosne i Hercegovine. Podaci su prikupljeni ne samo o ženama, već i o karakteristikama njihovih domaćinstava, što je omogućilo da se analiziraju i neke važne determinante nasilja u porodici ili nasilja koje je počinio partner.

Nasilje nad ženama definirano je u skladu sa Konvencijom o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici Vijeća Evrope kao *kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama, a predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu dovesti do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti bilo u privatnom životu*. U skladu sa istom konvencijom, nasilje u porodici definirano je kao *svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio isto prebivalište sa žrtvom* (Vijeće Evrope, *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici*, Istanbul, 11. maj 2011. godine).

Istraživanjem su obuhvaćena četiri osnovna oblika nasilja: fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko. Prema počiniocima i kontekstu, razlikovani su partnersko, nasilje u porodici i nasilje u široj zajednici. Prema vremenskoj dimenziji, registrirani su nasilje doživljeno tokom života (od navršene 15. godine) i aktuelno nasilje (doživljeno u posljednjih godinu dana). Praćene su i dvije ključne karakteristike nasilja: prevalencija (rasprostranjenost) i incidencija (učestalost ispoljavanja nasilnih činova). Pored ovih osnovnih aspekata, nasilje je praćeno i preko osam standardnih UNECE-ovih indikatora.

Oblici, prevalencija i karakteristike nasilja nad ženama

Prema nalazima istraživanja, više od polovine žena iz uzorka (47,2% u BiH, 47,2% u FBiH i 47,3% u RS-u) doživjelo je bar neki oblik nasilja nakon što je navršilo 15 godina. Tokom 12

mjeseci koji su prethodili istraživanju, neki oblik nasilja iskusilo je 11,9% žena u BiH (12,7% u FBiH i 10,6% u RS-u).

Nalazi ukazuju na to da je psihičko nasilje najrasprostranjenije, sa ukupnom stopom prevalencije od 41,9% tokom života i 10,8% u toku posljednjih godinu dana, te da iza njega slijedi fizičko nasilje, sa stopom prevalencije na životnom nivou od 24,3%, a tokom posljednjih godinu dana 2,4%. Seksualno nasilje doživjelo je tokom odraslog života 6% žena, dok je ovakvo iskustvo u toku posljednjih godinu dana imalo 1,3% žena.

Najšire je rasprostranjeno nasilje koje nad ženama vrše njihovi sadašnji ili bivši partneri, jer su oni počinioci u 71,5% slučajeva. U cjelini gledano, sfera intimnih partnerskih i porodičnih odnosa daleko je veći izvor opasnosti od nasilja za žene nego što je to šira zajednica.

Mlade su žene više izložene nasilju nego starije (stopa prevalencije kod žena starosti 18–24 godine iznosi 56,38%, a kod starijih od 65 godina 44,2%). UNECE-ovi indikatori zapravo ukazuju na to da su fizičkom nasilju tokom aktuelnog perioda najviše izložene mlađe žene, ali da se na životnom nivou registrira veća prevalencija fizičkog nasilja kod starijih žena, osim u RS-u, gdje stope ostaju najviše za kategorije najmlađih žena. Žene slabijeg zdravlja i sa invaliditetom nisu pošteđene od nasilja – njihove stope prevalencije su iste kao i u poduzorku zdravih žena i žena bez invaliditeta. Podaci o incidenciji nasilja govore da nije riječ o pojedinačnim incidentima, nego o praksama koje se ponavljaju.

Faktori nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima

Faktori nasilja nad ženama ispitivani su samo u kontekstu partnerskog i nasilja u porodici, ali ne i u široj zajednici. Analizom je ustanovljeno da se kao značajni faktori nasilja nad ženama javljaju tip naselja u kome žena živi, materijalni standard njenog domaćinstva, kulturni činioci poput stavova prema rodnom ulogama i kultura reguliranja konflikata u porodici, kao i prisustvo različitih porodičnih problema.

Stope prevalencije nasilja nad ženama u porodici više su u seoskim sredinama nego u gradskim (49,2% prema 44,3%). Materijalna deprivacija značajno povećava rizike od porodičnog nasilja. Tako je nasilju izloženo 19,7% žena koje žive u domaćinstvima koja nisu deprivirana, a 26,3% žena koje žive u depriviranim domaćinstvima. U porodicama u kojima je utvrđeno nasilje nad ženama izraženiji su patrijarhalni stavovi prema rodnom ulogama, mada su oni generalno visoki u cijelom uzorku. Kultura "tolerancije na nasilno rješavanje konflikata" povećava rizike od nasilja nad ženama u porodici, kao i prisustvo različitih problema poput bolesnog ili nepokretnog člana, alkoholizma ili agresivnog ponašanja člana/ova. Tako je u porodicama u kojima ima teško bolesnih ili nepokretnih članova više od trećine žena (33,4%) iskusilo nasilje, dok je u porodicama bez ovakvih teškoća bilo 19% žena koje su doživjele nasilje. U porodicama u kojima postoji problem alkoholizma gotovo 60% žena u čak 58,7% slučajeva iskusilo je nasilje, dok je u porodicama bez ovakvog problema 20% žena doživjelo nasilje.

Posljedice nasilja u porodici

Posljedice nasilja su brojne, kako one neposredne, oličene, naprimjer, u fizičkim povredama, tako i one dugoročne, skrivene i indirektno. Pokazatelji Svjetske zdravstvene organizacije o zdravlju žena izloženih nasilju ukazuju na niz različitih simptoma koji se kod žrtava

nasilja ispoljavaju znatno češće nego kod žena koje nisu izložene nasilju. Tako se kod žena koje su bile žrtve nasilja tokom posljednjih godinu dana češće javljaju loša raspoloženja, tuga (u 50,9% slučajeva kod žrtava nasilja naspram 24,7% kod onih žena koje nisu žrtve), osjećaj uznemirenosti, straha (u 46,1% slučajeva kod žrtava naspram 22,4% kod onih koje to nisu), gubitak apetita (24,4% prema 17,8%), teškoće kod koncentracije, jasnog razmišljanja, učenja (28,9% prema 12,8%) i dr.

Pored ovih različitih psihosomatskih tegoba, važne posljedice nasilja predstavljaju povrede koje žene zadobijaju prilikom fizičkog ili seksualnog zlostavljanja. U cijelom uzorku 11,4% žena je doživjelo neku vrstu fizičke povrede, no to je 96% onih žena kod kojih je utvrđeno da su bile izložene fizičkom nasilju na životnom nivou. Najčešće se ove povrede javljaju kao ogrebotine, modrice, neodređeni fizički bol, ali je značajan udio žena koje su doživjele i gubitak svijesti, veće modrice, podlive i sl. Pojedine žene izložene su veoma teškim oblicima nasilja, pa su zadobile prijelome kostiju ili čak rane nanijete oružjem. Povrede ženama najčešće nanose aktuelni i bivši partneri, a nakon njih očevi.

Iskustva sa uslugama podrške

Istraživanjem je registrirana nedovoljno razvijena svijest žena o tome koja iskustva predstavljaju različite forme nasilja i potom prepoznavanje da su takvom nasilju uopće izložene. Veliki broj žena koje su tokom istraživanja izvijestile o različitim pojedinačnim manifestacijama nasilja, uprkos tome, ne percipiraju sebe kao žrtve nasilja. Tako 58,4% žena koje su bile izložene fizičkom nasilju tokom posljednjih godinu dana tvrdi da nisu žrtve fizičkog nasilja. Još manji udio žena prepoznaje svoju izloženost psihičkom, ekonomskom i seksualnom nasilju.

Mali broj žena koje su imale ili imaju iskustvo nasilja preduzima korake da iz takve situacije izađe. Oko 17% žena izloženih nasilju pokušalo je rješenje potražiti u vidu rastave, razvoda, napuštanja domaćinstva, a tek oko 4% kroz pokušaje savjetovanja.

Pored toga, postoji i značajna diskrepancija između onoga što žene misle i što čine. Načelno, žene u većini slučajeva smatraju da kada postoji nasilje u porodici, žrtve treba da se obrate za podršku nekoj od nadležnih institucija, ali tek je 5,5% žena izloženih nasilju zaista i potražilo podršku neke od institucija. Posebno su zabrinjavajući razlozi zbog kojih se žene nisu obraćale institucijama. U najvećem broju slučajeva one se nisu obraćale za pomoć institucijama ili organizacijama zato što su smatrale da pomoć nije potrebna, a zatim zato što nisu znale kome se obratiti, zbog straha, sramote, niskog povjerenja u institucije i sl.

Kada su u pitanju ocjene postupanja službi u slučajevima kada su žene zatražile podršku, nalazi istraživanja ukazuju na to da nadležne službe ne postupaju uvijek u skladu sa principima pune zaštite žena. Tako su zabilježeni slučajevi u kojima policija i zdravstveni radnici nisu reagirali na adekvatan način (tretirali su ženu kao da je isprovocirala nasilje, nisu udaljili nasilnika, nisu prijavili slučaj ili uputili žrtvu na pravu instancu). Ipak, treba napomenuti da su žene u većini slučajeva navele relativno pozitivna iskustva, odnosno ocijenile su da je podrška ovih službi, bar djelimično, pomogla da riješe problem izloženosti nasilju.

Preporuke

Na temelju nalaza istraživanja definirane su i preporuke za unapređivanje politika i mjera za suzbijanje nasilja nad ženama. Ove su preporuke definirane uz učešće različitih aktera uključenih u provođenje projekta, i to u tri ključne oblasti: uspostavljanje sistema praćenja nasilja nad ženama, unapređenje prevencije i usluga podrške žrtvama nasilja i podizanja svijesti o nasilju nad ženama.

Uvod

Izrada ove studije pokrenuta je u okviru projekta “Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja u BiH”, koji provode Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske, uz podršku Programa za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP) i Populacionog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA), sa namjerom da se doprinese unapređivanju politika borbe protiv rodno zasnovanog nasilja koje definiraju i provode.

Projektom je planirano anketno istraživanje u tri odabrane općine, međutim kako bi se došlo do podataka o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u cijeloj Bosni i Hercegovini, Agencija za ravnopravnost spolova BiH, UNFPA i UN Women (UN tijelo za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena), inicirali su provođenje Istraživanja na nivou države. Tako su, pored sredstava osiguranih Projektom, Istraživanje o rasprostranjenosti nasilja nad ženama U BiH finansijski podržali gender institucionalni mehanizmi iz sredstava FIGAP¹ programa i UN Women.

Osnovni cilj Istraživanja bio je izraditi polaznu studiju o rasprostranjenosti i karakteristikama rodno zasnovanog nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini. Ovo tematsko usmjerenje studije na nasilje nad ženama proisteklo je iz uvida u izražene rodne nejednakosti, koje se u Bosni i Hercegovini ispoljavaju kroz značajno nepovoljniji položaj žena u svim oblastima društvenog života, uključujući i sferu privatnih odnosa.

Provedbene institucije za istraživanje o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini su: Agencija za statistiku BiH, Republički zavod za statistiku Republike Srpske i Federalni zavod za statistiku Federacije BiH.

Ovo istraživanje imalo je nekoliko ključnih ciljeva:

1. omogućiti da se ustanovi rasprostranjenost različitih formi nasilja nad ženama u sferi privatnih odnosa i šire zajednice,
2. omogućiti upoznavanje sa najvažnijim karakteristikama različitih formi nasilja nad ženama,
3. ispitati utjecaj različitih faktora na ispoljavanje nasilja nad ženama,
4. ispitati najvažnije posljedice nasilja i iskustva žena u obraćanju institucijama i organizacijama za podršku.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 3.300 žena, koji je tako definiran da omogućuje zaključivanje kako na nivou Bosne i Hercegovine tako i na nivou entiteta. Rezultati analize u ključnim su aspektima prikazani uporedno za državni i nivo entiteta. S obzirom na to da u većini aspekata ne postoje značajne razlike između entiteta, a da se tokom produbljivanja

¹ FIGAP program je petogodišnji finansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana BiH, koji zajednički provode gender institucionalni mehanizmi u Bosni i Hercegovini, a podržava ga grupa donatora – razvojne agencije ambasada: Švedske, Austrije i Švicarske. Jedna od prioritarnih oblasti FIGAP programa je porodično nasilje i nasilje nad ženama.

vanja analize i dodatnih razvrstavanja referentni poduzorci smanjuju do broja jedinica koje ne dopuštaju statistički pouzdano zaključivanje, nalazi su u tim užitim aspektima prikazani samo za nivo Bosne i Hercegovine.

Studija sadrži šest osnovnih cjelina. U prvoj je opisan normativno-institucionalni i strateški okvir za unapređivanje rodne ravnopravnosti i prevenciju i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, a u drugoj je izložen teorijsko-metodološki okvir istraživanja. U trećem su dijelu opisane karakteristike uzorka, ali i društveni i porodični kontekst u kojem žive žene, a koji je od posebnog značaja za razumijevanje rodnih odnosa u sferi privatnih odnosa i društvene participacije žena. U četvrtom dijelu izloženi su najvažniji nalazi o rasprostranjenosti i karakteristikama ukupno identificiranog nasilja nad ženama, te njegovih posebnih formi definiranih prema vrsti povređivanja koje se nanosi ženama (psihičko, fizičko, seksualno i ekonomsko), kao i prema počiniocima, odnosno kontekstu odnosa u okviru kojih se to nasilje odvija (partnersko, porodično, u široj zajednici). U petom dijelu identificirani su najvažniji faktori nasilja, odnosno činioci koji povećavaju rizike od ispoljavanja nasilja nad ženama u partnerskom i porodičnom kontekstu. Šesti dio posvećen je nalazima o posljedicama nasilja i iskustvima žena u obraćanju institucijama, organizacijama i svojim neformalnim socijalnim mrežama za podršku. Sedmi dio sumira najvažnije zaključke i preporuke za daljnje institucionalno djelovanje, izmjenu zakona i ostale aktivnosti koje je potrebno preduzeti u cilju borbe i sprečavanja nasilja nad ženama.

1. Institucionalni okvir od značaja za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja nad ženama u BiH

Rodno zasnovano nasilje nad ženama uvjetovano je društvenim kontekstom na više načina: strukturnim i kulturnim činiocima koji oblikuju rodne odnose u jednom društvu, ali i normativnim okvirom, jer već od načina na koji se u konvencijama, deklaracijama, zakonskim i podzakonskim aktima, strategijama i akcionim planovima definira ovaj fenomen, zavisi i šta će se podrazumijevati pod nasiljem nad ženama i kakve će se politike, zakoni i druge mjere oblikovati kako bi se ova pojava društveno regulirala. Zbog toga je u ovom poglavlju predložen najvažniji normativno-institucionalni okvir koji određuje uvjete za definiranje i prepoznavanje nasilja nad ženama, a onda i za njegovo suzbijanje.

Institucionalni okvir od značaja za definiranje i reguliranje problema nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini obuhvata međunarodne konvencije i druge relevantne dokumente koji definiraju standarde i pravce politika i aktivnosti, kao i domaći zakonski, politički okvir i domaće institucije od značaja za provođenje politika i mjera u oblasti praćenja stanja i suzbijanja nasilja nad ženama.

1.1 Međunarodni okvir

Bosna i Hercegovina je članica Ujedinjenih nacija (UN) i Vijeća Evrope (VE), te samim tim i potpisnica međunarodnih dokumenata za zaštitu ljudskih prava usvojenih na nivou ovih organizacija. Sa druge strane, kao zemlja u procesu stabilizacije i pridruživanja Evropskoj uniji, u obavezi je da prati i usklađuje svoje zakonodavstvo sa evropskim.

Ujedinjene nacije usvojile su niz dokumenata kojima je ženama priznato pravo na uživanje prava u oblastima u kojima su bile ugrožene, naročito u javnom i političkom životu, ali i u oblasti privatnog života¹. Ti dokumenti su:

- Konvencija o političkim pravima žena (1953)²
 - Konvencija o nacionalnosti udatih žena (1957)³
 - Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj dobi za sklapanje i registriranje braka (1962)⁴
- Ubrzo se pokazalo da je potrebno donijeti takav dokument koji će obuhvatiti ostva-

1 Petrić, N., Vidović, G. i Žigić, R. (2012). *Analiza usklađenosti Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (Republike Srpske) sa međunarodnim standardima*. Fondacija "Udružene žene": Banja Luka.

2 *Convention on the Political Rights of Women (1953)*. United Nations General Assembly. Dostupno na: http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20951/volume-951-A-2613-English_French.pdf.

3 *Convention on the Nationality of Married Women (1957)*. United Nations General Assembly. Dostupno na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/340/44/IMG/NR034044.pdf?OpenElement>.

4 *Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages (1962)*. United Nations General Assembly. Dostupno na: <http://www2.ohchr.org/english/law/convention.htm>.

rivanje prava žena u svim oblastima života, u privatnoj i javnoj sferi, te je 1979. godine usvojena Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena,⁵ koja pravno obavezuje zemlje koje su je ratificirale. Sljedeći dokument od velikog značaja je Pekinška deklaracija sa platformom za akciju iz 1995. godine.⁶

Postoji čitav niz dokumenata koje je Vijeće Evrope donijelo, a specifično se odnose na nasilje nad ženama⁷:

- Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju nad ženama u demokratskoj Evropi usvojena je 1993. godine, a njom se ističe da je suprotstavljanje nasilju nad ženama glavni politički zahtjev evropskih država.
- Preporuka 1450 (2000) Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope – Nasilje nad ženama u Evropi – usvojena je 2000. godine, a njom se Vijeću ministara preporučuje da sastavi evropski program za borbu protiv nasilja nad ženama.
- Preporuka 1582 (2002) – Nasilje nad ženama u porodici – usvojena je 2002. godine, a njom se poručuje da nasilje u porodici treba tretirati kao politički i javni problem i kao kršenje ljudskih prava.
- Preporuka 1681 (2004) – Kampanja za borbu protiv nasilja u porodici u Evropi – usvojena je 2004. godine. Ova je preporuka dočekala svoju operacionalizaciju – pokrenuta je kampanja borbe protiv nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, koja je trajala od 2006. do 2008. godine.
- Preporuka Rec (2002)5 Komiteta ministara Vijeća Evrope⁸ predstavlja jedan od najobuhvatnijih dokumenata koji preporučuje mjere za suzbijanje nasilja nad ženama.

No, veliki pomak u unapređenju međunarodnog okvira za suzbijanje nasilja nad ženama učinjen je takozvanom Istanbulskom konvencijom Vijeća Evrope. Ova **Konvencija o prevenciji i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici** donijeta je 2011. godine. Bosna i Hercegovina je konvenciju potpisala 8. marta 2013. godine, nakon čega se pristupilo njenoj ratifikaciji.⁹

Na nivou Evropske unije usvojen je veliki broj direktiva, preporuka i rezolucija koje se bave nasiljem nad ženama, a među njima najznačajnije su:

- Rezolucija Evropskog parlamenta o nasilju nad ženama, koja je usvojena 1986. godine i koja predstavlja, osim deklarativnog, i operativni dokument (Doc. A2-44/86)
- Rezolucija Evropskog parlamenta o potrebi ustanovljavanja kampanje širom Evropske unije za kulturu tolerancije prema nasilju nad ženama usvojena 1977. godine (Doc. A4-0250/1997)

Na nivou Evropske unije 2010. godine donijeta je Evropska strategija za ravnopravnost muškaraca i žena od 2010. do 2015. godine,¹⁰ u kojoj je iskorjenjivanje rodno zasnovanog

5 *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1979)*. United Nations General Assembly. Dostupno na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>.

6 *Beijing Declaration and Platform for Action (1995)*. Fourth World Conference on Women. Tekst dostupan na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/fwcwn.html>.

7 Petrić, N., Vidović, G. i Žigić, R. (2012). *Analiza usklađenosti Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (Republike Srpske) sa međunarodnim standardima*. Fondacija "Udružene žene": Banja Luka.

8 *Preporuka Rec(2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja i Memorandum sa objašnjenjima*, Vijeće Evrope. Autonomni ženski centar, Beograd, Program razvoja dobrih praksi protiv nasilja u porodici. Dostupno na: <http://womenngo.org.rs/images/prevod2002-web.pdf>.

9 Na 25. sjednici Predsjedništva BiH, održanoj 19. 07. 2012. godine, donijeta je odluka o pristupanju Bosne i Hercegovine ovoj konvenciji.

10 *European Commission (2010)*. *Strategy for promoting equality between women and men in Europe 2010-*

nasilja navedeno kao jedan od prioriteta¹¹. Postojeći dokumenti koji se bave rodno zasnovanim nasiljem predstavljaju političke prioritete demokratske Evrope i putokaz svim zemljama članicama. Od njih se očekuje donošenje zakona koji će biti u skladu sa rezolucijama kao minimalnim standardima, a također i njihovo provođenje. Od država koje očekuju priključenje, uključujući i Bosnu i Hercegovinu,¹² očekivanja su ista.

1.2 Državni okvir BiH

Pravni osnov za primjenu gotovo svih najvažnijih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava i sloboda je Ustav Bosne i Hercegovine,¹³ koji je stupio na snagu 14. decembra 1995. godine, a koji članom 2. zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu, pa i po osnovu spola. U Aneksu I Ustava BiH pod nazivom "Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini" popisane su konvencije, povelje i paktovi koji će se poštovati u državi, između ostalih, i *Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena* (1979) i *Konvencija o državljanstvu udatih žena* (1957).

Obaveza Bosne i Hercegovine, kao strane potpisnice ovih i drugih konvencija, podrazumijeva usklađivanje zakonodavstva i njegove primjene sa standardima koji proizlaze iz međunarodnih dokumenata za zaštitu prava žena. Pored toga, kao zemlja u procesu stabilizacije i pridruživanja Evropskoj uniji, Bosna i Hercegovina je dužna zadovoljiti makar minimalne standarde po pitanju ženskih prava i zaštite žena od nasilja u porodici, koji se zahtijevaju preporukama, rezolucijama i direktivama Evropske unije.

Oblast ravnopravnosti spolova bliže je odredio Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini¹⁴. Ovim je zakonom zabranjena diskriminaciju na osnovu spola i utvrđene su obaveze nadležnih institucija vlasti u cilju postizanja ravnopravnosti žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života, a posebno u obrazovanju, zapošljavanju, radu i pristupu svim oblicima resursa, socijalnoj zaštiti, zdravstvenoj zaštiti, sportu i kulturi, javnom životu, medijima, statističkim evidencijama i sudskoj zaštiti. Također, propisana je obaveza svih institucija vlasti da rade na usklađivanju svojih zakonskih i podzakonskih akata sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, kao i na svim međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova. Izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini¹⁵ pojmovi i definicije su usklađeni sa međunarodnim standardima i direktivama, a 2010. godine ustavnopravne komisije oba doma Parlamentarne skupštine BiH utvrdile su prečišćeni tekst Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini,¹⁶ učinivši zakon dostupnim u integralnom obliku.

Kada je u pitanju strateški okvir, najvažniji je dokument ove vrste, relevantan sa aspekta ostvarivanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života, Gender akcioni plan za Bosnu i Hercegovinu¹⁷. Ovaj je dokument Vijeće ministara BiH usvojilo 2006. godi-

2015. Dostupno na: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-430_en.htm.

11 European Commission (2010). *Strategy for promoting equality between women and men in Europe 2010- 2015*.

Dostupno na: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-430_en.htm.

12 Commission of The European Communities (2005). COM (2005) 561 final, *Communication from the Commission 2005 enlargement strategy paper*. Brussels.

13 Dostupno na: http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf.

14 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, "Službeni glasnik BiH", br. 16/03.

15 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, "Službeni glasnik BiH", broj 102/09.

16 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst, "Službeni glasnik BiH", broj 32/10.

17 Dostupno na: http://www.figap.ba/files/GAP_BIH.pdf.

ne, a s obzirom na zakonsku obavezu njegovog periodičnog donošenja, u postupku izrade je novi Gender akcioni plan za period 2013–2017. godine.

Strategiju prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH za period 2009–2011. godine usvojilo je Vijeće ministara, a zatim ju je odobrila Parlamentarna skupština BiH¹⁸. Ova je strategija uzela u obzir i sadrži ciljeve i programe mjera strateških dokumenata iz ove oblasti Republike Srpske i Federacije BiH. S obzirom na to da je period njenog provođenja istekao, u procesu izrade je nova strategija, koja će, između ostalog, biti zasnovana na obavezama iz Konvencije Vijeća Evrope o prevenciji i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Nabrojani zakoni i dokumenti predstavljaju najvažniji normativni okvir za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u sve oblasti javnog i privatnog života u Bosni i Hercegovini.

Početak 2013. godine, Agencija za ravnopravnost spolova BiH započela je aktivnosti na izradi Strategije za provođenje Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ova će strategija osigurati sveobuhvatan strateški i politički okvir za provođenje principa i ključnih ciljeva Konvencije, a radi unapređenja sistema prevencije nasilja, sveobuhvatne zaštite žrtava različitih vrsta nasilja nad ženama, osiguranja uvjeta za djelotvorne istrage i procesuiranje počinitelaca nasilja uz osiguranje nadoknade štete žrtvama nasilja, a naročito radi definiranja integriranih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na osnovu relevantnih administrativnih i alternativnih podataka o uzrocima, razmjerama i posljedicama nasilja nad ženama.

Na nivou države Bosne i Hercegovine ravnopravnost spolova regulirana je u osnovnim elementima, ali su pri tome druge političko-teritorijalne jedinice i društveni akteri zaduženi da svoje pravne propise usklade sa takvim okvirnim zakonima. S obzirom na ustavnu raspodjelu nadležnosti u Bosni i Hercegovini, za reguliranje pojedinih materija koje se tiču ravnopravnosti spolova u oblastima kao što su: obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravlje, socijalna zaštita, nasilje u porodici, kultura, sport i slično nadležne su različite političko-teritorijalne jedinice, prije svega entiteti (Republika Srpska i Federacija BiH) i kantoni u Federaciji BiH. Kada su u pitanju različiti institucionalni mehanizmi, Zakon o ravnopravnosti spolova predvidio je integriranje roda u politike svih nivoa i svih oblika vlasti.

Kada govorimo o institucionalnim rodnim mehanizmima zakonodavne vlasti u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, formirana je Komisija za ostvarenje ravnopravnosti spolova. U Zastupničkom i Domu naroda parlamenta Federacije BiH formirane su: Komisija za jednakopravnost spolova Predstavničkog doma i Komisija za jednakopravnost spolova Doma naroda, a u Narodnoj skupštini Republike Srpske Odbor jednakih mogućnosti. U skupštinama kantona formirane su komisije za ravnopravnost spolova, a u većini općinskih skupština/vijeća, odbori/komisije za ravnopravnost spolova.

Što se izvršne vlasti tiče, pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice u Vijeću ministara BiH formirana je Agencija za ravnopravnost spolova (osnovana Odlukom Vijeća ministara 2004. godine a počela s radom u januaru 2005. godine)¹⁹. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine kroz *gender mainstreaming*, odnosno integriranje gendera u sve oblasti privatnog i javnog života, doprinosi postizanju ravnopravnosti spolova.

18 Strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH za period 2009–2011, "Službeni glasnik BiH", br. 70/09.

19 Dostupno na: <http://www.arsbih.gov.ba/>.

Na nivou entiteta osnovani su Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine²⁰ i Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade – Republike Srpske²¹. U okviru entitetskih ministarstava imenovane su osobe za gender pitanja, a u okviru Vlade Unsko-sanskog kantona djeluje Koordinacioni odbor za ravnopravnost spolova.

1.2.1 Okvir u Federaciji Bosne i Hercegovine

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine osnovan je Uredbom o osnivanju Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine²², radi vršenja stručnih i drugih poslova vezanih za provođenje načela jednakosti i ravnopravnosti spolova i implementaciju odgovarajućih međunarodnih konvencija i ugovora za potrebe Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, stručnih tijela Vlade, premijera i zamjenika premijera, federalnih ministarstava i drugih federalnih ustanova i institucija.

Prema odredbi člana 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini²³, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine prati primjenu ovog zakona na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, o čemu redovno izvještava Vladu Federacije Bosne i Hercegovine i druge institucije.²⁴

Strateški okvir za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine čine:

- Strateški plan za prevenciju nasilja u porodici u Federaciji BiH 2009–2010²⁵,
- Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013–2017)²⁶.

20 Dostupno na: http://www.fgenderc.com.ba/bh/o_gender_centru.html.

21 Dostupno na: <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentars/Pages/default.aspx>.

22 Shodno Uredbi o osnivanju Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 53/00 i 64/05), Gender centar: prati položaj žena i implementaciju njihovih zagwarantiranih prava u domaćem i međunarodnom zakonodavstvu, ostvaruje saradnju s komisijama za ravnopravnost spolova oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine i saraduje sa Gender centrom Vlade Republike Srpske; učestvuje u pripremanju zakona i općih akata pri utvrđivanju mjera od ovlaštenih ministarstava radi ostvarivanja jednakog utjecaja žena i muškaraca u razvojnom procesu; zalaže se za jednaka prava i mogućnosti za muškarce i žene i radi na promociji tih prava, te organizira stručne debate i slične rasprave o ovoj temi; sakuplja inicijative u vezi sa promjenom legislative s aspekta gendera; pruža stručnu pomoć u bilateralnim i multilateralnim odnosima u vezi sa gender politikom, ostvaruje saradnju s domaćim i međunarodnim nevladinim organizacijama, koordinira provođenje domaćih i međunarodnih programa; koordinira u izradi izvještaja ovlaštenih tijela koji se upućuju međunarodnim institucijama, po preuzetim konvencijama i drugim dokumentima iz gender oblasti.

23 Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH – prečišćeni tekst ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 32/10).

24 Prema odredbi člana 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, Gender centar obavlja sljedeće poslove: prati usaglašenost zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se donose na nivou Federacije Bosne i Hercegovine sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova; daje mišljenja o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se donose na nivou Federacije Bosne i Hercegovine sa odredbama ovog zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova i pokreće inicijative za usaglašavanje; prati i analizira stanje ravnopravnosti spolova u Federaciji Bosne i Hercegovine; priprema i sačinjava redovne i posebne izvještaje o stanju ravnopravnosti spolova u određenim oblastima, priprema i sačinjava informacije, mišljenja i preporuke koje dostavlja Vladi Federacije BiH i drugim nadležnim organima i tijelima; prima i obrađuje molbe, žalbe i predstave osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz ovog zakona u skladu sa Jedinstvenim pravilima za primanje i obrađivanje zahtjeva za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini; saraduje sa institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova; predstavlja i koordinira aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na regionalnom nivou; saraduje sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda; pruža stručnu i savjetodavnu podršku i pomoć svim institucijama sistema i drugim partnerima.

25 Usvojen na 77. sjednici Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, održanoj 13. 11. 2008. godine.

26 Usvojena na 75. sjednici Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, održanoj 11. 03. 2013. godine.

Polazeći od činjenice da nije bila usaglašena definicija pojma nasilja u porodici, koja je korištena u nizu propisa, Strateškim planom definirane su aktivnosti u pravcu usaglašavanja definicija pojma nasilja u porodici kao i aktivnosti na uspostavi jedinstvenog pristupa edukaciji profesionalaca na čitavom području Federacije Bosne i Hercegovine, koji pružaju odgovarajuće usluge žrtvama nasilja u porodici. Kao rezultat rada na implementaciji Strateškog plana, u decembru 2012. godine, u oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, usvojen je novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

Provedbom Strateškog plana stvoren je temelj za donošenje jednog dugoročnog, sveobuhvatnog dokumenta, a to je Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013–2017). Ostvarivanje ciljeva definiranih u ovoj strategiji osigurat će efikasniju zaštitu porodica s djecom, kroz poboljšanje uvjeta za rad servisa koji pružaju usluge kako žrtvama nasilja u porodici tako i počiniocima nasilja.

Najvažniji zakoni koji reguliraju oblast nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine su:

- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine²⁷
- Porođični zakon Federacije Bosne i Hercegovine²⁸
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici

Novine koje donosi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici²⁹, usvojen u decembru 2012. godine u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, ogledaju se u: preciziranju pojma nasilja u porodici, propisivanju hitnog postupka u izricanju zaštitnih mjera, imajući u vidu njihovu svrhu zaštite žrtve nasilja, propisivanje drugih oblika zaštite žrtve nasilja, kao što su: utvrđivanje izvora finansiranja sigurnih kuća, donošenje programa mjera na federalnom i kantonalnom nivou za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici, obaveza uspostave referalnih mehanizama za postupanje u postupku zaštite žrtve nasilja u svakoj lokalnoj zajednici i obaveza multidisciplinarnog pristupa u pružanju zaštite žrtvi nasilja, uključujući i obavezu vođenja statističkih podataka o prijavljenim slučajevima nasilja. Članom 222. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine svako djelo nasilja u porodici je tretirano kao krivično djelo, a svrha Zakona o zaštiti od nasilja u porodici je zaštita žrtve nasilja, kroz izricanje i provedbu zaštitnih mjera.

27 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, "Službene novine Federacije BiH", br.: 36/03, 21/04, 18/05 i 42/10.

28 Porođični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, "Službenenovine Federacije BiH", broj 35/05.

29 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Službene novine Federacije BiH", broj 20/13).

1.2.2 Okvir u Republici Srpskoj

Centar za jednakost i ravnopravnost polova – Gender centar Republike Srpske³⁰ – osnovan je Odlukom Vlade Republike Srpske u decembru 2001. godine sa ciljem da pruži podršku uvođenju jednakosti i ravnopravnosti spolova u sve oblasti života i rada u Republici Srpskoj kroz zakone, politike i programe³¹.

Strateški okvir za zaštitu žena od nasilja u porodici u Republici Srpskoj predstavljaju sljedeći dokumenti: Akcioni plan za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj (2007–2008)³², donijet Odlukom Vlade Republike Srpske juna 2007. godine, Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj (2009–2013)³³, kao i Strategija za razvoj porodice³⁴.

Najvažniji zakoni koji se primjenjuju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj su: Krivični zakon RS-a (i to njegov član 208. – nasilje u porodici i porodičnoj zajednici) i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

U Republici Srpskoj novi (drugi po redu³⁵) Zakon o zaštiti od nasilja u porodici stupio je na snagu u novembru 2012. godine³⁶. Njime su otklonjeni neki nedostaci koji su postojali u prethodnom zakonu, kao što su: nedefiniranost sinhroniziranog djelovanja subjekata zaštite, nepostojanje hitnih mjera zaštite na osnovu kojih bi se pružila pravovremena zaštita žrtve i neuređenost pitanja sigurnih kuća kao mjere podrške žrtvama nasilja u porodici, te su predložene mjere za uklanjanje tih nedostataka: uvođenje hitnih mjera zaštite žrtava nasilja u porodici, način i postupak privremenog zbrinjavanja žrtava nasilja u porodici u sigurne kuće, obaveza za sve društvene partnere na uključivanje u rješavanje problema nasilja u porodici i osnivanje stručnog tima, zabrana javnog objavljivanja informacija o nasilju u porodici, formiranje Savjeta za suzbijanje nasilja u porodici kao savjetodavnog tijela Vlade Republike Srpske. Također, ukazana je razlika između krivičnog djela – nasilje u porodici – i djela prekršaja – nasilje u porodici, ustanovljeno je pravo žrtava nasilja u porodici na pristup svim subjektima zaštite bez ikakvih troškova, te povećane novčane kazne za počinioca prekršaja nasilja u porodici.

30 Dostupno na: <http://www.vladars.net/sr-sp-cyrl/vlada/centri/gendercentarrs/Pages/default.aspx>.

31 Mandat Gender centra Vlade Republike Srpske prati položaj žena i implementaciju njihovih zagarantiranih prava; prati i koordinira aktivnosti na provođenju Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini; učestvuje u pripremi i ocjeni zakona, drugih propisa i općih akata, radi uvođenja standarda ravnopravnosti spolova; pruža stručnu i savjetodavnu pomoć i podršku u uspostavljanju i unapređenju institucionalnog djelovanja na uvođenju i praćenju primjene standarda za ravnopravnost spolova u svim oblastima; učestvuje u izradi izvještaja ovlaštenih tijela prema međunarodnim institucijama (Ujedinjene nacije, Evropska unija, Vijeće Evrope itd.) o stanju po preuzetim konvencijama i drugim dokumentima iz oblasti ravnopravnosti spolova; informira javnost o bitnim pitanjima ženskih – ljudskih prava; saraduje sa vladom i predstavlja savjetodavno tijelo u oblasti odnosa među spolovima – ljudskih prava; ostvaruje saradnju sa Narodnom skupštinom Republike Srpske na pitanjima ravnopravnosti spolova; ostvaruje saradnju sa bosanskohercegovačkim institucijama, kao i sa regionalnim i međunarodnim institucijama i tijelima za ravnopravnost spolova; ostvaruje saradnju sa domaćim i međunarodnim nevladinim organizacijama; te koordinira implementaciju domaćih i međunarodnih programa; obavlja i druge poslove u skladu sa Odlukom o osnivanju i Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/OCen/Pages/default.aspx>.

32 Akcioni plan za borbu protiv nasilja u porodici za 2007–2008. godinu u Republici Srpskoj, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 58/07.

33 Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 136/10.

34 Dostupno na: <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Dostignuca.aspx>.

35 Prethodni zakon usvojen je 2005. godine, a izmjene i dopune 2008. godine ("Službeni glasnik Republike

Srpske", br. 118/05 i 17/08).

36 "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 102/12.

Izmjene i dopune Krivičnog zakona RS-a trenutno su u zakonodavnoj proceduri, a očekuje se da će se novim predloženim rješenjima povećati stepen usklađenosti ovog zakona sa međunarodnim standardima za prevenciju i sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i da će se njegove odredbe usaglasiti sa važećim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, sve radi njegove efikasnije primjene i zaštite žrtava nasilja.

Na ovaj način postignut je značajan napredak u usklađivanju normativno-pravnog okvira u oblasti borbe protiv nasilja u porodici sa ostalim normativno-pravnim aktima Republike Srpske, kao i sa međunarodnim standardima za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, i to prvenstveno sa Konvencijom Vijeća Evrope o prevenciji i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

2. Teorijsko-metodološki okvir istraživanja

Rodno zasnovano nasilje predstavlja manifestaciju i sredstvo reproduciranja neuravnoteženih odnosa moći između muškaraca i žena koji su uvjetovani njihovim nejednakim položajem u društvu, kao i kulturnim vrijednosnim obrascima. Stoga je veoma važno da se na nivou analiza, praćenja, pa i politika počne od ove temeljne pretpostavke da **rodno zasnovano nasilje**, bilo da se odvija u sferi privatnosti porodice, domaćinstva, partnerskih odnosa ili u javnom prostoru, **ne predstavlja izolirane, sporadične ili ekscesne oblike konflikata, već proistječe iz sistematskih rodnih nejednakosti koje se uspostavljaju simultano u sferi javnog i privatnog života.**

Slika o rodno zasnovanom nasilju u jednom društvu umnogome zavisi od toga na koji je način samo nasilje definirano, kao i od metoda na osnovu kojih je provedeno istraživanje nasilja. Na međunarodnom nivou se koriste različite metodologije praćenja nasilja nad ženama. Neke od njih su prilagođene samo za proučavanje specifičnih formi nasilja, poput fizičkog ili psihičkog, dok su druge obuhvatnije¹. Neke su standardizirane i primjenjuju ih međunarodne organizacije (poput metodologije WHO, UNECE), dok su druge više prilagođene specifičnim nacionalnim, lokalnim ili kontekstima određenih potkultura. Napokon, pojedine metodologije više su prilagođene potrebama primijenjenih politika, dok su druge više naučnog karaktera i počivaju na teorijsko-pojmovnom aparatu koji nije sasvim prepoznat u zvaničnim zakonskim definicijama ili strategijama.

Metodologija primijenjena u ovom istraživanju predstavlja izvjesnu kombinaciju različitih pristupa. Ona se oslanja na neke naučno-stručne teorijske pretpostavke i koncepte u istraživanju nasilja nad ženama, ali ih prilagođava potrebama primijenjenih politika. Stoga se i oslanja na neke zvanične definicije različitih formi nasilja prilikom istraživačke operacionalizacije. Pored toga, usljed potrebe da nalazi istraživanja budu uporedivi na međunarodnom nivou, metodologija je oblikovana tako da obuhvati i osnovne indikatore ali i metodološke standarde predviđene UNECE-ovom metodologijom.

U nastavku će biti izložene osnovne definicije i konceptualne osnove za istraživanje nasilja, a potom će biti ukazano i na metode koje su korištene u prikupljanju podataka i analizi.

2.1 Definicije osnovnih pojmova

Da bi se provelo istraživanje prevalencije i karakteristika nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, bilo je potrebno formulirati istraživačke definicije osnovnih pojmova kako bi se pojava mogla izmjeriti i analizirati. U ovom postupku operacionalizacije pošlo se od

¹ Tako recimo CTS skala (Conflict Tactics Scale) (Straus, 1979), koja je dugo bila utjecajna u istraživanju nasilja nad ženama, ograničena je na partnersko nasilje i to fizičko, verbalno i seksualno; čitav niz metodologija ograničen je na istraživanje psihičkog nasilja (Psychological Maltreatment of Women Inventory – PMWI, Index of Spouse Abuse – ISA, Measure of Wife Abuse – MWA, Abusive Behaviour Inventory – ABI, Abuse Risk Inventory – ARI) i sl.

zvaničnih definicija sadržanih u Konvenciji o suzbijanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici Vijeća Evrope. Da podsjetimo, prema ovoj Konvenciji: **nasilje nad ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama, a predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu dovesti do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti bilo u privatnom životu.** Prema istoj konvenciji, **nasilje u porodici označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja, do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li počinitelj ili ona dijelom isto prebivalište sa žrtvom** (Vijeće Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Istanbul, 11. maj 2011. godine).

Da bi se nasilje nad ženama istraživalo, bilo je potrebno definirati ga prema tri ključne dimenzije: prema **oblicima definiranim u smislu vrste povređivanja** koja se datim oblikom nanosi žrtvi, prema tipu, sa stanovišta socijalnog prostora u kome se ono odvija i **odnosa između žrtve i počinitelja**, kao i **prema vremenskoj dimenziji**, odnosno da li je riječ o aktuelnom nasilju ili ranijim životnim iskustvima.

Kada je u pitanju definiranje oblika nasilja u zavisnosti od vrste povređivanja, tj. štete koja se nanosi žrtvi, ovim istraživanjem obuhvaćena su četiri osnovna oblika nasilja: **ekonomsko, psihičko, fizičko i seksualno**. Potrebno je napomenuti da ovi oblici nisu identificirani samo na osnovu naučno-stručnih definicija, niti onih primijenjenih, pa ni sadržanih u Konvenciji, već su ovi oblici zakonom i direktno zabranjeni u Bosni i Hercegovini. Naime, Zakon o ravnopravnosti spolova u članu 6, stav 1, ističe da je nasilje po osnovu spola zabranjeno, a u stavu 2 istog člana definira da je **nasilje po osnovu spola svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem, koji sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života** (Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst, "Službeni glasnik BiH", br. 32/10).

Svaki od navedenih oblika identificiran je na osnovu niza pojedinačnih indikatora koji su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 2.1: Indikatori različitih oblika nasilja

Oblik/dimenzija nasilja	Indikatori
Ekonomsko nasilje	Ograničen pristup novcu u domaćinstvu uz uskraćivanje novca za lične potrebe ¹
	Oduzimanje ličnog novca
	Diskreciona potrošnja novca člana domaćinstva usljed koje domaćinstvo ostaje bez dovoljno sredstava za život u toku mjeseca
	Zabrana da se žena zaposli
Psihičko nasilje u formi kontrole i ograničavanja slobode	Sprečavanje viđanja sa prijateljima
	Ograničavanje kontakata sa biološkom porodicom
	Insistiranje da se zna kretanje žene u svakom trenutku
	Ljutnja ukoliko žena razgovara sa nekim drugim muškarcem
	Sumnja i optužbe za nevjerstvo
Ograničavanje posjeta ljekaru, zdravstvenih ustanova	
Psihičko nasilje u formi emocionalnog zlostavljanja	Verbalno ponižavanje (omalovažavanje, psovanje, vrijeđanje) nasamo ili pred drugim licima
	Ignoriranje, uskraćivanje pažnje, razgovora duže od sat vremena
	Zastrašivanje pogledom, vikanjem, razbijanjem stvari i sl.
	Prijetnja da će nauditi ispitanici ili njoj bliskoj osobi
Fizičko nasilje	Šamaranje, gađanje predmetom
	Guranje, čupanje kose
	Udarac pesnicom, predmetom
	Šutiranje
	Vučenje
	Prebijanje
	Ugriz
	Stiskanje za vrat, davljenje
	Snazan udarac o zid
	Nanošenje opekotina (cigaretom, ringlom, peglom ili na drugi način)
Napad oružjem ili oruđem (nožem, pištoljem, sjekirom i sl.)	
Seksualno nasilje	Prinuda na seksualni odnos protiv volje ispitanice
	Pristanak na seksualni odnos zbog straha
	rimoravanje žena tokom seksualnog odnosa na radnje zbog kojih su se osjećale poniženo
	Dodirivanje ili druga djela koja imaju seksualno značenje protiv volje ispitanice

Prema socijalnom kontekstu u kome se nasilje odvija, odnosno s obzirom na odnose u kojima je žrtva sa počiniocem/cima, ovdje se razlikuju **partnersko, nasilje u porodici i nasilje u široj zajednici**.

Nasilje u porodici predstavlja nasilje počinjeno u okviru domaćinstva, porodičnih, širih srodničkih ili partnerskih odnosa, bez obzira na to da li osobe žive zajedno ili ne, odnosno, kako to preciznije definiira Konvencija, nasilje u porodici označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li počinitelj dijeli ili je dijelio isto prebivalište sa žrtvom (Vijeće Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Istanbul, 11. maj 2011. godine).

Nasilje koje se dešava u intimnim i partnerskim vezama (partnersko nasilje) predstavlja nasilje počinjeno od aktuelnog ili bivšeg partnera, bez obzira na to da li je riječ o partneru sa kojim je žena u formalnom ili neformalnom braku i bez obzira na to da li s njim živi u istom domaćinstvu.

Nasilje u široj zajednici obuhvata različite oblike nasilja koji su počinjeni od poznatih ili nepoznatih počinitelja izvan porodice i domaćinstva, u neposrednim socijalnim mrežama ili javnom prostoru, poput škola, zdravstvenih ustanova, policije, vjerskih institucija i sl.

Potrebno je napomenuti da se partnersko nasilje često posmatra kao dio porodičnog nasilja. Tako ga, recimo, definiira i zakonski okvir u Bosni i Hercegovini. Međutim, UNECE-ova metodologija (UNECE, 2010) predviđa da se nasilje koje počine partneri posmatra odvojeno od nasilja koje čine drugi članovi porodice i domaćinstva, pa je stoga u ovoj studiji ono pojmovno i analitički odvojeno.

Kada je u pitanju vremenska dimenzija, u studiji će se razlikovati:

1. aktuelno nasilje, odnosno ono koje je počinjeno tokom posljednjih godinu dana prije istraživanja (oktobar 2011– oktobar 2012);
2. ukupno životno iskustvo nasilja – nasilje koje su žene iskusile tokom života nakon što su napunile 15 godina.

Pored toga, istraživanjem su, između ostalog, ispitivane dvije važne karakteristike nasilja:

1. prevalencija, odnosno rasprostranjenost nasilja, koja predstavlja mjeru raširenosti iskustava nasilja, odnosno koja pokazuje koliko je žena od ukupnog uzorka doživjelo nasilje i najčešće se iskazuje brojem identificiranih slučajeva ili procentima u odnosu na referentnu grupu;
2. incidencija, odnosno učestalost nasilja, koja pokazuje koliko često se dešavaju slučajevi nasilja tamo gdje je ono registrirano i najčešće se iskazuje prosječnim brojem situacija nasilja koje su se odigrale u nekom slučaju ili referentnoj grupi ili se iskazuje deskriptivno (rijetko, često, redovno i sl.).

Pored ovih osnovnih definicija, potrebno je ukazati na još jedan važan konceptualni osnov istraživanja. Naime, polazeći od pretpostavke o strukturalnoj i kulturnoj uvjetovanosti nasilja, a imajući u vidu da je ovo prvo takvo istraživanje u Bosni i Hercegovini, odlučeno je da se, osim prevalencije i incidencije nasilja, kao i osnovnih karakteristika sa stanovišta počinitelja nasilja, istraživanje proširi i na neke druge važne dimenzije. Riječ je prije svega o faktorima, odnosno determinantama nasilja koje je važno poznavati kako bi bilo moguće profilirati i adekvatne i efikasne mjere za suzbijanje nasilja ciljanjem na njegove uzroke.

Osim toga, riječ je i o posljedicama nasilja i percepciji dostupnih usluga podrške kao i o iskustvima sa službama podrške koje je također važno poznavati za adekvatnije profiliranje mjera. Ovakvo opredjeljenje utjecalo je i na metodologiju istraživanja, koja je obrazložena u narednom poglavlju.

2.2 Metodologija istraživanja

Za potrebe prvog istraživanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini razvijena je osobena metodologija koja u svom jezgru sadrži metodologiju UNECE, ali uključuje i dodatne komponente. Takva metodologija nastala je iz napora da se istovremeno osigura uporedivost sa drugim zemljama, prema metodologiji koju je razvio i primjenjuje UNECE, ali i da se sagledaju dodatni aspekti nasilja, koji ovom metodologijom nisu obuhvaćeni, kao što su faktori i determinante nasilja, njegove posljedice i obraćanje institucijama i organizacijama za podršku.

Kada je u pitanju UNECE-ova metodologija, potrebno je napomenuti da su u instrumentima za prikupljanje podataka, ali i u metodama prikupljanja podataka primijenjeni osnovni standardi ove metodologije. Upitnici sadrže pitanja na osnovu kojih je moguće konstruirati 8 od 9 osnovnih UNECE-ovih indikatora² (UN ESC, 2011), koji su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 2.2: UNECE-ovi indikatori³

1.	Ukupna i specifične starosne stope prevalencije fizičkog nasilja kome su žene bile izložene posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu sa počiniocem i učestalosti.
2.	Ukupna i specifične starosne stope prevalencije fizičkog nasilja kome su žene bile izložene tokom života, prema odnosu sa počiniocem i učestalosti.
3.	Ukupna i specifične starosne stope prevalencije seksualnog nasilja kome su žene bile izložene posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu sa počiniocem i učestalosti.
4.	Ukupna i specifične starosne stope prevalencije seksualnog nasilja kome su žene bile izložene tokom života, prema odnosu sa počiniocem i učestalosti.
5.	Ukupna i specifične starosne stope prevalencije seksualnog i/li fizičkog nasilja nad ženama koje su počinili sadašnji ili bivši partneri u toku posljednjih 12 mjeseci.
6.	Ukupna i specifične starosne stope prevalencije seksualnog i/li fizičkog nasilja nad ženama koje su počinili sadašnji ili bivši partneri u toku života.
7.	Ukupna i specifične starosne stope prevalencije psihičkog nasilja nad ženama koje su počinili njihovi intimni partneri.
8.	Ukupna i specifične starosne stope prevalencije ekonomskog nasilja nad ženama koje su počinili njihovi intimni partneri.

Osnovno teorijsko polazište o nasilju kao strukturno i kulturno determiniranoj pojavi, potreba da se istraživanjem obuhvate brojne dimenzije koje se tiču socijalno-ekonomskog položaja žena, porodičnog konteksta, kao i stavova prema rodnim ulogama i nasilju, ali i potreba da se osiguraju povoljni uvjeti ispitivanja ovako osjetljivih pitanja vodili su strate-

² Indikator o genitalnom sakaćenju je izostavljen.

³ Potrebno je napomenuti da razvrstavanje prema težini nasilja neće biti moguće provesti sasvim u skladu sa UNECE-ovom metodologijom, zbog toga što je ocijenjeno da je svako nasilje nedopušteno, te da je za prvo snimanje stanja važnije istražiti neke druge aspekte, poput uzroka, posljedica i iskustava podrške, nego što je potrebno ulaziti u detaljne konkretne forme nasilja na osnovu kojih je moguće razlikovati lakše i teže forme.

giji dvostrukog ispitivanja. Naime, izrađena su **dva upitnika**: jedan kojim su se prikupljali **podaci o domaćinstvu** (uključujući i srodnički sastav, veličinu domaćinstva, karakteristike članova/ica prema obrazovanju i zaposlenosti, podaci o materijalnom standardu domaćinstva, kao i karakteristike odnosa moći u domaćinstvu) i drugi kojim su se prikupljali **podaci o ženama**, njihovom položaju u domaćinstvu i porodici, kvalitetu života, zdravlju, iskustvima nasilja, stavovima prema nasilju, kao i o iskustvima u pristupu socijalnim uslugama za podršku žrtvama nasilja. Prikupljanje podataka proveli su statistički zavodi Federacije BiH i Republike Srpske. Na terenu anketiranje su provele anketarke koje su u parovima obilazile domaćinstva. Jedna bi ispitala ženu u odvojenoj prostoriji, dok bi druga okupila ostale članove i članice domaćinstva i na osnovu njihovih odgovora popunjavala upitnik za domaćinstvo. Na taj su način stvoreni uvjeti za neometano ispitivanje žena o temama koje se smatraju osjetljivim i koje zahtijevaju poseban pristup istraživača⁴. Da bi ovaj zadatak uspješno ostvarile, anketarke su prošle trodnevnu obuku pripremljenu za potrebe ovog istraživanja.

2.3 Opis izbora uzorka

Procedura izbora uzorka obavljena je u okviru nadležnih službi Agencije za statistiku BiH i statističkih zavoda u RS-u i FBiH. Kao što je poznato, posljednji popis stanovništva u Bosni i Hercegovini bio je 1991. godine. Od tog vremena došlo je do velikih pomjeranja stanovništva. Kako nije bilo validnih izvora koji bi se mogli iskoristiti kao okvir za anketna istraživanja zasnovana na uzorkom izabranim domaćinstvima kao jedinicama posmatranja, bilo je potrebno osigurati ažurnije podatke na osnovu kojih bi se izabrao uzorak. Tako je 2009. godine po treći put izvršeno ažuriranje popisnih krugova⁵ (u daljnjem tekstu: master uzorak popisnih krugova). U odnosu na 2006. godinu izabrano je novih 1.500 popisnih krugova, u kojima je izvršeno prikupljanje osnovnih informacija o svim domaćinstvima, kao i članovima domaćinstava. Sam izbor popisnih krugova izvršen je na sljedeći način:

1. Formirane su dvije odvojene liste popisnih krugova, koje su predstavljale dva eksplisitna stratuma. Stratum 1 sadržavao je podatke o popisnim krugovima iz cijele Bosne i Hercegovine, iz koje je isključeno Brčko. Stratum 2 sadržavao je podatke o popisnim krugovima samo za Brčko.
2. U stratumu 1 izvršena je implicitna stratifikacija (sortiranjem), a sortiranje je izvršeno po entitetima, općinama u okviru kojih je sortiranje izvršeno po tipu naselja (grad, ostalo⁶) i naseljima (šiframa naselja). Kao što je rekao P. Lynn: "Ovo će osigurati raširenost (rasprostranjenost) uzorka po svim općinama (sa izuzetkom onih malih koje, možda, neće biti uzorkovane) i sadržavat će pravilan odnos gradskih/ostalnih domaćinstava"⁷.
3. U stratumu 2 izvršena je implicitna stratifikacija sortiranjem po naseljima (šiframa naselja) u okviru tipa naselja (grad, ostalo).
4. Izvršen je sistematski odabir popisnih krugova u oba stratuma. U stratumu 1 izabrano je 1.428 popisnih krugova, dok su u stratumu 2 izabrana 72 popisna kruga.

⁴ Više o tome u Babović, Ginić, Vuković, 2010.

⁵ Teritorijalna područja koja su formirana 1991. godine i koja su tada brojala od 80 do 120 domaćinstava.

⁶ U odnosu na statističku tipologiju korištenu prilikom formiranja master uzorka popisnih krugova, naselja u Bosni i Hercegovini bila su podijeljena na dva tipa: urbana i naselja tipa "ostalo". Naselja tipa ostalo uključuju i poluurbana i ruralna naselja.

⁷ "Statistics in Transition", Peter Lynn, juni 2004, god. 6, br. 6, str. 953–977 – dio "Development of a sampling method for household surveys in post-war Bosnia and Herzegovina".

Ovako formiran master uzorak popisnih krugova i domaćinstava iz 2009. godine, koji su uspostavile i ažurirale statističke institucije Bosne i Hercegovine, korišten je kao okvir i za ovo istraživanje. Ciljna populacija istraživanja je ženska populacija u Bosni i Hercegovini starosti 18 godina i više (koja je u odnosu na 2009. godinu bila prisutna u zemlji najmanje godinu dana ili duže). U ovu populaciju nisu uključena kolektivna domaćinstva, kao što su studentski domovi, domovi za djecu, domovi za stare, iznemogle, penzionere, zatvori, manastiri i slično, kao ni beskućnici. Jedinice posmatranja su domaćinstva i žene starosti 18 i više godina, te je uzorak napravljen tako da istraživanje bude reprezentativno kako na nivou pojedinaca (žena) starosti 18 i više godina tako i na nivou domaćinstava sa bar jednom ženskom osobom starosti 18 i više godina.

Primijenjen je stratificirani dvoetafni sistematski uzorak, pri čemu su primarne jedinice uzorkovanja (jedinice prve etape) popisni krugovi, a sekundarne jedinice uzorkovanja (jedinice druge etape) domaćinstva. Izbor ženske osobe unutar domaćinstva predstavlja treću etapu uzorkovanja, koju će vršiti sami anketari na terenu, a koja će imati značajnu ulogu prilikom računanja pondera.

Primarne jedinice uzorkovanja već su izabrane formiranjem master uzorka popisnih krugova (1.500 popisnih krugova), na način opisan u prethodnom dijelu teksta o okviru, i sve imaju jednaku vjerovatnoću izbora u okviru stratuma.

Sekundarne jedinice uzorkovanja izabrane su sistematskim metodom. Ovo podrazumijeva da je metod izbora, također, bio slučajna jer je izračunat potreban skok, dok je polazna tačka bila slučajna. Eksplicitna stratifikacija jedinica urađena je prema teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine (entiteti i Distrikt Brčko) i tipu naselja (urbano/ostalo), dok je implicitna stratifikacija dodatno urađena prema općini, popisnom krugu, broju ženskih osoba sa 18+ godina i starosti nosioca. Alokacija domaćinstava urađena je proporcionalno veličinama eksplicitnih stratuma. Za određivanje veličine uzorka od 5.000 domaćinstava korištena je sljedeća logika:

Prema iskustvima iz sličnih anketa u Bosni i Hercegovini iz ranijih perioda i na osnovu rezultata istovrsnog istraživanja u Srbiji, urađen je izračun minimalne veličine uzorka za ovo istraživanje u Bosni i Hercegovini. Dobijeni rezultat zavisi od usvojenih pretpostavki ulaznih parametara za formulu, a usvojene su sljedeće pretpostavke:

1. Stepen pouzdanosti procjene ključnog parametra: 95%
2. Dizajn efekat uzorka: 1,5
3. Očekivana stopa neodgovora u anketi: 25%
4. Maksimalna greška procjene koja se može tolerirati za procjenu sa 95%-tnim nivoom povjerenja: 5%
5. Učešće žena starosti 18+ u bosanskohercegovačkoj populaciji uzeto iz Ankete o potrošnji domaćinstava 2007. godine: 40,65%
6. Prosječna veličina domaćinstva u Bosni i Hercegovini: 3,27.

Kako se iz svakog domaćinstva anketira samo jedna ženska osoba, inicijalno je određeno da se uzorkuje 3.300 domaćinstava, proporcionalno veličinama eksplicitnih stratuma, uz rezervu od 51% domaćinstava, kako bi se osigurao odgovor od 3.300 jedinica. Ovo znači da je određeno da u rezervu uđe još 1.700 domaćinstava. U konačnici, određeno je da je ukupna veličina uzorka 5.000 domaćinstava i da minimalno 3.300 jedinica mora dati potpuni odgovor. Rezervna domaćinstva (1.700) u izabranom uzorku (5.000 jedinica) određena su na sistematski način.

Tabela 2.3: Elementi uzorkovanja i osnovna struktura uzorka

	Tip naselja	Broj domaćinstava u master uzorku	Broj domaćinstava u master uzorku sa bar jednom ženskom osobom starosti 18+	Ukupan broj domaćinstava u očekivanom odgovoru (uzorku)	Ukupan broj domaćinstava u uzorku (očekivani odgovor + rezervna domaćinstva)	Broj rezervnih domaćinstava u izabranom uzorku
FBiH	Urbano	16.416	15.251	844	1.279	435
	Ruralno	24.338	22.926	1.269	1.922	653
RS	Urbano	8.576	8.033	445	674	229
	Ruralno	14.850	13.410	742	1.125	383
BiH	Ukupno	64.180	59.620	3.300	5.000	1.700

3. Karakteristike žena iz uzorka i njihov neposredni životni kontekst

Kao što je već spomenuto, uzorkom istraživanja obuhvaćeno je 2.113 žena u Federaciji BiH i 1.187 žena u Republici Srpskoj, a podaci su prikupljeni o samim ženama i njihovim kućanstvima. Time je omogućeno nekoliko stvari: da se prevalencija i karakteristike nasilja promatraju na državnoj razini (bez Brčko Distrikta), kao i na razini entiteta, te da se promatraju u kontekstu kućanstva i obiteljskih odnosa, onda kada je riječ o nasilju u obitelji. U nastavku su opisane najvažnije karakteristike žena i njihovog obiteljskog konteksta u usporednom okviru (državna i entitetska razina).

3.1 Osnovne sociodemografske karakteristike žena iz uzorka

Većina žena živi u područjima koja zvanična statistika klasificira kao "ostalo" ili "ne-gradsko" područje. U nedostatku drugačije klasifikacije koja bi eksplicitnije razlikovala gradska i seoska naselja, urbana i ruralna područja, ono što je klasificirano kao "ostalo" može se razumjeti kao seoski tip naselja ili ruralno područje. Iz naredne tabele uočava se da većina žena obuhvaćenih istraživanjem živi upravo u ovim ruralnim područjima.

Tabela 3.1: Ispitanice prema tipu naselja u kojemu žive

Tip naselja	%		
	BiH	FBiH	RS
Gradsko	39,4	39,8	38,8
Ostalo	60,6	60,2	61,2
Ukupno	100	100	100

Kada su u pitanju dobne karakteristike žena, u uzorku se registrira visoka zastupljenost starijih žena (65 i više godina), što utječe na podatke o općem uzorku glede niza karakteristika, kao što su naobrazba, aktivnost, stavovi prema rodnim ulogama i sl.

Tabela 3.2: Ispitanice prema dobi

Dobneskupine	%		
	BiH	FBiH	RS
18–24	3,8	4,1	3,2
25–34	11,7	11,9	11,2
35–44	17,0	18,5	14,3
45–54	21,3	21,6	20,7
55–64	21,0	20,7	21,5
65+	25,3	23,2	29,1
Ukupno	100	100	100

Obrazovne karakteristike ispitanica relativno su nepovoljne. Skoro četvrtina ispitanica, kako na razini Bosne i Hercegovine tako i na razini obaju entiteta, nemazavršenu ni osnovnu školu. Ako se kategorija bez naobrazbe i sa završenom osnovnom školom uzme zajedno, jer ona predstavlja zapravo kategoriju osoba bez kvalifikacija, onda se može uočiti da polovica žena iz uzorka nema nikakvu kvalifikaciju. Izvjesne razlike primjećuju se između FBiH, u kojoj je postotak žena bez kvalifikacija nešto iznad 50%, i RS-a, u kojemu se taj postotak nalazi nešto ispod 50%, ali ove razlike nisu statistički značajne.

Tabela 3.3: Ispitanice prema naobrazbi

Najviša završena škola	%		
	BiH	FBiH	RS
Bez završene osnovne škole	25,3	25,2	25,5
Završena osnovna škola	24,7	26,4	21,7
Srednja škola 2–3 razreda	19,2	18,7	20,0
Srednja škola 4 razreda i 5 za VKV	22,8	22,1	24,1
Viša škola i fakultet	8,0	7,5	8,8
Ukupno	100	100	100

Međutim, veoma je važno primijetiti da se velike razlike u obrazovanju zapažaju između ispitanica različite dobi. Stoga je ovako nepovoljna obrazovna struktura žena iz uzorka zapravo posljedica visokog postotka sudjelovanja starijih žena. Detaljni podaci o naobrazbi žena različitih generacija dani su u prilogu (tabele 1.a–c). Iz tih podataka može se, naprimjer, uočiti da među djevojkama dobi od 19. do 24. godine oko 70% ima završenu četverogodišnju srednju školu (68,9% u BiH, 67,1% u FBiH, a 73,0% u RS-u). Među mladim ženama (od 25. do 34. godine) skoro petina ima visokonaobrazbu (20,1% na razini BiH, 19,4% u FBiH, a 21,2% u RS-u), dok je žena s visokom naobrazbom starijedoći (od 45 do 64 godine) ispod 10%. S druge strane, među ženama starijim od 64 godine, preko 80% je bez kvalifikacija. Ovo su važne međugeneracijske promjene koje utječu na promjene ukupnog društvenog položaja žena, tj. na promjene njihovih predispozicija za ekonomsku participaciju i društvenu moć.

S obzirom na relativno nepovoljnu obrazovnu strukturu ispitanica, bilo je važno saznati razloge zbog kojih nisu ostvarile više razine obrazovanja. Ovi se razlozi značajno razlikuju u zavisnosti od toga u kojoj fazi školovanja su žene odustale od daljnje izobrazbe, od njihove dobi, odnosno generacijskih razloga uvjetovanih razlikama u društvenom i obiteljskom kontekstu, kao i od toga žive li u gradskim ili seoskim sredinama. U prilogu 1. ove studije prikazani su detaljni podaci o ovim razlikama (tabele 2. a–c, 3. a–c, 4.a–c), a ovdje ćemo pokazati neke najvažnije:

- Kod žena bez završene škole, koje su ujedno pretežno starije dobi, vanjskipritisak obitelji i običaja pojavljuje se kao najčešći razlog za odustajanje od školovanja.
- Kod žena sa završenom četverogodišnjom srednjom školom, najčešći razlog je unutar-nje prirode, odnosno odsutnost želje, motivacije da se nastavi školovanje na višim, odnosno sveučilišnim razinama. S obzirom na to da kategorija srednje obrazovanih žena bilježi najveći udio među mlađim ženama, do izvjesne se mjere ove razlike u vanjskim pritiscima obitelji i internaliziranoj odsutnosti želje za obrazovnim postignućima mogu promatrati kao važna međugeneracijska razlika.

- Napuštanje školovanja zbog radnog angažiranja na poljoprivrednom gospodarstvu ili u kućanstvu češće je zastupljen razlog među ženama bez kvalifikacija, odnosno pretežno starijim ženama koje žive u ruralnim sredinama.
- Nedostatak novca, kao i sklapanje braka, javljaju se, također, kao relativno važni razlozi. Prvi posebno među ženama koje su stekle samo osnovnunaobrazbu ili su završile 2–3 razreda srednje škole za radnička zanimanja, a drugi među ženama koje su stekle srednju naobrazbu. Očito je sklapanje braka u toj životnoj fazi, za gotovo petinu žena koje su stekle srednju naobrazbu, presudan razlog za napuštanje studija.

3.2 Ekonomska aktivnost žena iz uzorka

Podaci o aktivnosti žena iz uzorka pokazuju, također, njihov izrazito nepovoljan položaj. Veliki je udio neaktivnih žena¹, odnosno umirovljenica i kućanica, a mali udio zaposlenih žena. U narednoj tabeli prikazani su podaci za cijeli uzorak, s obzirom na to da nas zanima položaj svih žena u kontekstu izloženosti nasilju, a nije nam cilj da izmjerimo stupanj i karakteristike aktivnosti ženske populacije obuhvaćene istraživanjem. Naravno, ukoliko se aktivnost, zaposlenost i nezaposlenost promatraju samo na razini poduzorka koji se odnosi naravno stanovništvo dobiod 18. do64. godine, onda je udio aktivnih žena nešto veći (ovi podaci dani su u prilogu 1., tabela 5.).

Tabela 3.4: Ispitanice prema aktivnosti

Kategorije prema aktivnosti	%		
	BiH	FBiH	RS
Aktivne ispitanice	39,4	36,8	45,3
Zaposlene formalno	18,4	17,0	21,9
Zaposlene neformalno	6,6	6,1	7,8
Nezaposlene	14,4	13,7	15,6
Neaktivne ispitanice	60,6	63,2	54,7
Umirovljenice	21,0	19,9	22,8
Kućanice	33,4	37,4	26,3
Učenice/studentice	2,5	2,4	2,6
Ostale neaktivne ispitanice	3,7	3,5	3,0
Ukupno	100	100	100

3.3 Karakteristike kućanstva i obitelji

Najveći broj ispitanica živi u kućanstvima srednje veličine (2–5 članova), a promatrano prema srodničkom sastavu, u takozvanim nuklearnim obiteljima, koje čine roditelji s djecom. Proširene obitelji (u kojima uz nuklearnu obitelj žive još pojedini srodnici) i višeobiteljska kućanstva (sačinjena od više nuklearnih obitelji) manjinski su zastupljeni u uzorku. Također je potrebno napomenuti da u samačkim kućanstvima uglavnom žive starije žene. U 72% slučajeva samačka kućanstva čine žene starije od 64 godine, a potom u 20% slučajeva riječ je o ženama od 55. do64. godine. Dakle, nije u pitanju trend individualizacije i

¹ Prema definiciji Ankete o radnoj snazi

osamostaljivanja mladih žena, već su to starije žene koje su iz različitih razloga ostale bez partnera i obitelji.

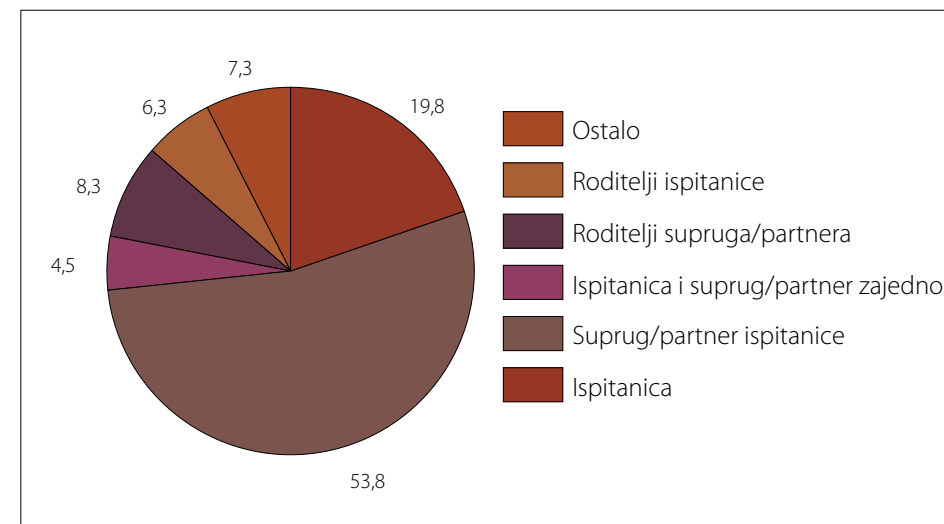
Tabela 3.5: Ispitanice prema tipu kućanstva u kojemu žive

Tip kućanstva prema srodničkom sastavu	%		
	BiH	FBiH	RS
Samačko kućanstvo	11,8	10,4	14,2
Par bez djece	18,8	17,9	20,3
Par s djecom	38,9	41,6	34,0
Samohrani roditelj	8,0	7,7	8,6
Proširena obitelj	11,0	10,2	12,5
Višeobiteljsko kućanstvo	9,0	9,1	8,9
Ostalo	2,5	3,1	1,4
Ukupno	100	100	100

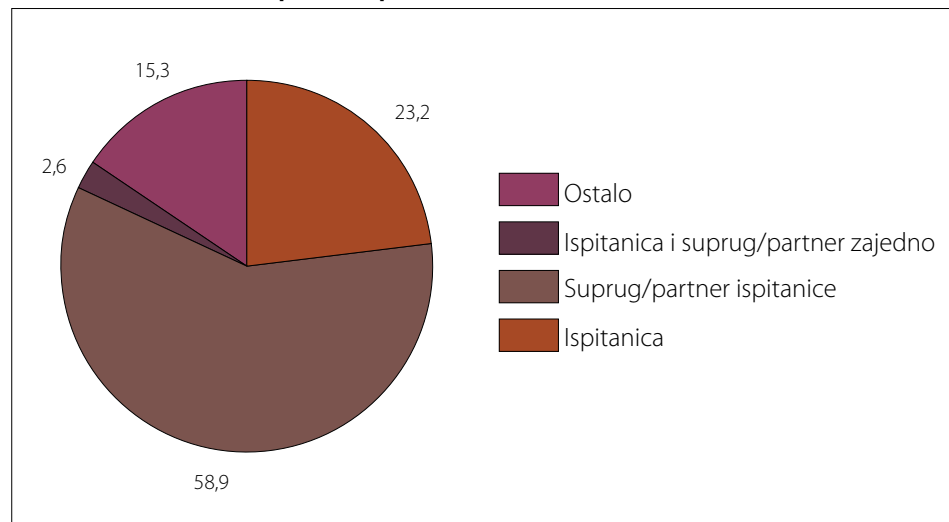
3.4 Imovinsko stanje i rodni imovinski jaz

Većina žena iz uzorka živi u stambenoj jedinici koja je u vlasništvu kućanstva (87% u BiH, 86% na razini FBiH, a 88% na razini RS-a). Međutim, vlasnik te stambene jedinice najčešće je suprug, odnosno partner ispitanice, kao što se može vidjeti iz narednog grafikona.

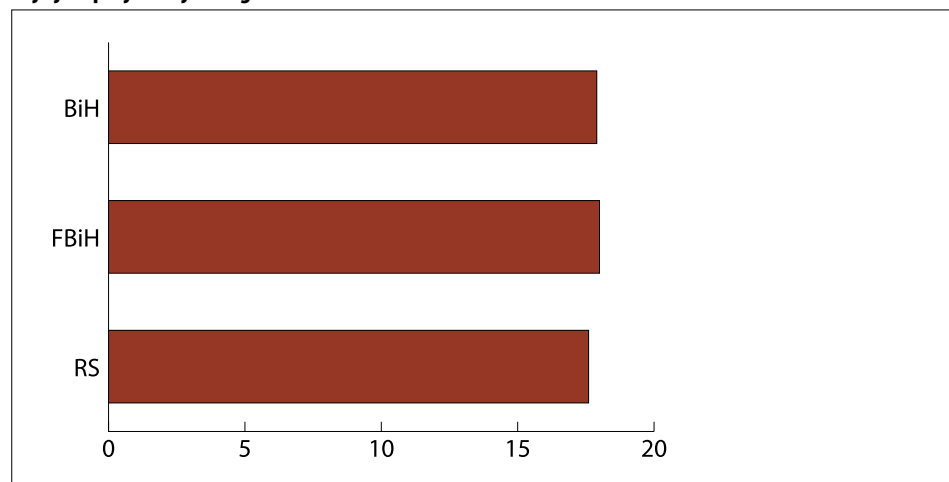
Grafikon3.1.: Vlasništvo nad kućom/stanom u BiH

Pored osnovne stambene jedinice, manji broj kućanstava (4,5% u cijeloj BiH, 4,9% u FBiH, a 3,9% u RS-u) posjeduje i poslovni prostor. I u ovom slučaju ispitanice su znatno rjeđe nego njihovi muževi/partneri vlasnice tog prostora.

Grafikon 3.2.: Vlasništvo nad poslovnim prostorom u BiH

Imajući u vidu da većina ispitanica živi u ruralnim područjima, ne iznenađuje da u gotovo polovici slučajeva njihova kućanstva posjeduju zemljište (47% na državnoj i entitetskoj razini). Međutim, još jedanput treba istaknuti, ispitanice su vlasnice tog resursa kućanstva samo u manjem broju slučajeva.

Grafikon 3.3.: Udio ispitanica koje su vlasnice barem dijela zemljišta koje je u posjedu njihovog kućanstva

Kada je u pitanju posjedovanje automobila, ispitanice se još rjeđe javljaju među vlasnicima. Naime, u ukupnom uzorku za Bosnu i Hercegovinu, 46% kućanstava posjeduje barem jedno putničko vozilo. Međutim, tek u 14% slučajeva ispitanice su vlasnice nekih od tih vozila (14,2% na razini BiH, 13,8% u FBiH i 14,9% u RS-u).

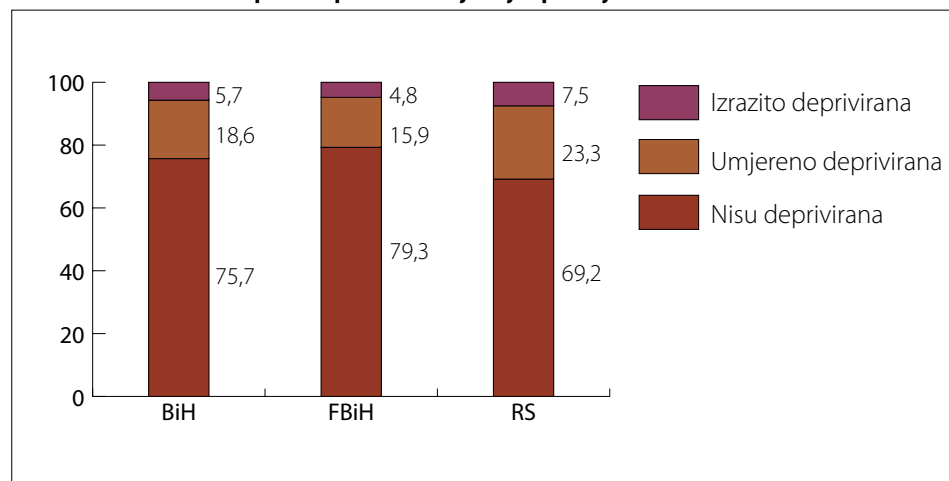
3.5 Materijalni standard

Životni uslovi glede materijalnoga standarda nisu povoljni za veliki broj žena iz uzorka. Na nivou Bosne i Hercegovine, u 73% slučajeva navedeno je da njihova kućanstva ne mogu iz svojih podnijeti iznenađni trošak ekvivalentan iznosu linije siromaštva iz 2011. godine (416.40 KM). U FBiH takvih je slučajeva bilo 71,1% (443.60KM), a u RS 66,5% (381.09KM).

Međutim, procjena materijalnoga standarda i zadovoljenosti potreba u kućanstvima žena iz uzorka nije se oslonila samo na mjeru finansijskoga siromaštva, već se nastojala obuhvatnije ispitati materijalna deprivacija preko pokazatelja vezanih za **uvjete stanovanja i stupanj zadovoljenosti ključnih egzistencijalnih potreba**. Procjena materijalne deprivacije kućanstava iz uzorka provedena je metodom formiranja jednog složenog indeksa koji se sastoji od niza pokazatelja vezanih za mogućnosti zadovoljavanja temeljnih životnih potreba (kao što su nabava hrane, odjeće i obuće, propisanih lijekova, plaćanje računa i sl.), opremljenosti stambenoga prostora i kućanstva nekim najvažnijim uređajima (poput kolor televizora, telefonskog priključka, mobilnog telefona, hladnjaka, perilice za rublje i sl.) i uvjeta stanovanja (posjedovanje tekuće vode, toaleta, struje u stambenom prostoru i sl.).² Podaci o ovim pojedinačnim aspektima životnoga standarda kućanstava iz uzorka dani su u prilogu 1. (tabele X-X), a ovdje su izloženi samo konačni podaci o udjelu kućanstava kod kojih je registrirana umjerena ili izrazita materijalna deprivacija na razini cijele Bosne i Hercegovine, kao i na razini dvaju entiteta. Iz narednog grafikona može se uočiti da je materijalna deprivacija prisutnija među kućanstvima u RS-u, gde je zabilježeno veće sudjelovanje kako umjereno tako i izrazito depriviranih kućanstava.

² Mjerenje materijalne deprivacije provedeno je sukladno metodama koje se primjenjuju u praćenju socijalne isključenosti u Europskoj uniji, a uzimajući u obzir iskustva koja je istraživački tim imao u prethodnim istraživanjima materijalne deprivacije. Za potrebe ovog istraživanja kompozitni indeks materijalne deprivacije konstruiran je na temelju tri pojedinačna indeksa: 1. Indeks deprivacije u zadovoljavanju potreba, koji je obuhvatio sljedeće dimenzije: a) nemogućnost da se kupe namirnice neophodne za prehranu, b) nemogućnost da se plate troškovi stanovanja duže od 3 mjeseca, c) nemogućnost da se kupi neophodna odjeća i obuća za bilo kojeg člana kućanstva, d) nemogućnost da se osigura adekvatno grijanje, e) nemogućnost da se kupe lijekovi koje je propisao liječnik (sva kućanstva koja su pokazala depriviranost na tri ili više navedenih indikatora klasificirana su u deprivirana u ovom indeksu); 2. Indeks opremljenosti stana, koji je obuhvatio posjedovanje sljedećih uređaja: a) kolor televizora, b) mobilnog telefona, c) perilice za rublje, d) hladnjaka, e) telefonskog priključka (u deprivirana kućanstva svrstana su sva koja su pokazala nedostatak dvaju ili više navedenih uređaja); 3. Indeks deprivacije u stanovanju obuhvatio je sljedeće komponente: a) manje od 12m² stambene površine po članu kućanstva, b) nepostojanje tekuće vode u kućanstvu, c) neposjedovanje toaleta u stambenom prostoru i d) neposjedovanje električne energije (sva kućanstva koja su pokazala depriviranost u barem jednoj dimenziji svrstana su u deprivirana). Kompozitni indeks na kraju sačinjen je tako da su sva kućanstva koja su na barem jednom pojedinačnom indeksu pokazala depriviranost svrstana u deprivirana kućanstva.

Grafikon 3.4.: Kućanstva ispitnica prema materijalnoj deprivaciji

Moguće da je na ovu višu zastupljenost materijalno depriviranih kućanstava utjecala i činjenica da je u uzorku u RS-u veći udio žena iz ranjive kategorije raseljenih osoba. Naime, 18% ispitanica u RS-unavelo je da su raseljene osobe, dok je takvih u FBiH bilo 4,3%.

3.6 Podjela rada i brige o članovima kućanstva

Istraživanjem su zabilježeni i različiti odnosi u kućanstvu i obitelji. Brojni aspekti tih odnosa bit će kasnije prikazani i analizirani. Na ovom mjestu ukazat ćemo samo na jedan aspekt tih odnosa koji pokazuje nejednaku raspodjelu kućnih poslova i brige o djeci, starima i bolesnima u kućanstvu. Važno je napomenuti da način na koji je podjela kućnog rada mjerena nije sofisticiran, kao u istraživanjima potrošnje vremena koja predstavljaju najbolji način da se podjela opterećenja izmjeri. Naime, rezultati prikazani u narednoj tabeli ne ukazuju ni na kakvu proporciju vremena koju pojedini članovi kućanstva troše u obavljanju različitih zadataka u kućanstvu, već predstavljaju rezultat odgovora na pitanje tko **pretežno** obavlja određenu vrstu posla, odnosno odgovornosti u kućanstvu. Važno je napomenuti da podaci u narednoj tabeli nisu odgovori samih ispitanica, već najčešće drugih ukućana koji su odgovarali na pitanja o kućanstvu. Iz predloženih podataka jasno se može uočiti da žene u kućanstvima iz uzorka obavljaju pretežno sve najvažnije poslove vezane za održavanje kućanstva, te da tek nešto više dijele odgovornosti s muškarcima kada su u pitanju briga o djeci, starima i bolesnima u kućanstvu.

Tabela 3.6: Kućanstva u kojima ženski članovi (ne nužno ispitanice) obavljaju pretežno najvažnije poslove održavanja i brige o obitelji

Vrsta aktivnosti	%		
	BiH	FBiH	RS
Kuhanje, spremanje obroka	96,0	95,8	96,4
Pranje posuđa	95,6	94,9	96,2
Pranje rublja	96,9	96,6	97,2
Glačanje rublja	96,6	96,3	97,5
Spremanje stana	93,2	92,5	94,4
Briga o maloj djeci	83,1	81,5	85,8
Briga o školskim obvezama djece	78,4	75,0	84,9
Briga o starima i bolesnima u obitelji	70,2	73,5	80,7
Ukupno	100	100	100

Ovakva neuravnotežena podjela odgovornosti u kući predstavlja tek jedan aspekt preko kojega se manifestiraju nejednaki odnosi moći između žena i muškaraca, a koji predstavljaju temelj nasilja u obitelji. O drugim aspektima rodne nejednakosti u kućanstvu i obitelji bit će više riječi kasnije.

Rezime

Među ženama iz uzorka prevladavaju žene iz seoskih sredina, visoko sudjelovanje bilježe starije žene, žene bez kvalifikacija ili niske naobrazbe i relativno niske ekonomske participacije. U većini slučajeva to su obiteljske žene koje žive u kućanstvima srednje veličine. Ove žene imaju slabu imovinsku osnovu, jer su najčešći vlasnici nekretnina i nekih važnih pokretnosti njihovi muževi ili drugi muški članovi kućanstva. S druge strane, one nose nerazmjerno veći teret obavljanja neplaćenog kućnog rada i odgovornosti vezanih za brigu o djeci i starim i bolesnim članovima kućanstva. Veliki je udio žena koje žive u uvjetima siromaštva i materijalne deprivacije, što već čini njihovu svakodnevicu veoma teškom.

4. Oblici, prevalencija i karakteristike nasilja nad ženama

Kao što je navedeno u metodološkom poglavlju, oblike rodno zasnovanog nasilja moguće je razlikovati na temelju više kriterija: prema vrsti štete, prema vrsti povređivanja koja se nanosi žrtvi, prema počiniteljima, kao i prema kontekstu u kojemu se nasilje vrši. U svrhu sustavnosti izlaganja, prikazat ćemo rasprostranjenost i karakteristike različitih oblika nasilja definiranih prema vrsti povređivanja koja se nanosi žrtvi (psihičko, fizičko, seksualno i ekonomsko nasilje). No, te oblike nasilja promatrat ćemo u okviru tipova nasilja definiranih prema počiniteljima i vrsti odnosa, te konteksta u kojemu se to nasilje odvija, pa ćemo razlikovati: partnersko, nasilje u obitelji i nasilje u širem socijalnom okruženju ispitanica. Ovo razlikovanje partnerskoga, nasilja u obitelji i izvan obiteljskoga okruženja definirano je i UNECE-ovom metodologijom.

Jednim dijelom razmjere i karakteristike nasilja nad ženama bit će prikazane standardiziranim UNECE-ovim indikatorima, o kojima je bilo riječi u poglavlju o metodologiji, mada će se analiza zasnivati i na nizu drugih pokazatelja. Na ovom mjestu potrebno je obrazložiti da se analiza i izvještavanje o razmjerama i karakteristikama nasilja nad ženama neće ograničiti na UNECE-ove indikatore, zbog toga što oni pružaju relativno ograničen pogled na nasilje i nisu u potpunosti prilagođeni društvenom kontekstu u Bosni i Hercegovini. Naime, ovi indikatori velikim su dijelom usmjereni na fizičko i seksualno nasilje, a znatno manje na psihičko nasilje, za koje se može očekivati da je više rasprostranjeno, a prema različitim teorijskim polazištima barem jednako štetno kao i fizičko nasilje. Osim toga, ovi su indikatori velikim dijelom usmjereni na partnersko nasilje, a nasilje u obitelji i u široj zajednici često ne razdvajaju, zbog čega nije dostupna sasvim precizna slika o izloženosti nasilju u različitim kontekstima socijalnih odnosa.

Brojnije sudjelovanje ruralne populacije u Bosni i Hercegovini, rasprostranjenost tradicionalnih socijalnih odnosa i niskog životnog standarda, kao i posebno razvijena kultura vrednovanja obitelji, odnosa s članovima primarne obitelji, obitelji nastalih na temelju braka, te život u kućanstvu koje često može biti prošireno, čimbenici su koji imaju veliki značaj u oblikovanju svakodnevnog života žena. Osim toga, imajući u vidu iskustva nasilja iz ratnoga perioda, kao i iskustva nasilja u periodu postkonfliktnoga oporavka, nasilje u široj zajednici potrebno je sagledati zasebno. Iz navedenih razloga, u prvim dijelovima ovog poglavlja slika o nasilju bit će rekonstruirana na temelju indikatora definiranih za potrebe ove analize, a u posljednjem dijelu stanje bi bilo prikazano prema UNECE-ovim indikatorima i time bi se zadovoljili uvjeti usporedivosti s drugim zemljama koje su slijedile istu metodologiju.

4.1 Ukupna prevalencija nasilja nad ženama

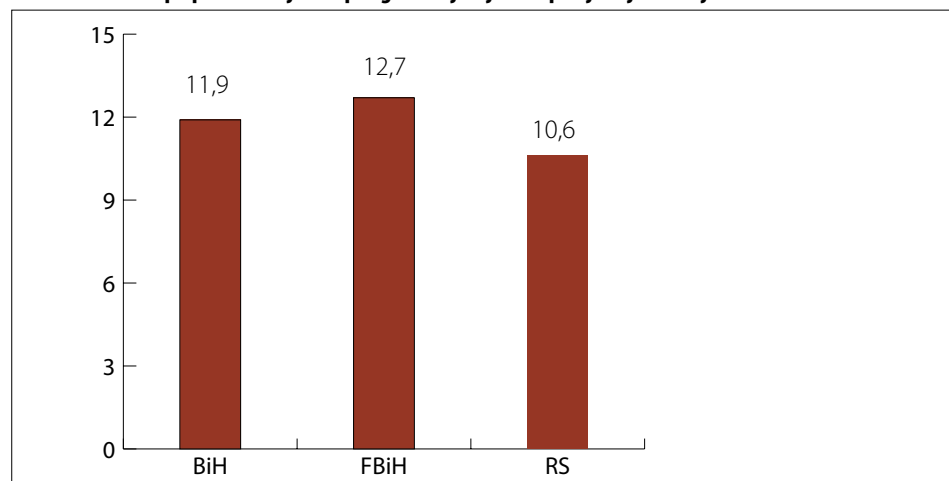
Prije nego što izložimo nalaze o prevalenciji nasilja nad ženama, potrebno je nešto važno napomenuti. Nalaze o rasprostranjenosti iskustava nasilja u različitim oblicima treba uzeti uvijek s dozom opreza zbog toga što su žene sklone prikrivati ovakva osobna iskustva. Onda kada se istraživanje provodi metodom intervjuiranja žena "licem u lice", kako pokazuju različita međunarodna istraživanja, sklonost žena da sakriju svoja iskustva nasilja i ne priopće ih istraživačima veća je nego onda kada im se omogući da same popune upitnik. S obzirom na to da se UNECE-ova metodologija istraživanja nasilja zasniva upravo na intervjuiranju žena "licem u lice", može se očekivati da podaci o rasprostranjenosti nasilja predstavljaju donju granicu stvarne rasprostranjenosti nasilja koja može biti i nekoliko puta veća, kao što su to pokazala istraživanja u Velikoj Britaniji i Njemačkoj (Walby, 2004.).

Na temelju podataka dobivenih ovim istraživanjem, uočava se da je 47,2% žena iz uzorka u nekom trenutku života, nakon što su navršile 15 godina, bilo izloženo nekom obliku nasilja (ekonomskom, fizičkom, psihičkom ili seksualnom), koje je nad njima počinio netko iz njihovog neposrednog obiteljskoga ili izvanobiteljskoga bliskog okruženja (poput sadašnjeg ili bivšeg partnera, člana obitelji, kućanstva, prijatelja, kolega i sl.), neka službena ili nepoznata osoba.

Tabela 4.1: Prevalencija ukupnog nasilja nad ženama

Iskustvo nasilja	BiH		FBiH		RS	
	n	%	n	%	n	%
Žene koje su od svoje 15. godine iskusile bilo koji oblik nasilja	1.559	47,2	998	47,2	561	47,3
Žene koje nisu prijavile nikakvo iskustvo nasilja	1.741	52,8	1.115	52,8	626	52,7
Ukupno	3.300	100	2.113	100	1.187	100

Stope prevalencije nasilja značajno su manje ukoliko se promatra samo razdoblje od 12 mjeseci koje je prethodilo istraživanju. Naime, stope aktualnoga nasilja prikazane su u narednom grafikonu i one pokazuju da je tijekom ovog razdoblja svaka deseta žena bila izložena nekom obliku nasilja, bilo u svom neposrednome obiteljskom okruženju ili u široj zajednici. Iako je stopa aktualnoga nasilja nešto veća za Federaciju BiH nego za Republiku Srpsku, i u ovom slučaju zapravo razlike nisu statistički značajne.

Grafikon 4.1: Stope prevalencije ukupnoga nasilja tijekom posljednjih 12 mjeseci

Kada se rasprostranjenost nasilja nastoji sagledati prema različitim oblicima nasilja, uočava se da je psihičko nasilje najrasprostranjenije, te da iza njega slijedi fizičko nasilje. Brojno sudjelovanje starijih žena svakako utječe na činjenicu da su stope prevalencije daleko više na razini cijeloga života nego što su za posljednjih godinu dana. Osim toga, može se pretpostaviti da razlike između stopa aktualnoga i nasilja doživljenoga tijekom života ne potječu samo od razlika u dužini perioda, već vjerojatno i od toga što su žene spremnije priznati iskustva iz prošlosti nego ona aktualna koja u sadašnjosti obilježavaju njihov život.

Kada je u pitanju neočekivano niska rasprostranjenost ekonomskoga nasilja naprimjer u Srbiji u sličnim društveno-ekonomskim uvjetima isti indikatori dali su stopu od preko 16%, ona se dijelom može pridodati činjenici brojnog sudjelovanja starijih žena koje u visokom postotku ekonomski zavise od drugih, ali najčešće rijetko i traže sredstva za osobnu potrošnju ili imaju novca koji bi im mogao biti oduzet, o čemu će biti više riječi u odgovarajućem poglavlju.

Tabela 4.2: Stope prevalencije različitih oblika nasilja nad ženama

Oblici nasilja	%					
	BiH		FBiH		RS	
	Tijekom života	Aktual-no	Tijekom života	Aktual-no	Tijekom života	Aktual-no
Psihičko	41,9	10,8	43,4	11,9	39,1	8,9
Fizičko	24,3	2,4	23,0	2,7	26,5	1,9
Seksualno	6,0	1,3	5,8	1,5	6,4	0,9
Ekonomsko	4,8	1,4	3,8	1,0	6,6	2,1

Dok prethodni podaci pokazuju koliko je žena iskusilo svaki od navedenih oblika nasilja, podaci u narednoj tabeli pokazuju da se ovi različiti oblici nasilja često zajedno ispoljavaju. Iz njih se vidi da je među ženama kod kojih je registrirano iskustvo nasilja, čak 46,8% bilo izloženo višestrukim oblicima nasilja. Najčešće se, pritom, javlja kombinacija psihičkoga i fizičkoga zlostavljanja.

Tabela 4.3: Izloženost različitim oblicima nasilja

Oblici nasilja	%		
	BiH	FBiH	RS
Samo iskustvo psihičkoga nasilja	42,7	46,1	36,5
Samo iskustvo fizičkoga nasilja	7,6	5,6	11,2
Samo iskustvo seksualnoga nasilja	0,8	0,7	0,9
Samo iskustvo ekonomskoga nasilja	2,1	1,4	3,4
Iskustvo psihičkoga i fizičkoga nasilja	29,4	30,4	27,6
Ostalo	17,4	15,8	20,4
Ukupno	100	100	100

Žene govore : I psihičko i fizičko nasilje

“Uvijek mu kažem šta god kupim i uvijek pitam kad mi nešto treba. Znao je vratiti ručak ako nije dobro slan ili ako je malo zagorio, pa sam ja uvijek gledala da sve bude dobro skuhan. Kad ispeglam košulju, ako nije dobro ispeglana, on je zgužva i baci u čošak. Moram ga pitati ako hoću da idem nekud, nigdje nisam smjela otići bez pitanja. Nije kćerkama dao da izlaze u grad, pa su ih prijateljice ponižavale jer ne izlaze. Mala je jednom otišla na neko sportsko takmičenje pa se nije vratila na vrijeme, onda je mene krivio i ja sam se osjećala loše. Pljesnuo me jednom jer sam sumnjala da mi nije vjeran (čula sam da ima neku u drugom selu, on je vozač autobusa, pa ga ima svugdje), tad smo se posvađali i na kraju me pljesnuo.”

Kada su u pitanju tipovi nasilja definirani prema počiniteljima, podaci jasno pokazuju da je najrasprostranjenije partnersko nasilje. Ono se javlja kao samostalno ili u kombinaciji s drugim (nasilje drugih srodnika ili osoba u široj zajednici) u 57,4% na teritoriju cijele Bosne i Hercegovine. Zapravo, podaci iz naredne tabele nam govore da je upravo sfera intimnih partnerskih i obiteljskih odnosa nasnažniji izvor nasilja za žene iz uzorka, te da je ona upravo manje “sigurna” nego što je to ulica, škola ili drugi javni prostori u kojima žene stupaju s drugima u interakciju.

Tabela 4.4: Prevalencija različitih tipova nasilja definiranih prema počinitelju i kontekstu

Tipovi nasilja	%		
	BiH	FBiH	RS
Samo iskustvo partnerskoga nasilja (od sadašnjeg ili bivšeg partnera)	37,9	37,0	39,6
Samo iskustvo nasilja u obitelji (drugi srodnici i članovi kućanstva osim partnera)	14,1	12,5	16,9
Samo iskustvo nasilja od osoba koje nisu partneri i srodnici	7,8	7,0	9,1
Kombinirano partnersko i nasilje u obitelji	15,3	15,7	14,6
Kombinirano partnersko i nasilje u široj zajednici	4,2	5,0	2,9
Kombinirano nasilje u obitelji i u široj zajednici	17,4	19,5	13,7
Ostalo	3,2	3,2	3,2
Ukupno	100	100	100

Iz dnevnika anketarki: Višestruko nasilje

Muž i sin su alkoholičari. Sin ima ženu i dvoje djece, ali usprkos tome zadnji novac troši na alkohol. Sin, kad se napije, uzima pištolj i svima prijeti da će ih pobiti. Jedanput se s ocem pobio, a majka se umiješala, pa je i ona dobila batina. S obzirom na zdravstveno stanje, ispitanica ne može ni na koji način zaraditi novac, pa joj ga šalju sestre koje rade u inozemstvu. Međutim, kada muž ili sin taj novac pronađu, prisilno joj ga oduzimaju i troše na alkohol. Operirala je oba koljena. Kada je došla iz bolnice, trebala se oporavljati, ali ju je kući dočeka kao pijani muž koji joj je prijetio i zastrašivao je, a naposljetku ju je uhvatio za jednu operiranu nogu i trzao je. Kaže da je bol bila neopisiva. Išla je liječniku, ali nije htjela reći što joj se dogodilo. Zbog sukoba u obitelji pozvana je policija, ali nakon toga bilo je i gore, tako da se policiji više nije obraćala. Uza sve to muž ju je prisiljavao na seksualne odnose, ali otkako je maternicu operirala, to više ne radi.

Interesantno je da se statistički značajne razlike u izloženosti nasilju žena različite dobi registriraju na razini cijele BiH, kao i RS-a, ali ne i u FBiH. U narednoj tabeli može se vidjeti da su općenito mlađe žene izloženije nasilju, ali je ta razlika statistički značajna samo u RS-u i BiH, a ne i u FBiH.¹ Najviše stope nasilja zabilježene su kod mladih i mlađih žena u RS-u (između 18. i 34. godine). Ove stope pokazatelj su najviše fizičkog i psihičkog nasilja koje vrše partneri prema ispitanicama.

1 Za razinu Bosne i Hercegovine vrijednosti testa statističke značajnosti: Chi-Square = 23.155, Cramjer'sV = 0.084, p = 0.000; za RS vrijednosti testa statističke značajnosti: Chi-Square = 18.482, Cramjer'sV = 0.125, p = 0.002; za FBiH: Chi-Square = 9.206, Cramjer'sV = 0.066, p = 0.101.

Tabela 4.5: Stope ukupnoga nasilja za različite dobne skupine žena

Tipovi nasilja	%		
	BiH	FBiH	RS
18–24	56,8	54,0	63,2
25–34	56,4	54,4	60,2
35–44	46,8	46,4	47,6
45–54	47,5	47,0	48,4
55–64	44,2	43,7	45,1
65+	44,2	46,3	41,2

Veoma slabe razlike prema statističkoj značajnosti javljaju se u izloženosti nasilju žena iz ruralnih i urbanih naselja. Iz naredne tabele može se vidjeti da su žene iz seoskih oblasti (koje se u zvaničnoj statistici definiraju kao "ostala" naselja) izloženije nasilju nego žene iz gradova. I ovaj put statistički značajnija razlika registriraju se na razini BiH i u RS-u, ali ne i u FBiH.²

Tabela 4.6: Stope ukupnoga nasilja za žene iz gradskih i seoskih sredina

Tipovi nasilja	%		
	BiH	FBiH	RS
Grad	44,3	45,2	42,5
Selo	49,2	48,5	50,3

Podaci pokazuju da žene slabijeg zdravlja nisu pošteđene nasilja – stopa prevalencije različitih oblika nasilja među njima ista je kao i kod žena koje su izjavile da su dobrog zdravlja. Među ženama iz uzorka bilo je 28,3% žena koje su istaknule da boluju od neke kronične bolesti. Među njima je bilo 47,3% onih koje su identificirane kao žrtve nekog od oblika seksualno zasnovanog nasilja. Također, u uzorku je bilo 5,2% žena koje posjeduju neki invaliditet. Među njima je stopa prevalencije nasilja 48,5%. Stanje je isto kada se poromatraju stope prevalencije aktualnoga nasilja – ova stopa je među ženama koje su oboljele od kroničnih bolesti 10,7%, a među ženama s invaliditetom 11,8%.

Rezime

Stopa ukupnoga rodno zasnovanog nasilja nad ženama koje su iskusile nasilje od kada su napunile 15 godina iznosi 47,2%, dok stopa aktualnoga nasilja, onog doživljenog tijekom posljednjih godinu dana iznosi 11,9%. Najčešći oblik nasilja kojemu su izložene žene je psihičko, kao i kombinirano psihičko i fizičko nasilje. Najšire je rasprostranjeno nasilje koje nad ženama vrše partneri (sadašnji ili bivši) i, u cjelini gledano, sfera intimnih partnerskih i obiteljskih odnosa daleko je veći izvor opasnosti od nasilja za žene nego što je to šira zajednica. Mlađe su žene izloženije nasilju nego starije, posebno u RS-u, a seoske žene više nego gradske, također posebno u RS-u. Žene slabijeg zdravlja i s invaliditetom nisu

2 Za razinu BiH vrijednosti testa statističke značajnosti: Chi-Square = 7.595, Cramjer'sV = 0.048, p = 0.006; za RS vrijednosti testa statističke značajnosti: Chi-Square = 6.811, Cramjer'sV = 0.076, p = 0.009; za FBiH: Chi-Square = 2.223, Cramjer'sV = 0.032, p = 0.136.

pošteđene od nasilja – njihove stope prevalencije iste su kao i u poduzorku zdravih žena i žena bez invaliditeta.

4.2 Prevalencija i karakteristike psihičkog nasilja nad ženama

Metodologija na temelju koje je provedeno istraživanje zasniva se na takvom konceptualnom pristupu koji razlikuje dva osnovna oblika psihičkog nasilja: (1) u obliku kontrole i ograničavanja slobode žena i (2) u obliku emocionalnog zlostavljanja. Ova dva oblika psihičkog nasilja mjerena su nizom specifičnih indikatora koji se mogu vidjeti u narednoj tabeli.

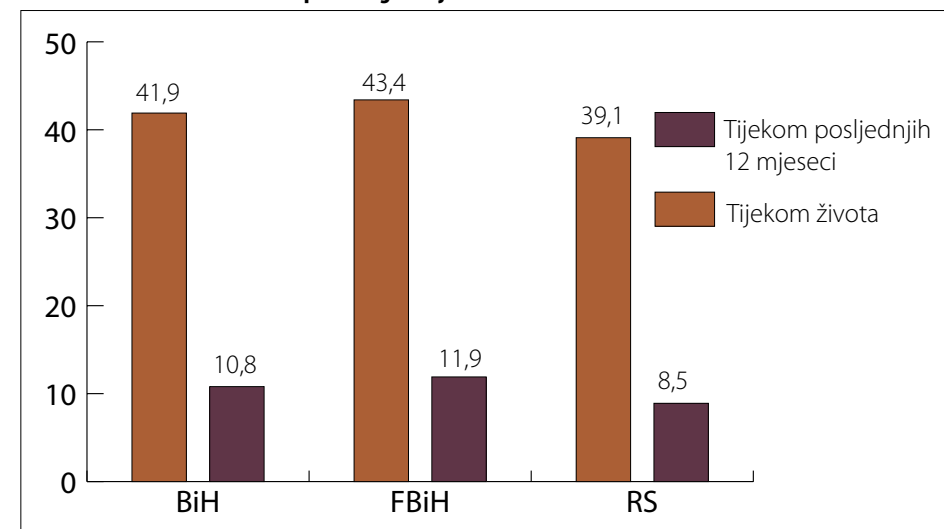
Tabela 4.7: Manifestacije psihičkog nasilja

Psihičko nasilje u obliku kontrole i ograničavanja slobode	Sprječavanje viđanja s prijateljima
	Ograničavanje kontakata s biološkom obitelji
	Inzistiranje da se zna kretanje žene u svakom trenutku
	Ljutnja ukoliko žena razgovara s nekim drugim muškarcem
	Sumnja i optužbe za nevjerstvo
	Ograničavanje posjeta liječniku, zdravstvenih ustanova
Psihičko nasilje u obliku emocionalnog zlostavljanja	Verbalno ponižavanje (omalovažavanje, psovanje, vrijeđanje) nasamo ili pred drugim osobama
	Ignoriranje, uskraćivanje pažnje, razgovora duže od sat vremena
	Zastrašivanje pogledom, vikanjem, razbijanjem stvari i sl.
	Prijetnja da će nauditi ispitanici ili njoj bliskoj osobi

Prisutnost psihičkoga nasilja u obliku kontrole i ograničavanja slobode ispitivana je samo u kontekstu partnerskih odnosa, bez obzira na to radi li se o sadašnjem ili bivšem partneru, dok je prisutnost psihičkoga nasilja u obliku emocionalnoga zlostavljanja ispitivana u kontekstu partnerskih, ali i širih obiteljskih i drugih odnosa u zajednici.

Kada se psihičko nasilje promatra u cjelini, bez obzira na to odvija li se u obliku kontrole ili emocionalnoga zlostavljanja, uočava se da je više od 40% ispitanica na razini Bosne i Hercegovine bilo izloženo psihičkom nasiljutijekom života, dok je svaka deseta ispitanica bila izložena ovom nasilju tijekom posljednjih 12 mjeseci.

Grafikon 4.2: Žene s iskustvom psihičkog nasilja

U najvećoj mjeri psihičko nasilje koje su žene iskusile potječe od partnera. Kao što se vidi iz naredne tabele, u 39% slučajeva one doživljavaju ovo nasilje samo od partnera, dok se u dodatnih 17% slučajeva uz partnera kao počinitelji javljaju i drugi članovi obitelji, odnosno srodnici, a u 5% slučajeva osobe iz šireg okružja.

Tabela 4.8: Psihičko nasilje doživljeno od navršene 15. godine prema počiniteljima

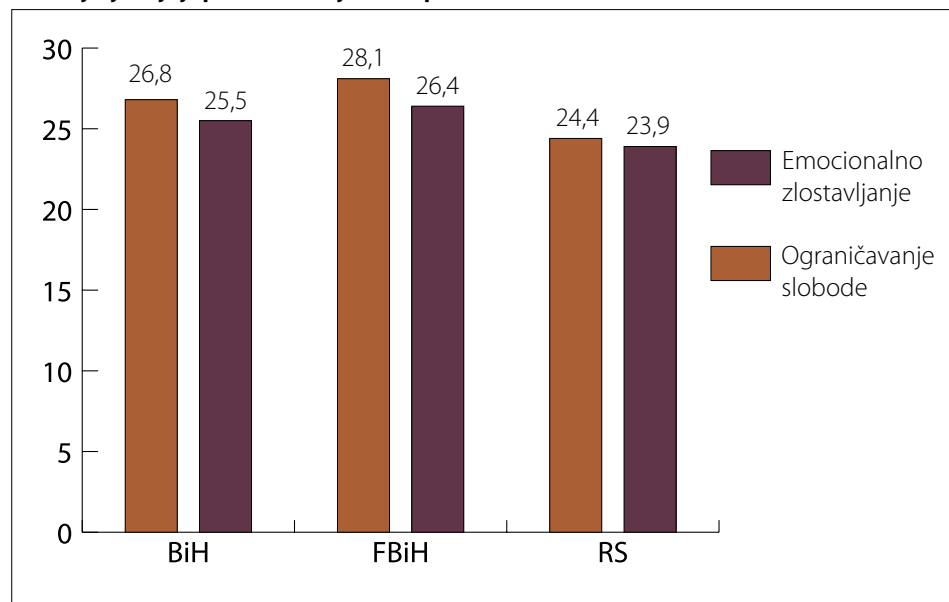
Psihičko nasilje prema počiniteljima	%		
	BiH	FBiH	RS
Partner (sadašnji ili bivši)	39,0	38,2	40,5
Drugi članovi obitelji ili srodnici	8,2	8,0	8,8
Osobe iz šireg okružja	8,5	7,5	10,3
Partner i drugi članovi obitelji	16,9	16,9	17,0
Partner i osobe iz šireg okružja	4,8	5,4	3,4
Obitelj i osobe iz šireg okružja	19,3	20,8	16,4
Drugo	3,3	3,2	3,4
Ukupno	100	100	100

Karakteristike psihičkog nasilja prikazane su u nastavku prema tipovima definiranim na temelju toga tko i u kojemu kontekstu vrši ovo nasilje nad ženama.

4.2.1 Partnersko psihičko nasilje

S obzirom na to da je psihičko nasilje u kontekstu partnerskih odnosa ispitivano u dva zasebna oblika, kao ograničavanje slobode i emocionalno zlostavljanje, može se uočiti da je ovaj prvio oblik nešto zastupljeniji od drugoga.

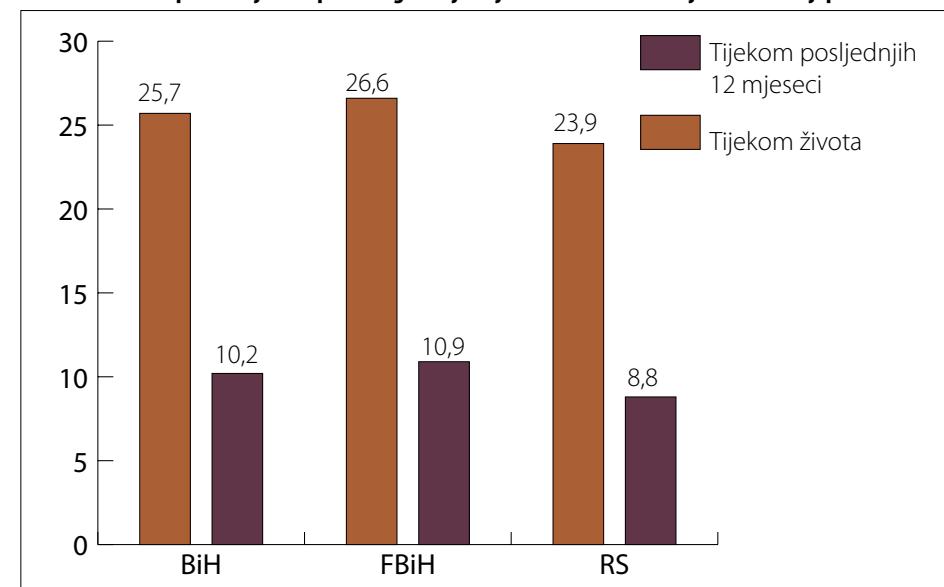
Grafikon 4.3: Rasprostranjenost psihičkog nasilja u obliku ograničavanja slobode i emocionalnog zlostavljanja koje je počinio sadašnji ili bivši partner u toku života

Pritom, treba imati u vidu da je oko 9% žena na razini Bosne i Hercegovine koje su u vrijeme istraživanja imale partnera bilo istodobno izloženo i jednom i drugom obliku psihičkog nasilja sadašnjeg partnera, a da je 5,3% žena koje su ikada tijekom života imale partnera bilo izloženo i jednom i drugom obliku psihičkog nasilja koje je počinio bivši partner.

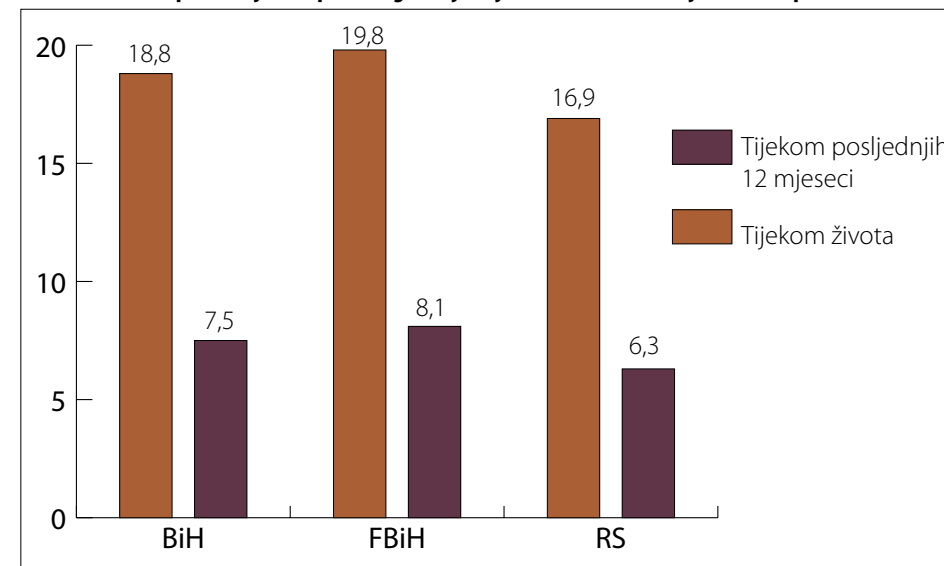
Iz narednog grafikona vidi se da je oko 26% žena koje sada imaju partnera bilo izloženo psihičkom nasilju sadašnjih partnera na razini Bosne i Hercegovine, dok je takvih bilo 27% u FBiH i 24% u RS-u.

Grafikon 4.4: Rasprostranjenost psihičkog nasilja koje nad ženama vrše njihovi sadašnji partneri³

Dakle, svaka četvrta žena koja je u partnerskom odnosu izložena je psihičkom nasilju svog partnera u nekom trenutku, a svaka deseta je to bila i tijekom posljednjih 12 mjeseci. Nešto su niže stope psihičkog nasilja koje su počinili ili čine bivši partneri. U narednom grafikonu ove stope su dane za žene iz uzorka koje su uopće imale partnera tijekom života. Treba napomenuti da tek 21 žena iz uzorka nije uopće imala partnera, pa je ova referentna skupina gotovo izjednačena s cijelim uzorkom.

Grafikon 4.5: Rasprostranjenost psihičkog nasilja koje nad ženama vrše njihovi bivši partneri⁴

³ Izračunato za kategoriju žena koje su u vrijeme istraživanja imale partnera.

⁴ Izračunato za kategoriju žena koje su ikada u životu imale partnera.

U najvećem broju slučajeva nasilje nije pojedinačni incident, već se sustavno ponavlja. Iako mjere učestalosti nisu sasvim precizne, iz naredne tabele može se uočiti da se u većini slučajeva ovo psihičko zlostavljanje dogodilo više puta tijekom posljednjih godinu dana, a u manjem broju slučajeva ono se dogodilo puno puta.

Tabela 4.9: Učestalost aktualnoga psihičkog nasilja koje je počinio sadašnji partner tijekom posljednjih godinu dana⁵

Učestalost situacija nasilja tijekom posljednjih 12 mjeseci	% žena s iskustvom partnerskoga nasilja					
	BiH		FBiH		RS	
	Kontrola	Emocionalno zlostavljanje	Kontrola	Emocionalno zlostavljanje	Kontrola	Emocionalno zlostavljanje
Jedanput	35,4	45,2	31,3	45,7	43,8	43,9
Više puta	59,2	51,1	61,6	50,0	54,2	53,7
Puno puta	5,4	3,7	7,1	4,3	2,1	2,4
Ukupno	100	100	100	100	100	100

Stope psihičkog nasilja koje su počinili sadašnji partneri ispitanica veće su od stopa nasilja koje su počinili bivši partneri, a oko 5% žena koje su ikada imale partnere imaju iskustvo psihičkog nasilja i u prethodnim i u sadašnjem partnerskom odnosu.

Tabela 4.10: Iskustvo psihičkog nasilja nakon navršenih 15 godina koje su počinili bivši i sadašnji partneri, BiH

Jedinica promatranja	% žena koje su ikada imale partnera		
	Počinitelj sadašnji partner	Počinitelj bivši partner	Počinitelji i bivši i sadašnji partner
BiH	14,1	12,5	4,7
FBiH	15,4	13,2	4,5
RS	11,9	11,1	5,0

Mlađe su žene izloženije psihičkom nasilju partnera nego starije. Stopa psihičkog nasilja koje je počinio sadašnji partner najviša je kod žena u dobi od 25. do 34. godine. Ona se održava na relativno visokoj razini i u drugim dobnim skupinama, a opada u skupini starijih žena.

Tabela 4.11: Stope prevalencije psihičkog nasilja koje su počinili sadašnji partneri tijekom života ispitanice prema dobnim skupinama

Indikator	% svih žena iz uzorka		
	BiH	FBiH	RS
19–24	20,8	20,7	21,1
25–34	25,2	26,6	22,6
35–44	22,9	25,4	17,1
45–54	22,0	21,2	23,6
55–64	17,9	16,9	19,6
65+	10,3	12,7	7,0

⁵ Podaci o učestalosti psihičkog nasilja koje su počinili bivši partneri tijekom posljednjih godinu dana nisu zbog malog broja slučajeva (31).

Iz zabilježaka anketarki: Priča žene izložene psihičkom nasilju

Muž ispitanice je, kako ona kaže, "bio uzoran po svim standardima": radio je i donosio novac kući, nije pušio, pio, niti ju je varao, nikada je nije pokušao udariti, ali je trpjela drugi vid nasilja. Smatrao je da je on glava kuće i da se ništa ne smije potrošiti bez njegovog pitanja. "Bio je previše škrt," kako ona kaže. Ona nije smjela kukati niti uključiti bilo što u kući osim kada je jeftinija tarifa struje.

Imala je određeni iznos struje koji je smjela potrošiti mjesečno i kada je prešla 2 kw, nije htio govoriti s njom, pili su kavu tako što je on sjedio okrenut joj leđima. Kada više nije mogla izdržati nakon 37 godina braka, tražila je svoj dio kuće, a on joj je rekao da ide "il' pod most il' pod voz". Ona se tada preselila kod kćerke i sada živi s njom već 4 godine. On je nakon njezina odlaska zapalio njezin vrt i posjekao sve što je ona uzgajala ispred kuće, čak je prijetio da će zapaliti njezin dio kuće kako njoj ne bi pripalo ništa. Kaže da mu se nikada ne bi vratila!

4.2.2 Psihičko nasilje u obitelji

Kada je u pitanju psihičko nasilje koje nad ženama vrše drugi članovi obitelji ili srodnici, odnosno članovi kućanstva koji nisu njihovi neposredni krvni srodnici ali su dio obiteljskih mreža njihovih partnera ili drugih srodnika, može se uočiti da je ono znatno manje rasprostranjeno nego psihičko nasilje koje počinje partneri.

Tabela 4.12: Stope psihičkog nasilja koje su počinili članovi obitelji i srodnici tijekom života i tijekom posljednjih 12 mjeseci

Indikator	%		
	BiH	FBiH	RS
Psihičko nasilje tijekom života	14,9	15,3	14,2
Psihičko nasilje tijekom posljednjih 12 mjeseci	2,8	3,3	1,9

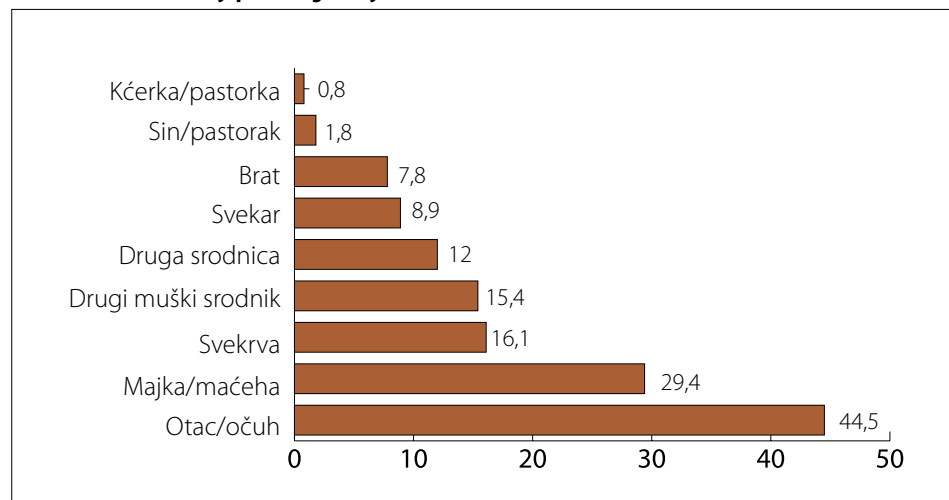
Podaci o učestalosti nasilja pokazuju da je tijekom posljednjih dvanaest mjeseci većina žena kod kojih je registriran ovaj tip nasilja bila izložena situacijama psihičkog zlostavljanja više puta, te da je veliki broj ovih žena bio izložen zlostavljanju puno puta, što pokazuje da se ovo nasilje javlja kao sustavno trajno nasilje kojemu je veliki broj žena redovito izložen.

Tabela 4.13: Učestalost psihičkog nasilja koje su počinili članovi obitelji i srodnici tijekom posljednjih 12 mjeseci

Učestalost	%		
	BiH	FBiH	RS
Jedanput	24,8	24,7	25,0
Više puta	54,1	55,7	50,0
Puno puta	21,1	19,6	25,0

Slika o počiniteljima pokazuje izražene rodne razlike. Naime, očevi su najčešći počinitelji psihičkog nasilja nad ženama, premda se bilježi i relativno visok udio majki i svekrva.

Grafikon 4.6: Počinitelji psihičkog nasilja nad ženama⁶

Ovi podaci upućuju na jedan opći obrazac psihičkog zlostavljanja u kojemu životni krug nasilja pretežno počinje nasiljem koje vrši otac, a zatim se nastavlja nasiljem koje nad ženama vrše njihovi intimni partneri.

4.2.3 Psihičko zlostavljanje u široj zajednici

Psihičko zlostavljanje u široj zajednici, odnosno izvan partnerskoga odnosa i obiteljskoga kruga, ispitivano je kroz oblike kao što su vrijeđanje, omalovažavanje, ponižavanje, prijetnje, ignoriranje. Podaci o prevalenciji ovakvog nasilja pokazuju da je ono u ispitivama ispitanica nešto manje zastupljeno nego nasilje članova obitelji (ne računajući partnere).

Tabela 4.14: Stope psihičkog nasilja koje su počinile osobe izvan obitelji, tijekom života i tijekom posljednjih 12 mjeseci

Indikator	% žena koje su ikada imale partnera		
	BiH	FBiH	RS
Psihičko nasilje tijekom života	13,3	14,3	11,5
Psihičko nasilje tijekom posljednjih 12 mjeseci	2,2	2,6	1,6

Iako je psihičko zlostavljanje ispitanica koje su počinile osobe izvan obiteljskoga kruga bilo relativno rijetko zastupljeno u prethodnih godinu dana, iz podataka u narednoj tabeli može se vidjeti da nije riječ o slučajnom skupu incidenata, već o sustavnome zlostavljanju s kojim se ispitanice suočavaju u široj zajednici, jer je u više od 2/3 slučajeva riječ o relativno učestalim situacijama nasilja.

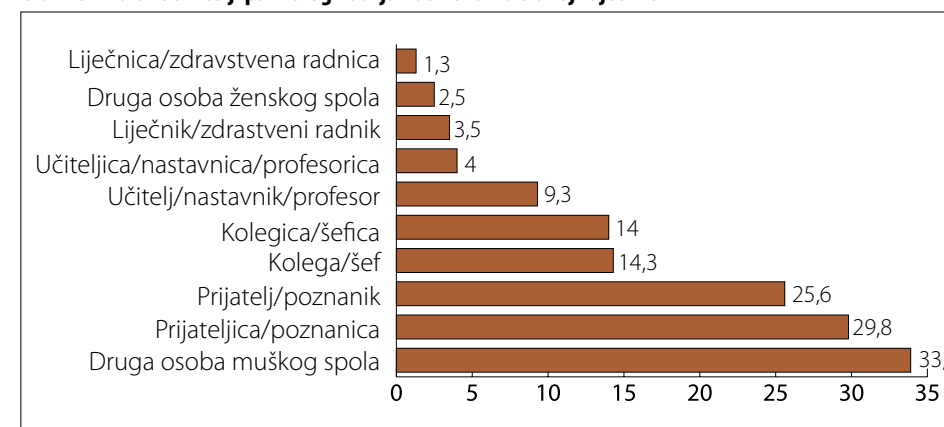
⁶ Zbroj odgovora prevazilazi 100% zbog toga što su ispitanice mogle imenovati više počinitelja ukoliko je to bio slučaj.

Tabela 4.15: Učestalost psihičkog nasilja koje su počinile osobe izvan obitelji tijekom posljednjih 12 mjeseci

Učestalost	% žena koje su ikada imale partnera		
	BiH	FBiH	RS
Jedanput	28,2	26,9	31,6
Više puta	54,9	59,6	42,1
Puno puta	16,9	13,5	26,3

Među počiniteljima ovog nasilja najčešće se javljaju nepoznate osobe, a odmah potom prijatelji i poznanici iza kojih slijede prijateljice i poznanice. No, zabrinjava i relativno značajno zastupljeno psihičko zlostavljanje koje vrše kolege ili nadređeni na radnom mjestu, kao i ono koje se nipošto ne bi smjelo javiti, a koje vrše službene osobe u ustanovama koje pružaju zdravstvene ili obrazovne socijalne usluge.

Grafikon 4.7: Počinitelji psihičkog nasilja nad ženama u široj zajednici

Rezime

Stopa psihičkog nasilja počinjenog prema ispitanicama tijekom života iznosi 41,9%, a onog počinjenog tijekom posljednjih 12 mjeseci 10,8%. Podaci o učestalosti govore da je riječ o sustavnome nasilju koje se ponavlja. Psihičkom zlostavljanju izloženije su mlađe žene, a najčešći počinitelji nakon partnera su očevi, a potom nepoznate osobe muškog spola i prijatelji, odnosno poznanici.

4.3 Prevalencija i karakteristike fizičkog nasilja nad ženama

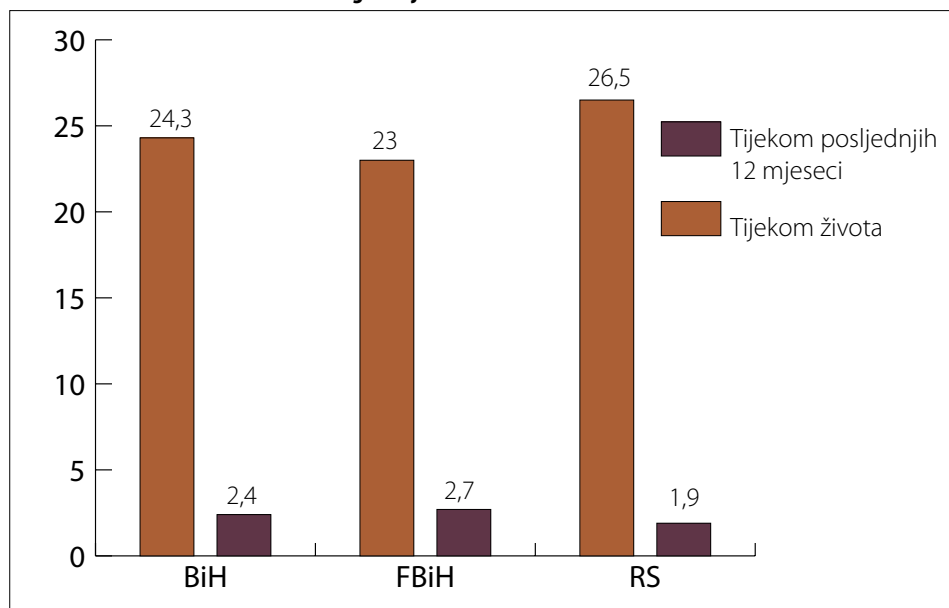
Fizičko nasilje ispitivano je preko niza različitih manifestacija koje su prikazane u narednoj tabeli. Ukoliko je ispitanica prilikom intervjua pokazala da je bila izložena barem jednoj od navedenih manifestacija fizičkog nasilja, ona bi bila identificirana kao žena s iskustvom fizičkog nasilja.

Tabela 4.16: Manifestacije fizičkog nasilja na temelju kojih je vršena identifikacija prisutnosti nasilja

Manifestacije fizičkog nasilja	Šamaranje, gađanje predmetom
	Guranje, čupanje kose
	Udarac pesnicom, predmetom
	Šutiranje
	Vučenje
	Prebijanje
	Ugriz
	Stiskanje za vrat, davljenje
	Snažan udarac o zid
	Nanošenje opekotina (cigaretom, ringlom, glačalom ili na drugi način)
	Napad oružjem ili oruđem (nožem, pištoljem, sjekirom i sl.)

U narednoj tabeli prikazani su podaci o udjelu žena koje su iskusile barem jedan od navedenih oblika fizičkog nasilja tijekom života i u prethodnih godinu dana. Kao što se iz njih može vidjeti, gotovo svaka četvrta ispitanica doživjela je fizičko nasilje u nekom trenutku života od kad je navršila 15 godina, dok je tijekom posljednjih dvanaest mjeseci postotak ovih žena znatno manji. Razlog tomu može biti već ranije napomenut veliki broj starijih žena, ali i veća spremnost da se iskustvo nasilja priopći onda kada je dio prošlosti nego onda kada je dio aktualne životne faze.

Grafikon 4.8: Žene s iskustvom fizičkog nasilja

Podaci iz naredne tabele ukazuju na zabrinjavajuću činjenicu da su žene često tijekom života izložene nasilju iz različitih socijalnih krugova. Skoro petina žena izložena je fizičkom nasilju partnera, četvrtina nasilju i obitelji i partnera, a skoro četvrtina nasilju i u obitelji i u širem društvenom okružju.

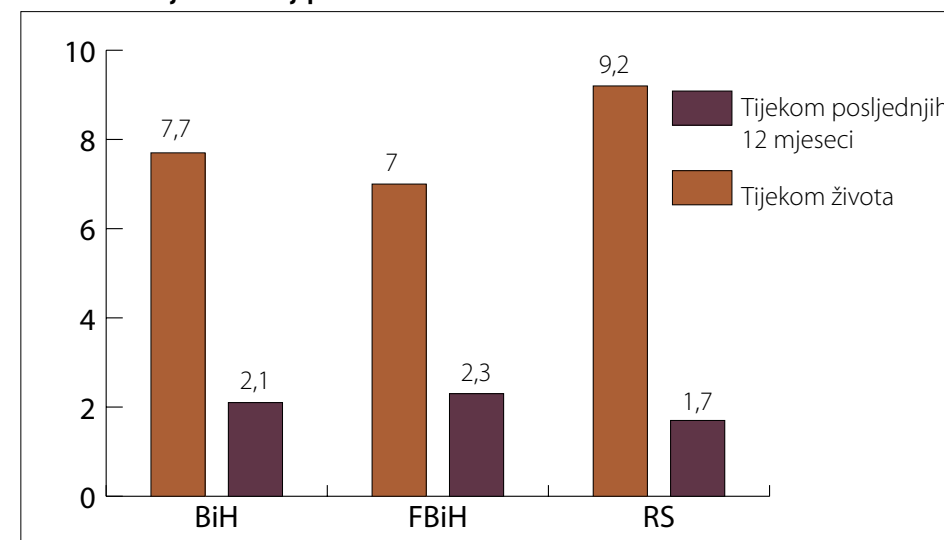
Tabela 4.17: Fizičko nasilje doživljeno od navršene 15. godine prema počiniteljima

Psihičko nasilje prema počiniteljima	% žena koje su bile izložene fizičkom nasilju		
	BiH	FBiH	RS
Partner (sadašnji ili bivši)	20,8	18,1	25,2
Drugi članovi obitelji ili srodnici	19,0	16,6	22,6
Osobe iz šireg okružja	4,1	4,5	3,5
Partner i drugi članovi obitelji	25,0	25,9	23,6
Partner i osobe iz šireg okružja	4,0	4,5	3,2
Obitelj i osobe iz šireg okružja	26,2	29,4	21,3
Drugo	0,9	1,0	0,6
Ukupno	100	100	100

4.3.1 Partnersko fizičko nasilje

Među ženama koje su u vrijeme istraživanja imale partnera, 7,7% žena priopćilo je iskustvo fizičkoga nasilja koje su prema njima počinili sadašnji partneri, dok je o takvom iskustvu tijekom posljednjih godinu dana izvijestilo 2% žena na razini Bosne i Hercegovine.

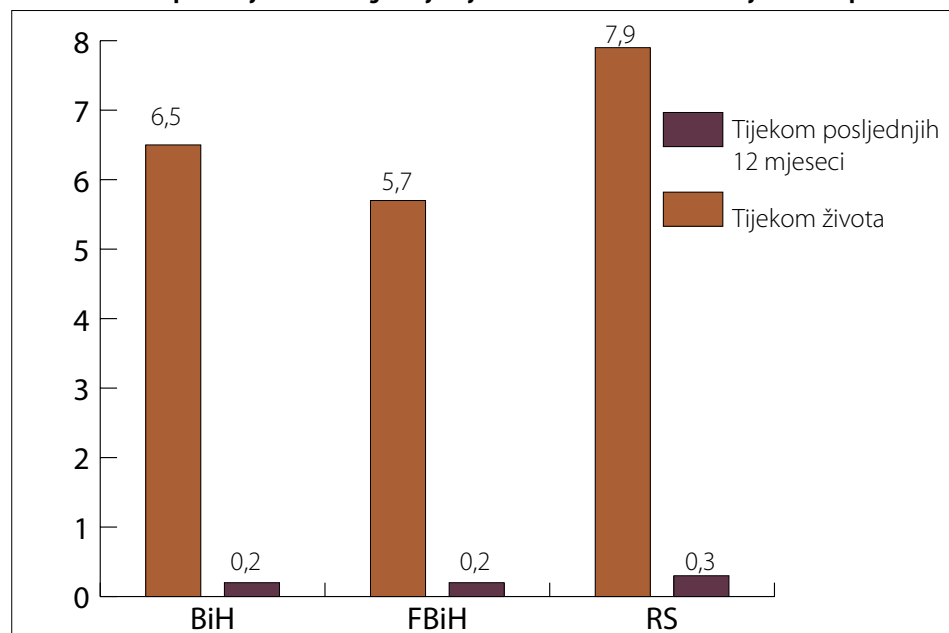
Grafikon 4.9: Rasprostranjenost fizičkog nasilja koje nad ženama vrše ili su vršili njihovi sadašnji partneri?

U nešto manjem postotku žene su prijavile iskustvo fizičkoga nasilja koje su prema njima počinili bivši partneri tijekom života, dok je udio žena koje su prijavile iskustvo fizičkoga nasilja koje su počinili bivši partneri tijekom posljednjih 12 mjeseci iznimnomali.

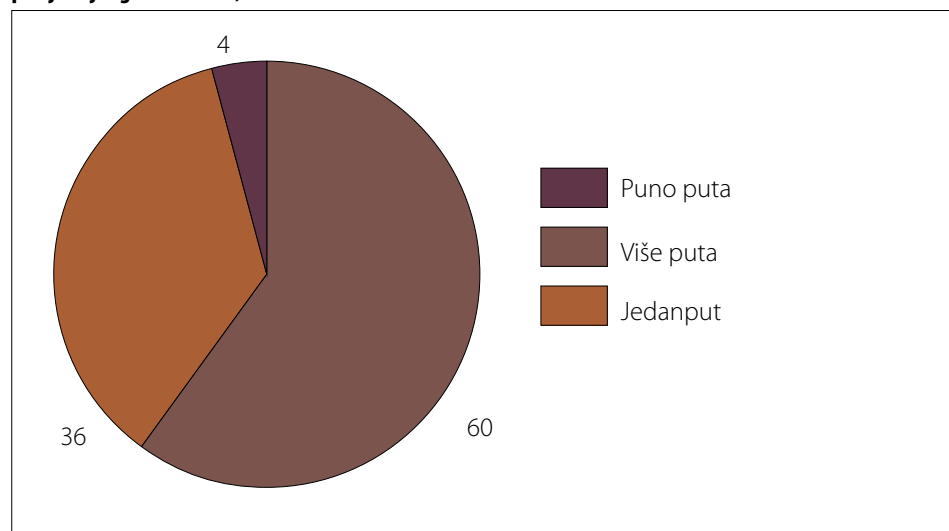
7 Izračunato za kategoriju žena koje su u vrijeme istraživanja imale partnera.

Grafikon 4.10: Rasprostranjenost fizičkog nasilja koje nad ženama vrše ili su vršili njihovi bivši partneri⁸

I u ovom slučaju, kao i u slučaju psihičkog nasilja, očito je da u većini slučajeva nije u pitanju pojedinačni incident već sustavno zlostavljanje, jer se fizičko nasilje tijekom posljednjih godinu dana dogodilo više puta u 60% slučajeva.

Grafikon 4.11: Učestalost aktualnoga psihičkog nasilja koje je počinio sadašnji partner tijekom posljednjih godinu dana,⁹ za razinu BiH

⁸ Izračunato za kategoriju žena koje su ikada u životu imale partnera.

⁹ Podaci o učestalosti psihičkog nasilja koje su počinili bivši partneri tijekom posljednjih godinu dana nisu prikazani zbog malog broja slučajeva (31).

Kada se rasprostranjenost fizičkoga nasilja promatra diferencirano prema dobnim skupinama ispitanica, uočava se da je ono najviše zastupljeno među sredovječnim ženama (45–54 godine).

Tabela 4.18: Stope prevalencije fizičkog nasilja koje su počinili sadašnji partneri tijekom života ispitanice prema dobnim skupinama

Indikator	% svih žena iz uzorka		
	BiH	FBiH	RS
19–24	-	-	-
25–34	4,4	4,8	3,8
35–44	4,8	3,3	8,2
45–54	7,5	6,1	10,2
55–64	5,8	5,5	6,3
65+	5,7	6,5	4,6

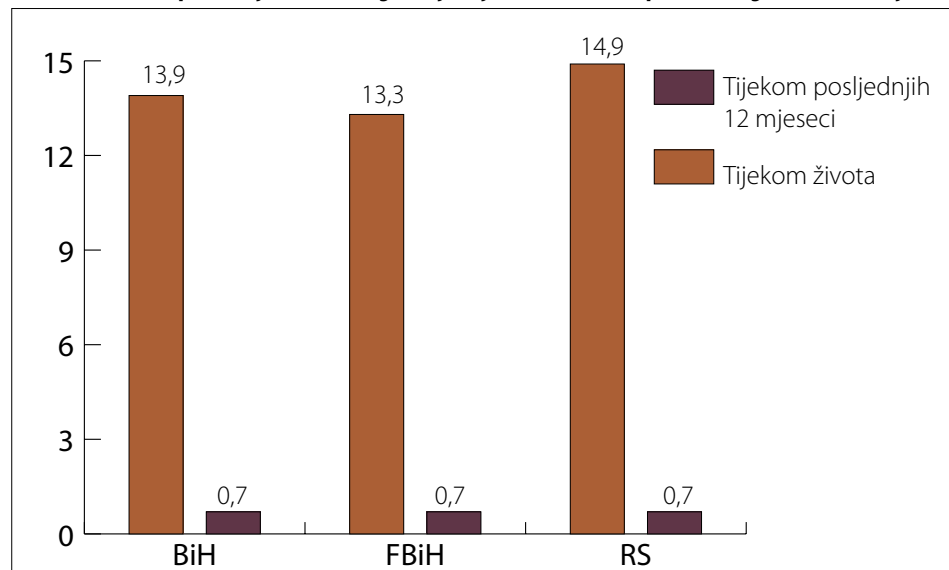
Žene govore: Teško fizičko nasilje

“Tukao me kablom koji je spleo da bi me tuko, a kabal je bio spleten od 8 kablova debljine prsta... a sve ukupno težine 25 kg. Nije mi dao da idem u rodni kraj, i onda kad bi otišla kod matere (pobjegla) na 10 dana, on dođe, izvini se, kune se da više neće biti nasilan, ja se vratim i za 10 dana opet isto. Kad sjedimo negdje, bio mlad ili star muškarac, on me digni i kaže hajmo kući. Bio je ljubomoran i na glumce na TV-u, ako gledam film, on odma pita bi li ja dala glumcu. Kad sam nahranila malo mače ispred kuće, ubio ga je štapom na moje oči. Kad sam rekla da moram u bolnicu jer mi žari sve sa strane kad me istuko, branio mi je, a ja sam morala otići i pobjegla sam na autobus, a on me pratio svo vrijeme. Tukao je i svog oca. Tresla se kuća kad bi on vikao, znala sam ići noćivati u njive...”

4.3.2 Fizičko nasilje u obitelji

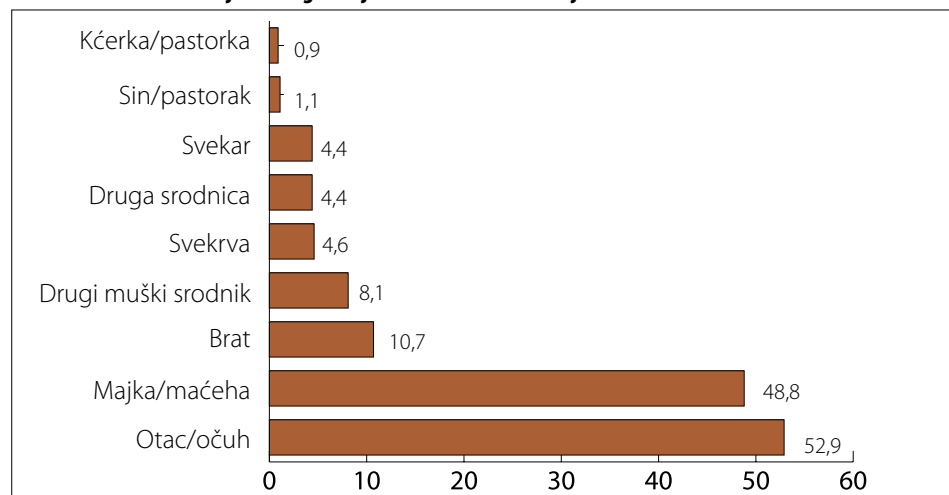
Podaci pokazuju da je stopa prevalencije fizičkog nasilja koje nad ženama vrše članovi obitelji viša nego stopa fizičkog nasilja koje čini partner, barem kada je u pitanju čitav period života od navršene 15. godine. Međutim, aktualna stopa fizičkog nasilja izrazito je mala i niža od aktualne stope partnerskog fizičkog nasilja.

Grafikon 4.12: Rasprostranjenost fizičkog nasilja koje su nad ženama počinili drugi članovi obitelji

Najčešće fizičko nasilje nad ženama vrše roditelji, i to očevi tek nešto više od majki, što pokazuje da se fizičko kažnjavanje vjerojatno još uvijek smatra dopuštenom, ako ne poželjnom "mjerom discipliniranja i odgoja" djece.

Grafikon 4.13: Počinitelji fizičkog nasilja nad ženama u obitelji¹⁰

¹⁰ Zbroj odgovora prevazilazi 100% zbog toga što su ispitanice mogle imenovati više počinitelja ukoliko je to bio slučaj.

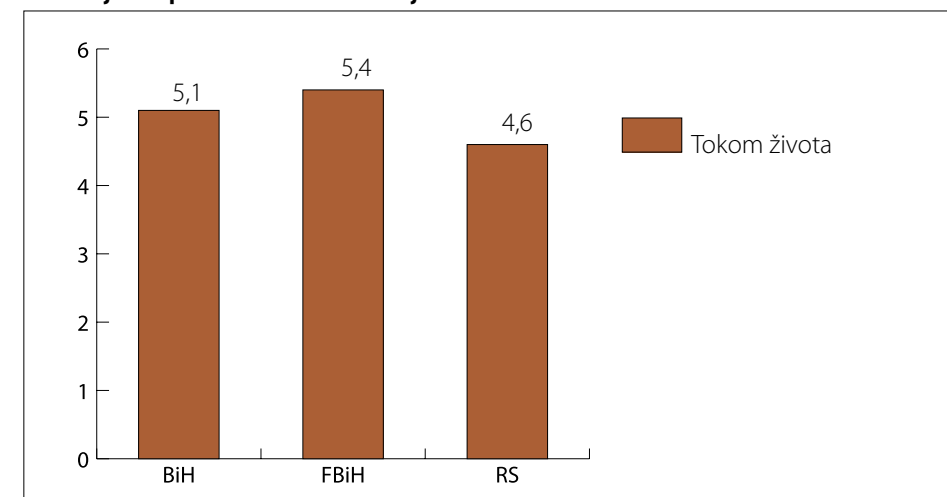
Iz dnevnika anketarki: Nasilni staratelji

Ispitanica je ostala siročica još kao mala beba pa su je podigli stric i strina. Stric nije bio dobar prema njoj i ona sama je ispričala kako je znao galamiti, psovati, vući je za pletenice, čupati za kosu. Također, stric joj je zabranio da ide u školu dalje od jednog razreda osnovne škole, iako je ona bila odlična učenica.

4.3.3 Fizičko nasilje u široj zajednici

Žene iz uzorka istraživanja najmanje su bile izložene fizičkom nasilju od osoba koje nisu s njima u partnerskim ili obiteljskim odnosima. Na životnoj razini oko 5% žena bilo je izloženo u nekom trenutku fizičkom nasilju, dok je u posljednjih 12 mjeseci takvo iskustvo imalo tek 10 žena.

Grafikon 4.14: Rasprostranjenost fizičkog nasilja koje su počinile osobe koje nisu partneri niti članovi obitelji

Gotovo polovicu žena koje su bile izložene fizičkom nasilju izvan obitelji i partnerskoga odnosa napao je poznati počinitelj, osoba iz njihovog okružja. Četvrtinu je napao muškarac koji je bio njihov prijatelj, odnosno poznanik, dok je svaku desetu napala prijateljica ili poznanica, a 9% muškarac koji je u trenutku kada je fizičko nasilje izvršeno bio njihov nastavnik, učitelj ili profesor.

Rezime

Fizičko nasilje pretrpjela je tijekom života četvrtina žena. Fizičko nasilje češće je od članova obitelji, prije svega roditelja, a potom partnera, dok se najrjeđe registriraju počinitelji iz šireg okružja. Onda kada se javlja, fizičko partnersko nasilje najčešće je sustavno, odnosno ponavlja se.

4.4 Seksualno nasilje

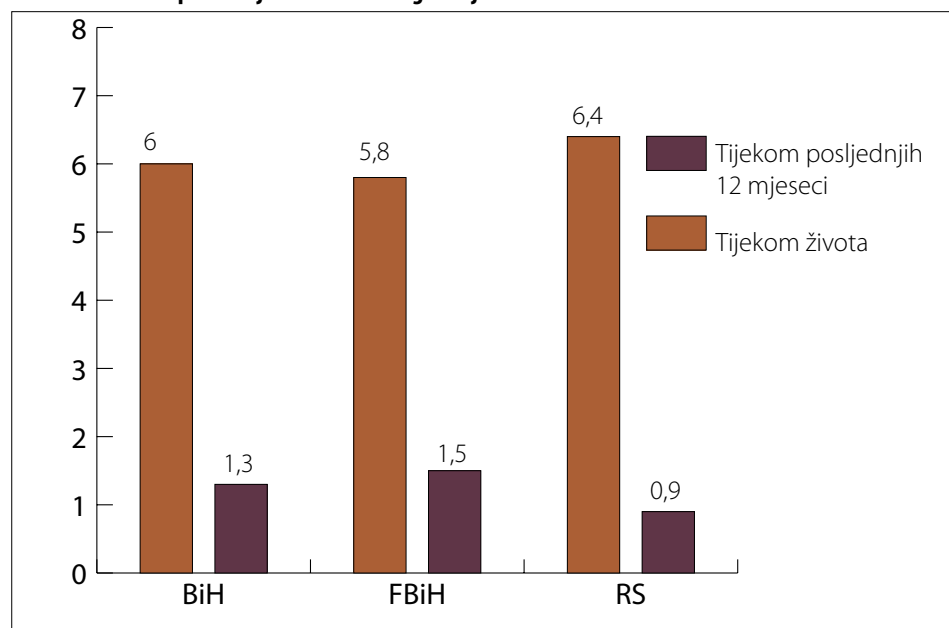
Seksualno nasilje ispitivano je preko niza specifičnih oblika koji su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 4.19: Manifestacije seksualnog nasilja preko kojih je ono identificirano

Seksualno nasilje	Prinuda na seksualni odnos protiv volje ispitanice
	Pristanak na seksualni odnos zbog straha
	Primoravanje žena tijekom seksualnog odnosa na radnje zbog kojih su se osjećale poniženo
	Dodirivanje ili druga djela koja imaju seksualno značenje protiv volje ispitanice

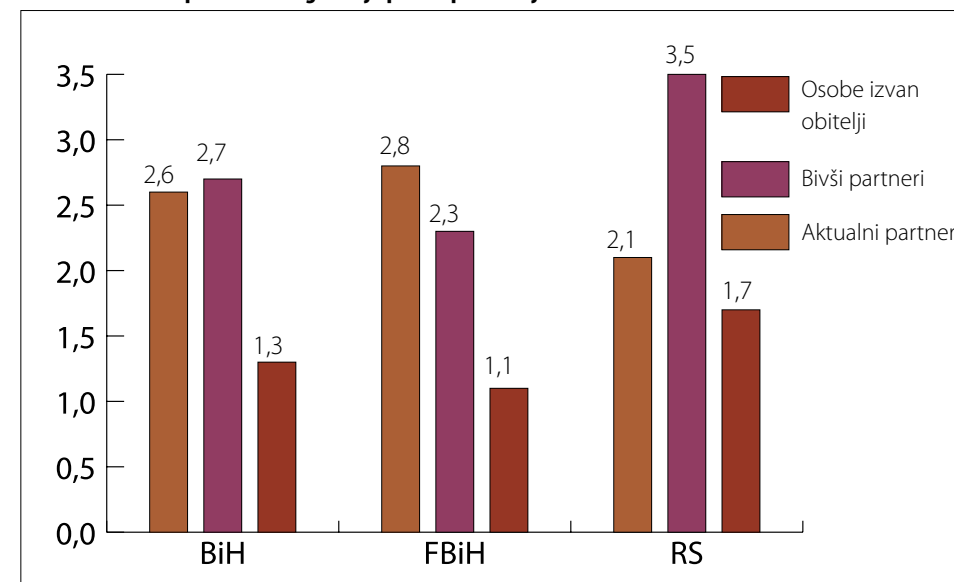
Podaci iz istraživanja pokazuju da je 6% žena iz uzorka priopćilo da je od navršениh 15 godina bilo izloženo seksualnom nasilju u nekom obliku, dok je ovakva iskustva tijekom posljednjih godinu dana prijavilo oko 1% žena.

Grafikon 4.15: Rasprostranjenost seksualnog nasilja

Kada se promatra samo partnersko nasilje, zapaža se da su stope seksualnog nasilja koje su počinili sadašnji i/ili bivši partneri na životnoj razini za BiH 5,1%, za FBiH 5,0%, a za RS 5,2%. Također, uočava se da su stope seksualnog nasilja koje su počinili bivši partneri u RS-u više nego stope nasilja koje su počinili aktualni partneri, što nije slučaj i u FBiH. Osim toga, seksualno nasilje koje su počinili članovi obitelji zastupljeno je u vrlo malom broju slučajeva (svega 10), zbog čega se ono ne može analizirati.

Grafikon 4.16: Stope seksualnog nasilja prema počiniteljima¹¹

Među ženama koje su seksualno nasilje doživjele od partnera tijekom posljednjih godinu dana, čak 71% je takvom nasilju bilo izloženo više puta.

Rezime

Seksualno nasilje zastupljeno je u uzorku s oko 6% na životnoj razini i 1% tijekom posljednjih 12 mjeseci. Seksualno nasilje koje je počinio aktualni ili bivši partner doživjelo je 5% žena u Bosni i Hercegovini. U Federaciji BiH stope rasprostranjenosti seksualnog nasilja koje vrše aktualni partneri više su od onih koje se odnose na nasilje koje su počinili bivši partneri, dok je u RS-u situacija obrnuta.

4.5 Ekonomsko nasilje

Ekonomsko nasilje je oblik nasilja kojemu se često ne posvećuje dovoljno pozornosti. Stoga ni instrumenti preko kojih se ono identificira nisu jednako razvijeni kao instrumenti za identificiranje i mjerenje drugih oblika nasilja. Osim toga, čini se da je ekonomsko nasilje još više sociokulturno determinirano, te da mjere pogodne za jedan društveni kontekst nisu lako prenosive u druge društvene kontekste. U istraživanju nasilja u Bosni i Hercegovini primijenjeni su indikatori koje je preporučio UNECE, kao i oni koji su primjenjivani u različitim istraživanjima, uključujući i istraživanje u centralnoj Srbiji. Ovi pokazatelji prikazani su u narednoj tabeli.

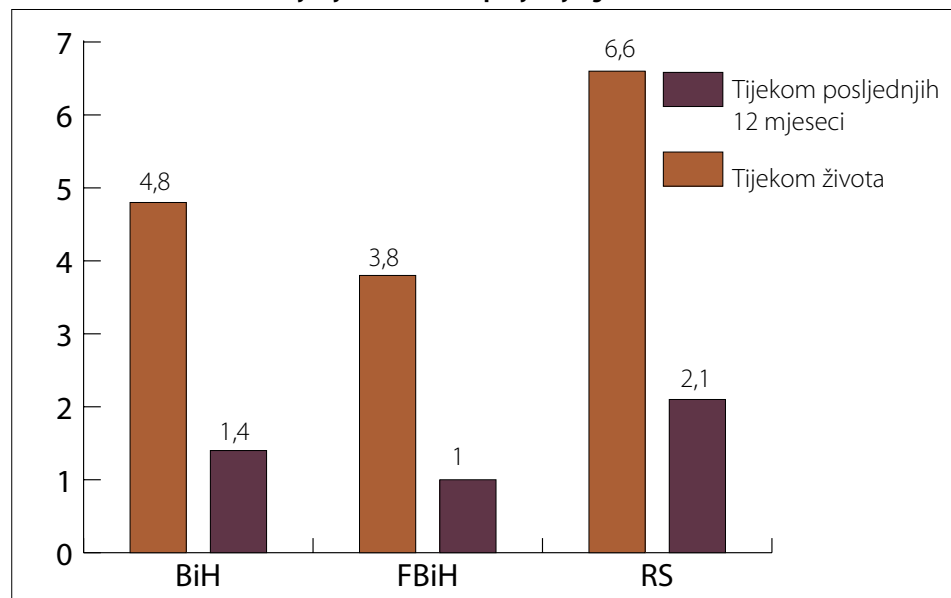
¹¹ Samo za žene koje su doživjele seksualno nasilje.

Tabela 4.20: Manifestacije ekonomskog nasilja koje su upotrijebljene za njegovu identifikaciju

Ekonomsko nasilje	Ograničen pristup novcu u kućanstvu uz uskraćivanje novca za osobne potrebe ¹
	Oduzimanje osobnog novca
	Diskreciona potrošnja novca člana kućanstva uslijed koje kućanstvo ostaje bez dovoljno sredstava za život tijekom mjeseca
	Zabrana da se zaposli

Uz primjenu navedenih pokazatelja, ekonomsko zlostavljanje u Bosni i Hercegovini registrirano je na izrazito niskoj razini. Već je ranije u studiji navedeno da je mogući razlog za to specifični socijalno-ekonomski kontekst i demografske karakteristike uzorka. Naime, s obzirom na brojno sudjelovanje starijih žena iz ruralnih oblasti, primijenjene mjere nisu se pokazale dovoljno adekvatnim i budući bi pokušaji trebali biti usmjereni na definiranje adekvatnijih instrumenata za istraživanje ekonomskog nasilja.

Grafikon 4.17: Ekonomsko nasilje tijekom života i u posljednjih godinu dana u %

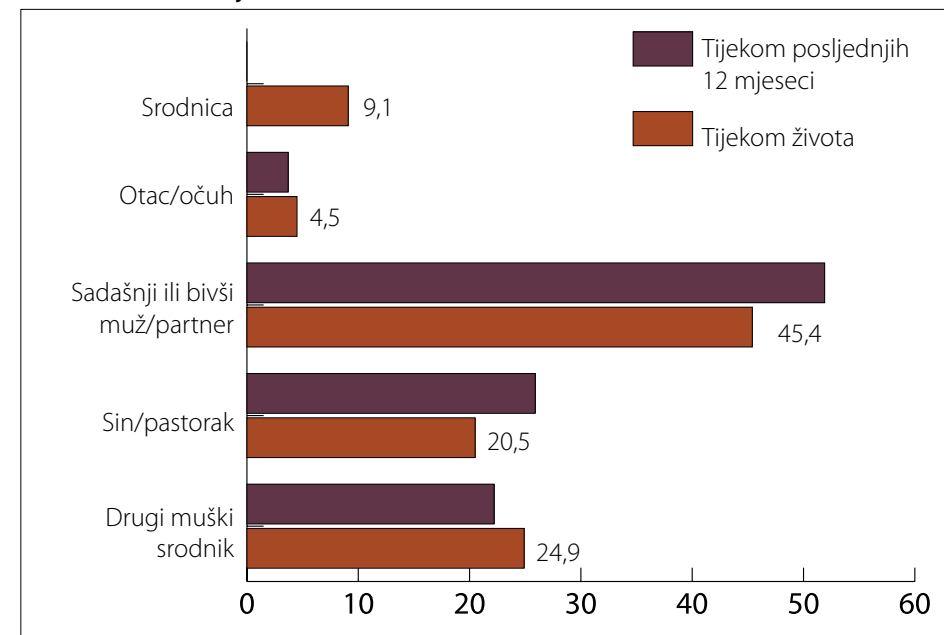

Budući da je riječ o relativno malom broju žena za koje je ustanovljeno da su bile izložene ekonomskom zlostavljanju, ovaj oblik nasilja bit će prikazan samo na razini Bosne i Hercegovine. Kada je u pitanju nedostatak novca kojim bi žene samostalno raspolagale za osobnu potrošnju, zbog čega su prinuđene potraživati ga od drugih članova kućanstva i obitelji, te najčešće bivaju uskraćene za ta sredstva, kao počinitelji zlostavljanja najčešće se javljaju partneri (u 71% slučajeva), a zatim sinovi (u 10% slučajeva).

Kada je u pitanju oblik ekonomskog nasilja koje se ispoljava kroz oduzimanje ženinog

osobnog novca, udio partnera među počiniteljima nešto je manji, ali je udio sinova i drugih muških srodnika veći nego u prethodnom slučaju.

Grafikon 4.18: Osobe koje su ženama oduzele osobni novac

U uvjetima kada su kućni proračuni centralizirani, događa se da osoba koja ima najveću moć raspolaganja proračunom kućanstva neodgovorno potroši novac i ostavi ukućane bez dovoljno sredstava za život. To je još jedan oblik ekonomskog zlostavljanja koji najčešće vrše partneri (u 91% slučajeva prijavljenog ekonomskog nasilja).

Rezime

Ekonomsko nasilje registrirano je u relativno malom broju slučajeva, što se najvjerojatnije duguje nedovoljno adekvatnim mjerama za specifičan kontekst u Bosni i Hercegovini, posebno u uvjetima visoke zastupljenosti starijih žena iz ruralnih sredina. U slučajevima registriranog ekonomskog nasilja, najčešći počinitelji su partneri, a potom sinovi ispitanica.

4.6 Nasilje nad ženama sagledano na temelju UNECE-ovih indikatora

U praćenju rodno zasnovanog nasilja UNECE (Ekonomsko povjerenstvo Ujedinjenih naroda za Europu) primjenjuje devet standardiziranih indikatora koji omogućuju da se stanje prati u međunarodnim okvirima i da se osigura usporedivost podataka. U istraživanju o nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini prikupljeni su podaci za 8 od 9 indikatora¹² i u ovom poglavlju stanje nasilja nad ženama bit će sagledano kroz prizmu upravo ovih indikatora.

¹² Genitalno sakaćenje nije obuhvaćeno istraživanjem.

Indikator 1: Ukupna i specifične starosne stope fizičkog nasilja počinjenog nad ženama tijekom posljednjih 12 mjeseci prema odnosu s počiniteljima učestalosti.

Standardizirano praćenje prema prvom indikatoru razlikuje fizičko nasilje prema počiniteljima, koji su razvrstani na partnere (sadašnje i bivše) i ostale počinitelje koji nisu partneri (članovi obitelji, srodnici, prijatelji i poznanici, kao i službene osobe iz okruženja žena ili nepoznate osobe). Promatra se, također, i ukupna prevalencija bez obzira na počinitelja. U naredne tri tabele prikazane su vrijednosti stopa prevalencije aktualnog fizičkog nasilja prema dobnim skupinama žena. Sukladno ranije iznesenim nalazima, iz navedenih podataka se uočava da su mlade žene bile izloženije fizičkom nasilju tijekom posljednjih 12 mjeseci nego žene srednje dobi i starije. Međutim, veoma je važno naglasiti da ovako razučeno razvrstavanje daje nedovoljno pouzdane rezultate zbog toga što je broj žena u ovim užitim kategorijama razvrstanim prema dobi, počiniteljima i jedinicama promatranja izrazito mali, a ponekad i ispod praga statističke pouzdanosti (npr. uRS-u).

Tabela 4.21a: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog nasilja počinjenog nad ženama tijekom posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu s počiniteljem, u BiH

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	0	0	3	2,4	3	2,4	125
25–34	11	2,9	6	1,6	16	4,2	385
35–44	12	2,1	6	1,1	14	2,5	560
45–54	15	2,1	5	0,6	18	2,6	703
55–64	9	1,3	6	0,9	12	1,7	692
65+	9	1,1	7	0,8	16	1,9	835
Ukupno	56	1,7	33	1,0	79	2,4	3.300

Tabela 4.21b: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog nasilja počinjenog nad ženama tijekom posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu s počiniteljem, u FBiH

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	0	0,0	0	0	0	0,0	87
25–34	8	3,2	3	1,2	11	4,4	252
35–44	7	1,8	4	1,0	9	2,3	390
45–54	11	2,4	4	0,9	14	3,1	457
55–64	8	1,8	4	0,9	10	2,3	437
65+	6	1,2	6	1,2	12	2,4	490
Ukupno	40	1,9	21	1,0	56	2,7	2.113

Tabela 4.21c: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog nasilja počinjenog nad ženama tijekom posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu s počiniteljem, u RS-u

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	0	0	3	7,9	3	7,9	38
25–34	3	2,3	3	2,2	5	3,8	133
35–44	5	2,9	2	1,2	5	2,9	170
45–54	4	1,6	1	0,4	4	1,6	246
55–64	1	0,4	2	0,8	2	0,8	255
65+	3	0,9	1	0,3	4	1,2	345
Ukupno	16	1,3	12	1,0	23	1,9	1.187

Podaci o incidenciji nasilja, odnosno učestalosti epizoda nasilja upozoravaju da je u najvećem broju slučajeva riječ o ponavljanom nasilju, bilo da je riječ o onom koje vrše partneri ili druge osobe.

Tabela 4.22: Učestalost fizičkog nasilja počinjenog u posljednjih 12 mjeseci prema počinitelju¹³ u %

Učestalost	BiH		FBiH		RS	
	Partner	Ostali	Partner	Ostali	Partner	Ostali
Jedanput	36,0	16,1	36,1	19,0	35,7	10,0
Više puta	60,0	51,6	58,3	42,9	64,3	70,0
Puno puta	4,0	16,1	5,6	23,8	0	0
Ukupno	100	100	100	100	100	100

Indikator 2: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog nasilja počinjenog nad ženama tijekom života prema odnosu s počiniteljem i učestalosti.

Kada je u pitanju ukupno fizičko nasilje koje su žene doživjele od navršene 15. godine, slika je nešto drugačija. Dobne razlike ovaj se put ispoljavaju u korist (ili na štetu) starijih žena, barem na razini BiH i u FBiH. Naime, u ovim dobnim skupinama zabilježene su najviše stope prevalencije fizičkog nasilja na životnoj razini, dok je u RS-u ponovno najviša stopa prevalencije registrirana kod mladih žena. U naredne tri tabele prikazani su podaci za razinu BiH, FBiH i RS, a statistička pouzdanost izloženih vrijednosti ovaj je put značajno veća za sve promatrane jedinice.

¹³ Zbog malog broja slučajeva učestalost nije prikazana za bivše partnere.

Tabela 4.23a: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog nasilja počinjenog nad ženama tijekom života, prema odnosu s počiniteljem, u BiH

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	4	3,2	22	17,6	25	20,0	125
25–34	39	10,1	68	17,7	89	23,1	385
35–44	56	10,0	81	14,5	115	20,5	560
45–54	87	12,4	120	17,1	168	23,9	703
55–64	73	10,5	121	17,5	164	23,7	692
65+	122	14,6	171	20,5	240	28,7	835
Ukupno	381	11,5	583	17,7	801	24,3	3.300

Tabela 4.23b: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog nasilja počinjenog nad ženama tijekom života, prema odnosu s počiniteljem, u FBiH

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	3	3,4	11	12,6	13	14,9	87
25–34	21	8,3	40	15,9	52	20,6	252
35–44	32	8,2	52	13,3	73	18,7	390
45–54	46	10,1	79	17,3	99	21,7	457
55–64	47	10,8	82	18,8	107	24,5	437
65+	73	14,9	102	20,8	143	29,2	490
Ukupno	222	10,5	366	17,3	487	23,0	2.113

Tabela 4.23c: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog nasilja počinjenog nad ženama tijekom života, prema odnosu s počiniteljem, u RS-u

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	1	2,6	11	28,9	12	31,6	38
25–34	18	13,5	28	21,1	37	27,8	133
35–44	24	14,1	29	17,1	42	24,7	170
45–54	41	16,7	41	16,7	69	28,0	246
55–64	26	10,2	39	15,3	57	22,4	255
65+	49	14,2	69	20,0	97	28,1	345
Ukupno	159	13,4	217	18,3	314	26,5	1.187

Podaci o počiniteljima fizičkog nasilja nad ispitanicama pokazuju da nasilje koje ne vrše partneri najčešće vrše očevi, pa potom majke.

Tabela 4.24: Neparternsko nasilje tijekom života prema počiniteljima

Počinitelji	BiH		FBiH		RS	
	n	%	n	%	n	%
Otac/očuh	243	41,7	143	39,1	100	46,1
Majka/maćeha	126	21,6	79	21,6	47	21,6
Drugi muški srodnik	71	12,2	45	12,3	26	12,0
Druga ženska srodnica	19	3,3	15	4,1	4	1,9
Kolega/šef	7	1,2	3	0,8	4	1,8
Kolegica/šefica	2	0,3	1	0,3	1	0,5
Prijatelj/poznanik	25	4,3	14	3,8	11	5,1
Prijateljica/poznanica	8	1,4	8	2,2	0	0
Učitelj/nastavnik/profesor	8	1,4	5	1,4	3	1,4
Učiteljica/nastavnica/profesorica	1	0,2	1	0,3	0	0
Ostalo	73	12,4	52	14,2	21	9,6
Ukupno	583	100	366	100	217	100

Indikator 3: Ukupna i specifične dobne stope seksualnog nasilja počinjenog nad ženama tijekom posljednjih 12 mjeseci prema odnosu s počiniteljem i učestalosti.

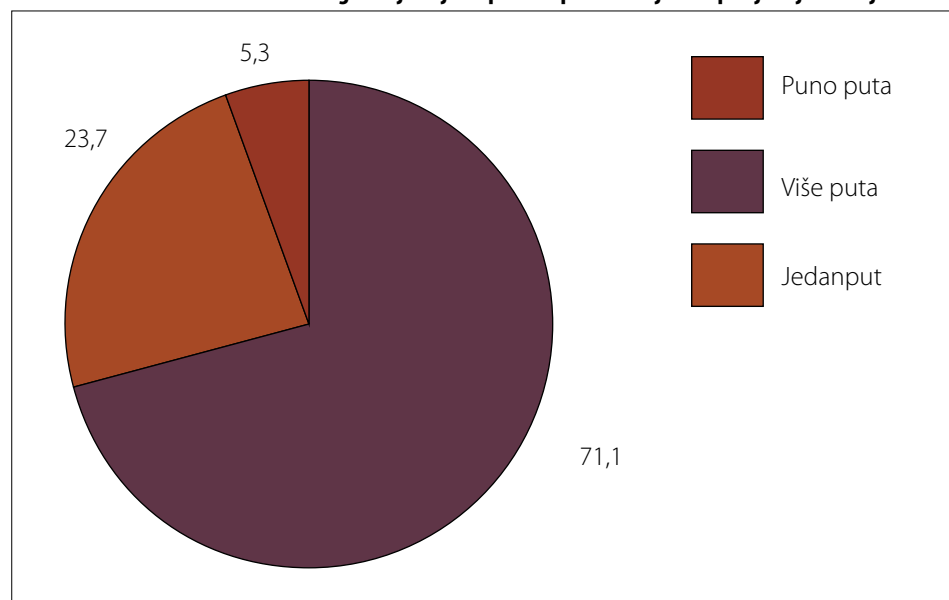
S obzirom na relativno mali broj žena koji je tijekom istraživanja priopćio da je doživio iskustvo seksualnog nasilja u razdoblju od 12 mjeseci koji su prethodili ispitivanju, nije bilo moguće razvrstati podatke istodobno i prema dobi i prema teritorijalnoj jedinici promatranja. Stoga su u narednoj tabeli prikazani podaci samo za razinu Bosne i Hercegovine. Iz tih podataka može se uočiti da se najviše stope prevalencije seksualnog nasilja bilježe u kategorijama žena dobi od 25. do 44. godine.

Tabela 4.25: Ukupna i specifične dobne stope seksualnog nasilja počinjenog nad ženama u posljednjih 12 mjeseci, prema odnosu s počiniteljem, u BiH

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	2	1,6	1	0,8	2	1,6	125
25–34	8	2,1	0	0,0	8	2,1	385
35–44	12	2,1	2	0,4	12	2,1	560
45–54	12	1,7	2	0,3	12	1,7	703
55–64	7	1,0	1	0,1	7	1,0	692
65+	1	0,1	0	0,0	2	0,2	835
Ukupno	41	1,2	6	0,2	43	1,3	3.300

Kao što je ranije već pokazano, ovo seksualno nasilje ne predstavlja pojedinačni incident u većini slučajeva, već se ponavljalo više puta tijekom posljednjih 12 mjeseci.

Grafikon 4.19: Učestalost seksualnog nasilja koje su počinili partneri tijekom posljednjih 12 mjeseci

Indikator 4: Ukupna i specifične dobne stope seksualnog nasilja počinjenog nad ženama tijekom života prema odnosu s počiniteljem.

S obzirom na veći broj žena koje su izvijestile o iskustvima seksualnog nasilja na životnoj razini, specifične dobne stope prevalencije prikazane su odvojeno za državnu razinu i dva entiteta, kao i prema kategorijama počinitelja. Iz predočenih podataka može se primijetiti da su stope seksualnog nasilja koje vrše partneri više nego stope nasilja koje vrše drugi počinitelji, te da se značajne razlike ne javljaju ovisno odobi žena, osim u slučaju najmlađih koje su zastupljene u veoma malom broju, zbog čega se o njima ne mogu donositi pouzdani zaključci.

Tabela 4.26a: Ukupna i specifične dobne stope seksualnog nasilja počinjenog nad ženama tijekom života, prema odnosu s počiniteljem, u BiH

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	3	2,4	3	2,4	5	4,0	125
25–34	19	4,9	8	2,1	24	6,2	385
35–44	30	5,4	15	2,7	38	6,8	560
45–54	33	4,7	16	2,3	41	5,8	703
55–64	35	5,1	7	1,0	41	5,9	692
65+	47	5,6	7	0,8	49	5,9	835
Ukupno	167	5,1	56	1,7	198	6,0	3.300

Tabela 4.26b: Ukupna i specifične dobne stope seksualnog nasilja počinjenog nad ženama tijekom života, prema odnosu s počiniteljem, u FBiH

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	2	2,3	2	2,3	3	3,4	87
25–34	12	4,8	6	2,4	16	6,3	252
35–44	18	4,6	10	2,6	23	5,9	390
45–54	19	4,2	8	1,8	23	5,0	457
55–64	25	5,7	3	0,7	28	6,4	437
65+	29	5,9	3	0,6	29	5,9	490
Ukupno	105	5,0	32	1,5	122	5,8	2.113

Tabela 4.26c: Ukupna i specifične dobne stope seksualnog nasilja počinjenog nad ženama tijekom života, prema odnosu s počiniteljem, u RS-u

Dob	Bilo koji partner		Bilo tko osim partnera		Bilo tko (partneri i osobe koje nisu partneri)		Ukupno žene
	n	%	n	%	n	%	
19–24	1	2,6	1	2,6	2	5,3	38
25–34	7	5,3	2	1,5	8	6,0	133
35–44	12	7,1	5	2,9	15	8,8	170
45–54	14	5,7	8	3,3	18	7,3	246
55–64	10	3,9	4	1,6	13	5,1	255
65+	18	5,2	4	1,2	20	5,8	345
Ukupno	62	5,2	24	2,0	76	6,4	1.187

Indikator 5: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog i/ili seksualnog nasilja koje su nad ženama počinili sadašnji ili bivši intimni partneri tijekom posljednjih 12 mjeseci (za poduzorak žena koje su ikada imale partnera).

Ovaj indikator specifičan je po tome što nastoji sagledati na objedinjen način zastupljenost fizičkog i seksualnog nasilja. Stoga žene koje su bile izložene i jednom i drugom nasilju bivaju identificirane samo jedanput među ženama koje su prepoznate kao žrtve nasilja, umjesto da se registriraju dva puta – jednom kao žrtve fizičkog a drugi put kao žrtve seksualnog nasilja. Ove stope izračunate su za kategoriju žena koje su ikada tijekom života imale partnera. No, kao što je ranije napomenuto, izrazito mali broj žena iz uzorka nije nikada imao partnera, pa se može reći da se ova referentna skupina ne razlikuje bitno od ukupnog uzorka. Podaci predloženi u narednoj tabeli govore nam da su stope fizičkog i/ili seksualnog nasilja najviše među ženama mlađe i srednje dobi (kategorije od 25 do 54 godine).

Tabela 4.27: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog i/ili seksualnog nasilja koje su počinili sadašnji ili bivši partneri tijekom posljednjih 12 mjeseci

Dob	BiH			FBiH			RS		
	n	%	Ukupno žena koje su imale partnera	n	%	Ukupno žena koje su imale partnera	n	%	Ukupno žena koje su imale partnera
19–24	1	0,8	118	0	0	82	1	2,8	36
25–34	15	3,9	383	11	4,4	251	4	3,0	132
35–44	18	3,2	559	11	2,8	389	7	4,1	170
45–54	21	3,0	701	16	3,5	456	5	2,0	245
55–64	13	1,9	687	11	2,5	434	2	0,8	253
65+	9	1,1	831	6	1,2	489	3	0,9	342
Ukupno	77	2,3	3.279	55	2,6	2.101	22	1,9	1.178

Indikator 6: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog i/ili seksualnog nasilja koje su nad ženama počinili sadašnji ili bivši intimni partneri tijekom života (za poduzorak žena koje su ikada imale partnera).

Ovaj indikator registrira nasilje na isti način kao i prethodni, s tim što se odnosi na nasilje koje su žene doživjele tijekom života nakon što su navršile 15 godina. U ovom nam slučaju podaci govore da su stope prevalencije najviše kod kategorije najstarijih žena, što ukazuje na pojavu svojevrstne "akumulacije" nasilja tijekom života, odnosno povećavanja mogućnosti da se s većom starošću fizičko i/ili seksualno nasilje doživi.

Tabela 4.28: Ukupna i specifične dobne stope fizičkog i/ili seksualnog nasilja koje su počinili sadašnji ili bivši partneri tijekom života

Dob	BiH			FBiH			RS		
	n	%	Ukupno žena koje su imale partnera	n	%	Ukupno žena koje su imale partnera	n	%	Ukupno žena koje su imale partnera
19–24	6	5,1	118	4	4,9	82	2	5,6	36
25–34	49	12,8	383	27	10,8	251	22	1,7	132
35–44	66	11,8	559	40	10,3	389	26	15,3	170
45–54	93	13,3	701	50	10,9	456	43	17,6	245
55–64	82	11,9	687	53	12,2	434	29	11,5	253
65+	134	16,1	831	80	16,4	489	54	15,8	342
Ukupno	430	13,1	3.279	254	12,1	2.101	176	14,9	1.178

UNECE-ov indikator 7: Ukupna i specifične dobne stope psihičkog nasilja koje su nad ženama počinili sadašnji ili bivši intimni partneri tijekom posljednjih 12 mjeseci za žene koje su ikada imale partnera.

Psihičko nasilje se, prema UNECE-ovoj metodologiji, u osnovi prati preko jednog indikatora, koji mjeri njegovu rasprostranjenost u obliku kontrole i emocionalnog zlostavljanja u razdoblju od prethodnih 12 mjeseci, samo za kategoriju žena koje su ikada imale partnera.

Iz podataka predloženih u narednoj tabeli može se uočiti da je na razini Bosne i Hercegovine, u razdoblju od posljednjih godinu dana, oko 8% žena bilo izloženo psihičkom nasilju koje su počinili sadašnji ili bivši partneri. Nasilje u obliku kontrole i ograničavanja slobode nešto je zastupljenije nego emocionalno zlostavljanje, a 2,6% žena izloženo je i jednom i drugom obliku psihičkog nasilja, kako na razini Bosne i Hercegovine tako i u oba entiteta.

Tabela 4.29: Stope psihičkog nasilja koje su nad ženama počinili sadašnji ili bivši partneri u razdoblju od posljednjih 12 mjeseci¹⁴

Indikator	% žena koje su ikada imale partnera		
	BiH	FBiH	RS
Stopa psihičkog nasilja u obliku kontrole	5,2	5,3	4,8
Stopa emocionalnog psihičkog nasilja	4,8	5,0	4,3
Ukupna stopa psihičkog nasilja	8,3	8,8	7,3

¹⁴ Samo za žene koje su ikada imale partnera.

Indikator 8: Ukupna i specifične dobne stope ekonomskog nasilja koje su nad ženama počinili sadašnji ili bivši intimni partneri tijekom posljednjih 12 mjeseci.

Napokon, već je više puta pokazano da rezultate mjerenja ekonomskog nasilja treba uzeti s izvjesnim oprezom. Pretpostavka je da su izrazito niske vrijednosti aktualnog ekonomskog nasilja izložene u narednoj tabeli zastupljene prije svega zbog instrumenata nedovoljno prilagođenih društvenom kontekstu Bosne i Hercegovine, a ne zbog odsutnosti same pojave ekonomskog zlostavljanja.

Tabela 4.30: Ukupne stope ekonomskog nasilja koje su nad ženama počinili sadašnji ili bivši intimni partneri tijekom posljednjih 12 mjeseci

Jedinica	% žena koje su ikada imale partnera
BiH	1,2
FBiH	0,9
RS	1,6

Rezime

UNECE-ovi indikatori pokazuju da su fizičkom nasilju tijekom aktualnoga perioda najviše izložene mlade žene, ali da se na životnoj razini u BiH i u FBiH registrira veća prevalencija fizičkog nasilja kod starijih žena, osim u RS-u, gdje stope ostaju najviše za kategorije najmlađih žena. Stope partnerskog fizičkog nasilja više su nego stope fizičkog nasilja koje su počinile druge osobe. Podaci o incidenciji nasilja govore da nije riječ o pojedinačnim incidentima nego o praksama koje se ponavljaju. Seksualnom nasilju izložene su najviše žene mlađe i srednje dobi, u odnosu na najmlađe i najstarije žene. Partnersko se psihičko nasilje nešto češće ispoljava u obliku kontrole i ograničavanja slobode nego li emocionalnog zlostavljanja, a aktualno ekonomsko nasilje je izrazito nisko, pretpostavlja se zbog nedovoljno odgovarajućih mjera a ne nisko izražene pojave.

5. Фактори насиља НАД женама

Да би се насиље ефикасно сузбијало, потребно је добро познавати његове узроке, на које онда треба усмјерити и одговарајуће мјере. Испитивање узрока насиља није нимало једноставан задатак посебно када се има у виду да се оно испољава у различитим облицима, те да се јавља у различитим контекстима, од којих сваки може да буде детерминисан специфичним скупом фактора. Због тога ће се у оквиру овог поглавља одвојено посматрати фактори партнерског и насиља у породици, док ће испитивање фактора везаних за насиље у широј заједници бити изостављено. Наиме, насиље у широј заједници опет обухвата врло различите форме у зависности од контекста у коме се одвија, починилаца (да ли је у питању "случајно" насиље, које врше непозната лица, познаници, службена лица у различитим институцијама, колеге или појединци са позиција моћи и сл.), па би само испитивање ових различитих подтипова и фактора који су са њима повезани захтијевало посебну студију, која би, прије свега, морала да се темељи и на детаљнијем испитивању ових различитих форми насиља. То у овој студији није био циљ, већ је нагласак прије свега био на партнерском, а потом на насиљу у породици, при чему су остале форме насиља у широј заједници само пионирски снимљене у основним аспектима.

5.1 Фактори партнерског насиља

Фактори партнерског насиља су испитивани на подзорку жена које су у вријеме истраживања имале партнера, без обзира на то да ли је ријеч о партнеру са којим су у формалном браку или партнеру са којим живе невенчано или, пак, партнеру са којим одржавају емотивну везу али не живе заједно. Таквих жена било је 2.396, односно 72,6% узорка.

У настојању да се разумију узроци партнерског насиља над женама испитан је значај четири групе потенцијалних фактора: особине жена, особине њихових партнера, карактеристике њиховог односа и карактеристике домаћинства у коме живе. Када су у питању особине жена, испитана је повезаност низа њихових индивидуалних карактеристика, попут старости, образовања, запослености, доприноса који у новцу дају свом домаћинству, њихово здравствено стање, патријархалност и религиозност. Анализа је, међутим, показала да се као статистички значајан (мада не снажан) предиктор партнерског насиља показао само ниво образованости жене. Подаци приказани у наредној tabelи указују на то да стопе преваленције партнерског насиља опадају са вишим образовним нивоом жена.

Tabela 5.1: Стопе преваленције укупног партнерског насиља према образовању жена¹

Највиша завршена школа	% жена које имају партнера		
	БиХ	ФБиХ	РС
Без школе	31,3	32,9	28,2
Основна школа	30,5	29,3	33,7
2–3 разреда средње школе	28,5	27,4	30,5
Средња школа (4 разреда)	23,7	24,7	22,2
Виша школа и факултет	19,8	20,6	18,4

¹ Резултати теста значајности за Босну и Херцеговину: Цхи-Скуаре = 16.621, Црамјер'с В = 0.083, n = 0.002; резултати теста значајности за ФБиХ: Цхи-Скуаре = 9.342, Црамјер'с В = 0.077, n = 0.053; резултати значајности за РС: Цхи-Скуаре = 34.730, Црамјер'с В = 0.171, n = 0.000.

Интересантно је да се старост испитаница није показала као значајан предиктор партнерског насиља. Наиме, она јесте значајна детерминанта само уколико се распрострањеност партнерског насиља посматра на нивоу цијелог узорка. У том случају подаци показују да су најмлађе и најстарије жене најмање изложене насиљу актуелних партнера. Међутим, разлог томе је чињеница да оне најчешће и немају партнера у актуелном тренутку, па су од партнерског насиља “заштићене” прије свега због тога. Када се старост стави под контролу у контексту партнерских односа, па се посматра испољавање партнерског насиља само у категорији жена које су у вријеме истраживања имале партнера, старост престаје да буде значајан фактор. Разлике између жена различитих старосних категорија које имају партнера се губе и постају статистички безначајне.

Када су у питању карактеристике партнера, испитан је још већи број особина, попут старости, образовања, запослености, финансијског доприноса домаћинству, здравственог стања, алкохолизма, злоупотребе дрога, учешћа у рату и патријархалности. Показало се да су у овом случају значајни предиктори насиља образованост, алкохолизам партнера и његова “тешка нарав”. Интересантно је да учешће партнера у рату није показало статистичку значајност. Могући разлог за то је чињеница да је готово половина партнера испитаница учествовала у ратним сукобима, па је због високе заступљености овог фактора он изгубио на дискриминативности.

Из наредне табеле може да се уочи исти правац детерминације као и у случају образовног нивоа испитаница. Наиме, партнери са вишим нивоом образовања су рјеђе насилни према партнеркама, што није у складу са здраворазумским запажањима која често могу да се чују како је насиље “свуда једнако присутно, и код образованих и необразованих, и код богатих и сиромашних”.

Табела 5.2: Стопе преваленције укупног партнерског насиља према образовању партнера²

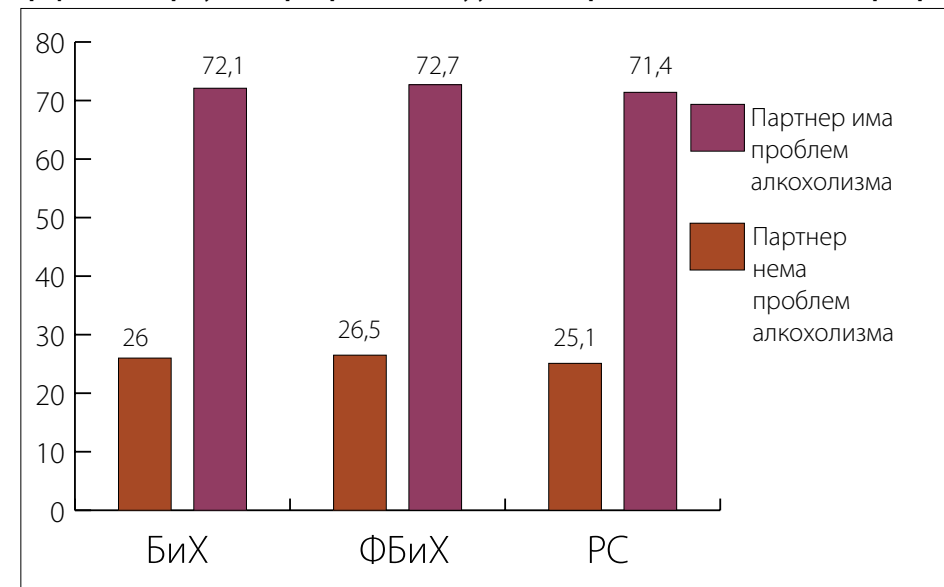
Највиша завршена школа	% жена које имају партнера		
	БиХ	ФБиХ	РС
Без школе	31,3	33,9	28,3
Основна школа	33,8	32,2	37,0
2–3 разреда средње школе	29,3	29,8	28,4
Средња школа (4 разреда)	24,4	23,4	26,7
Виша школа и факултет	19,2	23,5	11,6

Најснажнији предиктори партнерског насиља над женама су условљени извјесним патолошким облицима понашања актера. Један од њих је алкохолизам, а други неспремност партнера да контролише бијес, односно да не реагује агресивно. Ово друго се често дефинише као “тешка, пријека нарав”. Проблем зависности од наркотика није пријавила ниједна жена у узорку, па се о овом, иначе снажном предиктору насиља, о коме знамо из истраживања у другим друштвеним контекстима, у овом случају ништа не може закључити.

² Резултати теста значајности за БиХ: Цхи-Скуаре=23.117, Црамјер'с В=0.099, n=0.000; резултати теста значајности за ФБиХ: Цхи-Скуаре=11.889, Црамјер'с В=0.087, n=0.018; резултати значајности за РС: Цхи-Скуаре=18.494, Црамјер'с В=0.150, n=0.001.

Потребно је напоменути да је свега 86 жена из узорка током истраживања пријавило да њихов партнер има проблем зависности од алкохола. Међу њима је готово подједнак број из ФБиХ и РС-а (51,2% према 48,8%). У наредном графикану могу да се виде стопе партнерског насиља у условима када партнер нема проблем зависности од алкохола и онда када га има. Очигледно је да је насиље вишеструко чешће у случајевима када је партнер зависан од конзумирања алкохола.

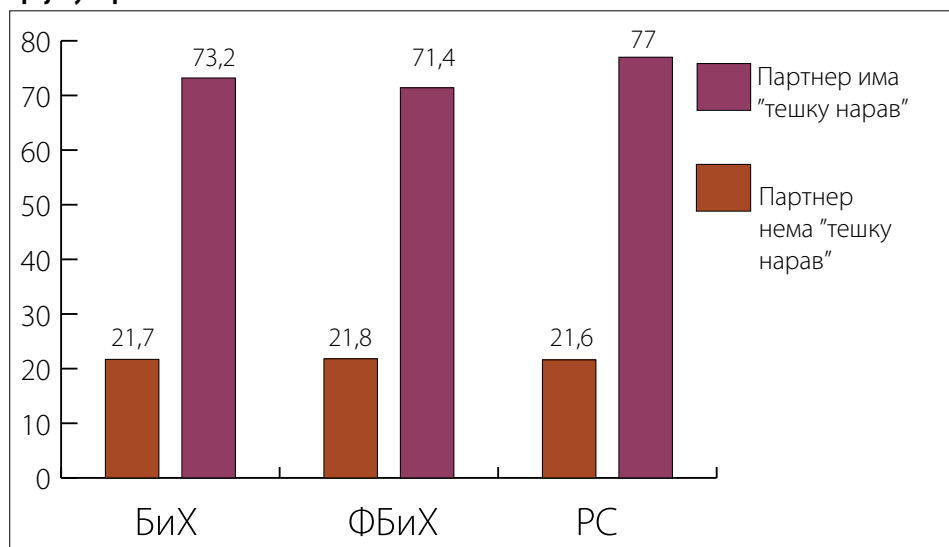
Графикон 5.1: Присуство партнерског насиља у условима проблема алкохолизма код партнера³

Ситуација је врло слична када се ради о другом поменутом проблему – агресивном понашању, које се често квалификује као проблем “тешке, напрасне нарави”. У оваквим случајевима, такође је вишеструко већа распрострањеност партнерског насиља него у случајевима када партнери испитаница немају овакав проблем у понашању.

³ Резултати теста значајности за БиХ: Цхи-Скуаре = 87.949, Црамјер'с В = 0.192, n = 0.000; резултати теста значајности за ФБиХ: Цхи-Скуаре = 45.507, Црамјер'с В = 0.170, n = 0.000; резултати значајности за РС: Цхи-Скуаре = 43.071, Црамјер'с В = 0.228, n = 0.000.

Графикон 5.2: Присуство партнерског насиља у зависности од тога да ли партнер има “тешку, пријеку нарав”⁴

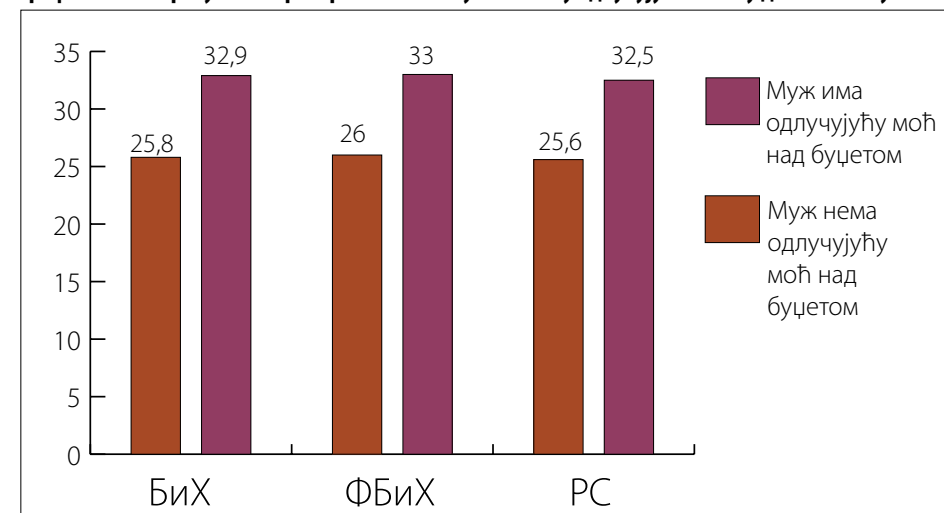

Поред ових фактора везаних за индивидуалне карактеристике жена и њихових партнера, испитане су и неке карактеристике партнерског односа и домаћинства у коме испитанице живе. Тако је испитан ефекат тога да ли су испитанице формално удате за партнера или не, да ли имају дјецу, у каквом домаћинству живе, да ли је животни стандард одређен материјалном депривацијом и да ли партнер има одлучујућу моћ у домаћинству, која је испитивана преко управљања новцем. Анализе су показале да су са појавом партнерског насиља статистички значајно повезане материјална депривација и доминантна моћ партнера у управљању новцем у домаћинству.

Подаци о вишим стопама преваленције партнерског насиља у случајевима у којима партнер има недвосмислено већу моћ у одлучивању о новцу у домаћинству заправо указују на сам темељ партнерског насиља – неуравнотежене односе моћи. Управо ови односи моћи, који су одређени патријархалном дистрибуцијом моћи, стварају основу за вршење насиља над женама, као средством за одржавање контроле и репродуковање датих неуравнотежених односа моћи.

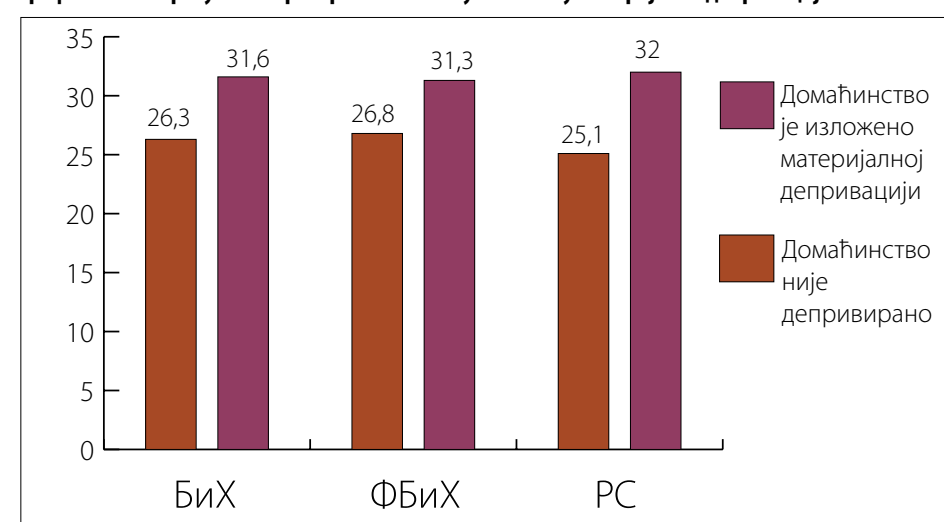
⁴ Резултати теста значајности за БиХ: Цхи-Скуаре = 322.905, Црамјер'с В = 0.367, n = 0.000; резултати теста значајности за ФБиХ: Цхи-Скуаре = 203.715, Црамјер'с В = 0.360, n = 0.000; резултати значајности за РС: Цхи-Скуаре = 120.167, Црамјер'с В = 0.381, n = 0.000.

Графикон 5.3: Присуство партнерског насиља у контексту одлучујуће моћи у домаћинству⁵

На крају, анализа указује на то да је важан предиктор партнерског насиља и материјална депривација. Онда када се парови суочавају са сиромаштвом и материјалном депривацијом и вјероватноћа испољавања партнерског насиља над женом је већа. Из приложеног графикана може да се уочи како се међу домаћинствима са израженом материјалном депривацијом партнерско насиље испољава у готово трећини случајева, док се у домаћинствима која нису суочена са израженом оскудицом испољавају у отприлике четвртини случајева.

Графикон 5.4: Присуство партнерског насиља у контексту материјалне депривације⁶

⁵ Резултати теста значајности за БиХ: Цхи-Скуаре = 11.318, Црамјер'с В = 0.069, n = 0.001; резултати теста значајности за ФБиХ: Цхи-Скуаре = 7.538, Црамјер'с В = 0.069, n = 0.006; резултати значајности за РС: Цхи-Скуаре = 3.771, Црамјер'с В = 0.067, n = 0.052.

⁶ Резултати теста значајности за БиХ: Цхи-Скуаре = 6.003, Црамјер'с В = 0.050, n = 0.014; резултати теста значајности за ФБиХ: Цхи-Скуаре = 2.482, Црамјер'с В = 0.040, n = 0.044; резултати значајности за РС: Цхи-Скуаре = 4.072, Црамјер'с В = 0.071, n = 0.044.

Резиме

Анализом је установљено да се као значајни предиктори партнерског насиља јављају сљедећи фактори:

- образованост жена,
- образованост партнера,
- партнерова зависност од алкохола,
- партнерова "пријека нарав",
- доминантна моћ партнера,
- материјална депривација.

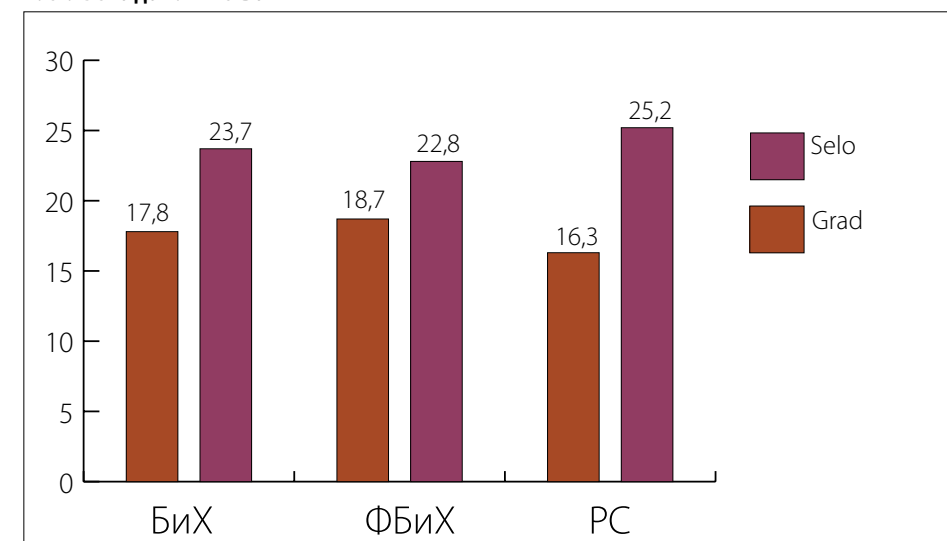
Стопе преваленције партнерског насиља опадају са вишим образовним нивоима жена и њихових партнера. Партнерова зависност од алкохола или "тешка нарав"⁷ изузетно повећавају ризик да буду насилни према женама. Темелј партнерског насиља представљају неуравнотежени односи моћи, који се манифестују и кроз партнерово доминантно одлучивање о новцу у домаћинству, а материјална депривација повећава ризик од испољавања партнерског насиља над женама из узорка.

5.2 Фактори насиља у породици

У циљу утврђивања најважнијих предиктора насиља над женама у породици, испитан је низ потенцијалних фактора, од структурних (просторни и економски положај домаћинства), преко културних (присуство патријархалних ставова и карактеристике породичне културе регулисања конфликта), до присуства различитих породичних проблема (болести, зависности у породици, поремећаји у породичним односима).

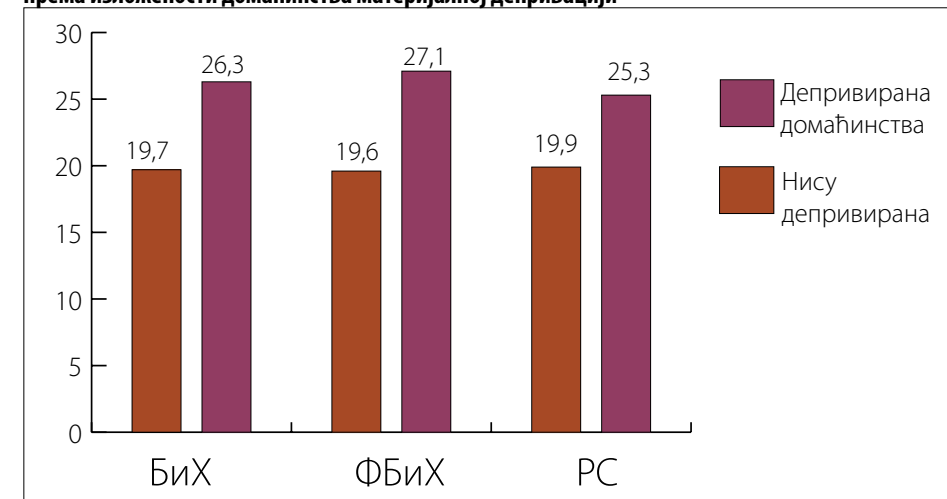
Већ је раније указано на ту појаву, а анализа је и овдје потврдила да је утицај типа насеља у коме породица живи значајан предиктор насиља у породици. Наиме, стопе преваленције насиља над женама у породици више су у сеоским него градским насељима, као што се то може уочити из наредног графикана.

Графикон 5.5: Стопе преваленције насиља над женама у породици по типу насеља у коме је настањено домаћинство⁷

Као у случају партнерског насиља, тако и у случају насиља у породици, материјална депривација је значајно повезана са ризицима од насиља. Из наредног графикана може да се уочи како су у породицама чија је животна свакодневица обиљежена материјалном депривацијом забиљежене више стопе преваленције насиља у породици, како на нивоу цијеле Босне и Херцеговине тако и на нивоу оба ентитета.

Графикон 5.6: Стопе преваленције насиља над женама у породици према изложености домаћинства материјалној депривацији⁸

⁷ Резултати теста значајности за БиХ: Цхи-Скуаре = 15.941, Црамјер'с В = 0.070, n = 0.000; резултати теста значајности за ФБиХ: Цхи-Скуаре = 5.076, Црамјер'с В = 0.049, n = 0.024; резултати значајности за РС: Цхи-Скуаре = 13.240, Црамјер'с В = 0.106, n = 0.000.

⁸ Резултати теста значајности за БиХ: Цхи-Скуаре = 15.628, Црамјер'с В = 0.069, n = 0.000; резултати теста значајности за ФБиХ: Цхи-Скуаре = 11.655, Црамјер'с В = 0.075, n = 0.001; резултати значајности за РС: Цхи-Скуаре = 4.317, Црамјер'с В = 0.061, n = 0.038.

Културни фактори такође су значајно повезани са ризицима насиља над женама у породици. Иако је генерално у читавом узорку високо заступљено слагање са изразито патријархалним ставовима према родним улогама, из наредног графика може да се уочи како је ово слагање заступљено у већем проценту у домаћинствима код којих је регистровано насиље над женама у породици него у домаћинствима у којима такво насиље није детектовано.

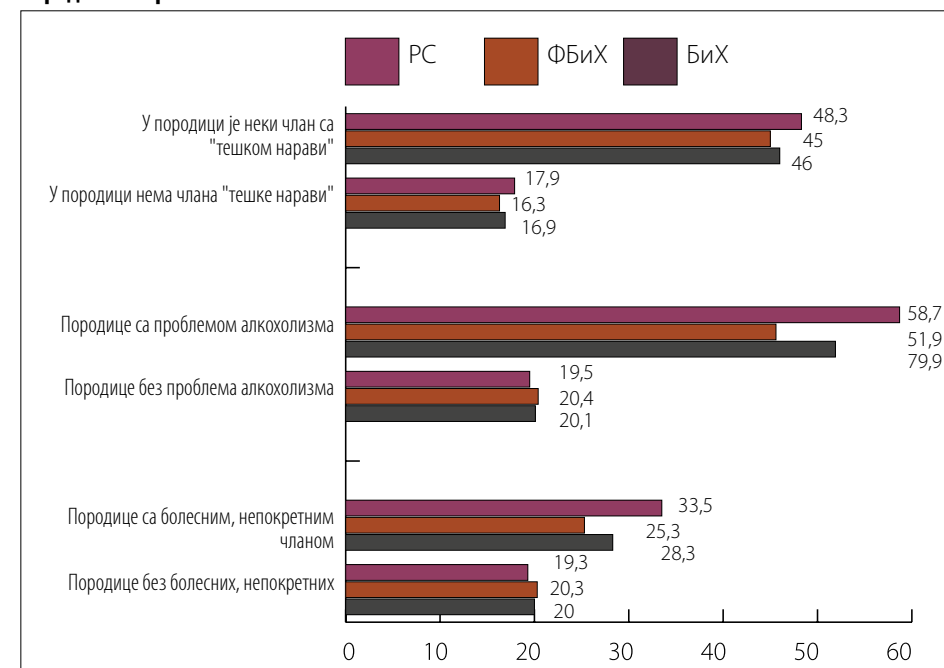
Графикон 5.7: Ставови према родним улогама у домаћинствима са и без насиља над женама у породици

Поред ових ставова о родним улогама, за ризике насиља у породици важна је и специфична породична култура регулисања сукоба. Природно је да се у свакој породици повремено јаве несугласице и потреба да се сукоби разријеше. Међутим, механизми путем којих се ови сукоби регулишу и разрјешавају дефинисани су породичним нормама о томе на који начин је дозвољено или пожељно разријешити конфликте. У породицама у којима је регистровано насиље над женама, у више од половине случајева када дође до несугласица, расправа се одвија бурно, уз викање, док се то у породицама без регистрованог насиља дешава тек у 23% случајева.

Присуство различитих породичних проблема такође повећава ризике од насиља над женама. Из наредног графика може да се види како присуство болесног или непокретног лица у домаћинству, проблем алкохолизма, агресивног понашања појединог члана или чланова, значајно повећава ризике испољавања насиља над женама.

Графикон 5.8: Специфичне стопе преваленције насиља у породици у контексту различитих породичних проблема

Потребно је напоменути да се ни у овом случају учешће чланова породице у рату 1990-их година није показало као значајан предиктор насиља над женама у породици.

Резиме

Анализом је установљено да се као значајни предиктори насиља над женама у породици јављају сљедећи фактори:

- тип насеља у коме породица живи,
- материјални стандард,
- културни чиниоци, попут ставова према родним улогама и културе регулисања конфликта у породици,
- присуство различитих породичних проблема.

Стопе преваленције насиља над женама у породици више су у сеоским срединама него у градским. Материјална депривација значајно повећава ризике од насиља над женама у породици. У породицама у којима је детектовано насиље над женама израженији су патријархални ставови према родним улогама, мада су они генерално високи у цијелом узорку. Култура "толеранције на насилно рјешавање конфликта" повећава ризике од насиља над женама у породици, као и присуство различитих проблема попут болесног или непокретног члана, алкохолизма или агресивног понашања члана/ова.

6. Посљедице насиља у породици и обраћање службама за подршку

Посљедице насиља и ослањање на различите услуге подршке су испитивани прије свега у домену приватности – партнерског насиља и насиља у породици. Имајући у виду комплексност насиља у јавној сфери, његову другачију природу и обухват врло различитих форми насиља (од стране службених лица, непознатих починилаца, насиље у хоризонталним социјалним мрежама попут пријатеља или колега и сл.), оно је изостављено из овог дијела истраживања и анализе.

6.1 Посљедице насиља и стратегије за излазак на крају са насиљем

Посљедице насиља су бројне, како оне непосредне, оличене, рецимо у физичким повредама, тако и оне дугорочне, скривене, и индиректне. Услед великог обима питања обухваћених истраживањем, није било могуће у више детаља испитати посљедице насиља. Стога се настојала обезбиједити бар основна индикација кључних физичких и психичких посљедица. У ту сврху употребљен је инструмент којим се, на међународном плану истраживања насиља над женама, користи Свјетска здравствена организација (WХО, 2011).

На основу великог искуства са истраживањем насиља над женама у глобалном контексту, Свјетска здравствена организација установила је да се код жена изложених насиљу у породици често развијају специфичне здравствене тегобе које жене најчешће не могу да повежу са конкретном болешћу. Ове тегобе могу да потичу и из других облика стреса, али је установљено да се оне најчешће здружено јављају код жена изложених злостављању. У наредном графикону упоредно су приказани налази о субјективном осјећају ових различитих тегоба, за жене са и без искуства насиља. Очигледно је да се сви наведени симптоми знатно чешће јављају код жена жртава насиља, него код оних које то нису.

Графикон 6.1: Здравствене тегобе код жена са и без искуства насиља током живота

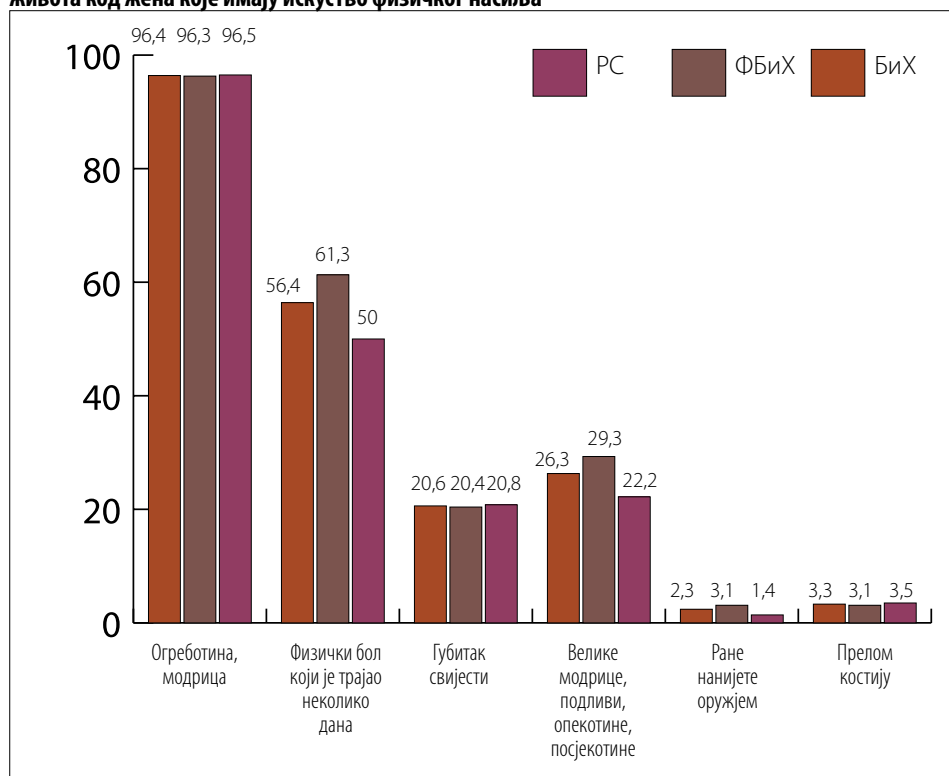
Подаци о присуству наведених тегоба у току посљедњих 12 мјесеци испитани су и код категорије жена код којих је детектована изложеност насиљу у посљедњих годину дана. И овога пута очигледно је знатно чешће присуство наведених симптома код жена жртава насиља, него код оних које то нису. Посебно се издваја учестало осјећање туге, лоше расположење, анксиозност, велика забринутост, као и тешкоће јасног, односно рационалног размишљања, те смањене способности концентрације.

Графикон 6.2: Здравствене тегобе код жена са и без искуства насиља током посљедњих 12 мјесеци

Поред ових различитих психосоматских тегоба, важне посљедице насиља представљају повреде које жене задобијају приликом физичког или сексуалног злостављања. У цијелом узорку 376 жена је током живота имало физичке повреде нанијете физичким насиљем. То је 11,4% узорка, али 96% оних жена код којих је детектовано да су биле изложене физичком насиљу на животном нивоу. Најчешће се ове повреде јављају као огреботине, модрице, неодређени физички бол, али је значајан удио жена које су доживјеле и губитак свијести, веће модрице, подливе и сл. Поједине жене су изложене веома тешким облицима насиља, па су задобиле преломе костију или чак ране нанијете оружјем.

Графикон 6.3: Повреде изазване физичким насиљем током живота код жена које имају искуство физичког насиља

Најчешћи насилници који су женама нанијели повреде током живота су партнери и очеви. Из наредне табеле се може видјети да опасност од повређивања највише вреба од двије блиске фигуре жена – очева и партнера – много чешће него од мушкараца из ширег окружења. Изузетак је само већа заступљеност повреда које су нанијели мушкарци који нису сродници него повреда које су нанијели очеви у Федерацији БиХ.

Табела 6.1: Лица која су нанијела физичке повреде на животном нивоу

Лица која су нанијела повреде	% жена које су биле изложене физичком насиљу током живота		
	БиХ	ФБиХ	РС
Садашњи партнер	16,9	16,3	17,6
Бивши партнер	31,1	32,5	29,8
Отац/очух	23,6	11,4	35,1
Мајка/маћеха	7,5	8,1	6,9
Други сродник	9,5	6,5	12,2
Друга сродница	7,0	8,9	5,4
Мушкарац који није сродник	18,9	22,7	15,3
Жена која није сродница	9,9	16,2	3,9

С обзиром на то да је мали број испитаница (36) током истраживања пријавио да је у периоду од посљедњих 12 мјесеци усљед изложености физичком насиљу задобио неку повреду, није могуће улазити у детаљнија разврставања. На нивоу Босне и Херцеговине 97% ових испитаница задобило је огреботине, модрице, 44% је имало физичку бол која је трајала и наредног дана послје чина насиља, 17% је изгубило свијест усљед ударца, 33% је имало велике модрице, подливе, опекотине или посјекотине, а 6% је имало ране нанијете оружјем. Наносиоци ових повреда у највећем броју случајева су актуелни партнери испитаница (64%), иза којих слиједе бивши партнери, па синови (по 11%), док су други сродници или несродници слабо заступљени.

6.2 Искуства са мрежама, организацијама и институцијама подршке

Да би жене могле да се на адекватан начин поставе према насиљу коме су изложене, потребно је да насиље јасно препознају, те да имају одговарајуће информације о законски регулисаним правима заштите и стварним могућностима подршке коју могу да им пруже различити актери у заједници.

Подаци из истраживања показују да постоји значајна разлика између жена које имају искуство насиља и оних које немају такво искуство у погледу перцепције “допуштености” односно санкционисања насиља. Жене које су биле изложене насиљу или су то још увијек, спремније су да имају толерантан став према насиљу него жене без искуства насиља.

Табела 6.2: Третман насиља према мишљењу жена са и без искуства насиља

Перцепција допуштености насиља	%	
	Жене без искуства насиља	Жене са искуством насиља
Физички напад једног појединца на другог приликом расправе је сасвим нормалан облик рјешавања несугласица.	0,1	0,2
Физички напад једног појединца на другог приликом расправе је лош начин да се разријеше несугласице, али такво понашање је понекад прихватљиво.	7,5	13,6
Физички напад једног појединца на другог приликом расправе представља насиље, које је недопуштен начин рјешавања несугласица.	57,8	54,1
Физички напад једног појединца на другог приликом расправе представља кривично дјело, које се кажњава казном затвора.	34,6	32,1
Укупно	100	100

Chi-Square = 32.993, Cramjer's B = 0.102, n = 0.000

Неосјетљивост на насиље, односно недовољно развијена свијест о томе која искуства представљају различите форме насиља и потом препознавање да су таквом насиљу изложене, још једна је појава регистрована истраживањем. Да подсетимо, методологија истраживања је била таква да ни у једном тренутку нисмо директно питали жене да ли су жртве неког облика насиља, већ смо их питали за различита појединачна искуства која се сматрају насиљем. На крају интервјуа, постављено им је питање да ли сматрају да су жртве неког облика насиља. Приликом анализе ови подаци су укрштени како би се уочило у којој су мјери жене код којих је регистровано искуство насиља препознале да су изложене таквом облику насиља. Као што се може видјети из наредне табеле, велики број жена, који је анкетарима пријавио различите појединачне манифестације насиља, упркос томе, не перципира себе као жртве насиља. Тако 58,4% жена које су биле изложене физичком насиљу током посљедњих годину дана тврди да нису жртве физичког насиља. Судајући по подацима из табеле, још мањи удио жена препознаје своју изложеност психичком, економском и сексуалном насиљу.

Табела 6.3: Самоперцепција изложености различитим облицима насиља

Перцепција изложености насиљу	%	
	Жене без искуства насиља	Жене са искуством датог облика насиља у току посљедњих 12 мјесеци
Жене које сматрају да НИСУ жртве физичког насиља	99,0	58,4
Жене које сматрају да НИСУ жртве психичког насиља	98,0	73,2
Жене које сматрају да НИСУ изложене економском злостављању	98,2	68,9
Жене које сматрају да НИСУ изложене сексуалном злостављању	99,7	81,4
Укупно	100	100

Мали број жена који је имао или има искуство насиља предузима кораке да из такве ситуације изађе. Из наредне табеле можемо да уочимо како тек у мањем проценту покушавају да рјешење потраже у виду раставе, развода, напуштања домаћинства, а у још мањем проценту кроз покушаје савјетовања.

Табела 6.4: Покушаји изласка из ситуације насиља код жена које су биле изложене партнерском насиљу

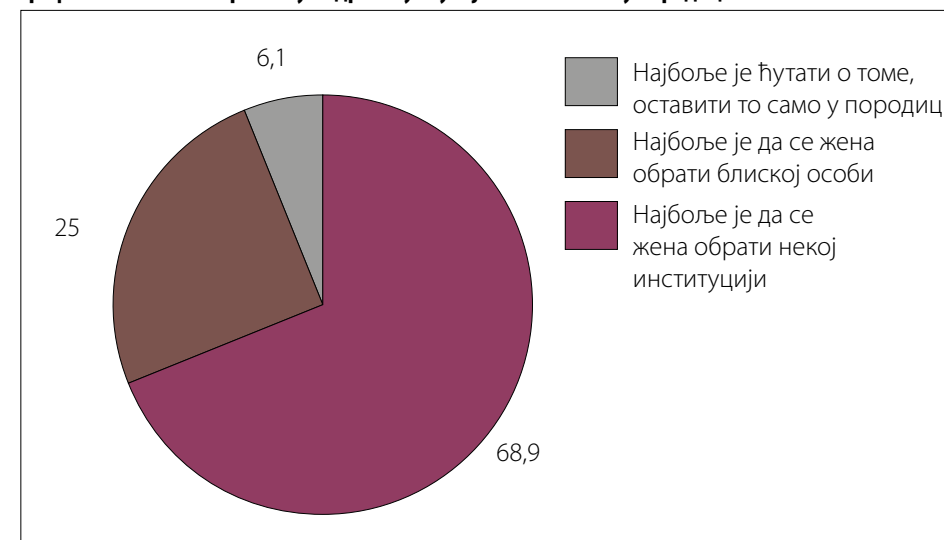
Покушаји	%		
	Покушале су једанпут	Покушале су више пута	Нису покушале
Да се разведу или раставе од партнера	8,9	7,9	83,3
Да оду из домаћинства на краће вријеме	8,0	10,4	81,6
Да трајно оду из домаћинства	4,3	4,8	90,9
Да покушају да дјелују на насилника да он оде из домаћинства	2,9	6,3	90,7
Да подстакну партнера да заједно оду у брачно савјетовалиште	1,3	2,4	96,3

Из дневника анкетарки: зачарани круг насиља

Испитаница је трпила и гледала злостављање од раног дјетињства код оца и мајке. Удала се са 15 година и наставила да доживљава злостављање. Живјели су у заједници и трпила је много и свашта, од свакога. Није ни била свјесна да то није комуникација... Каже да свакако не би имала гдје да оде, а за ово сада каже да је дјеца и унучићи држе на животу. Изгледа доста старије у лицу, има прелијепе плаве очи, али јако тужне.

Када је у питању обраћање институцијама и организацијама, начелно, жене у већини случајева сматрају да када постоји насиље у породици, жртве треба да се обрате за подршку некој од надлежних институција, али као што ће се видјети касније, оне које су изложене насиљу ријетко се и обраћају институцијама и организацијама за подршку.

Графикон 6.4: Став о тражењу подршке у случајевима насиља у породици

На нивоу ових начелних ставова постоје значајне разлике између жена које су биле изложене насиљу и оних које нису. Међу првима је мање оних које сматрају да жене треба да се обрате за подршку институцијама, а више оних које сматрају да о насиљу треба ћутати и чувати то као породичну тајну.

Табела 6.5: Став о тражењу подршке у случајевима насиља у породици код жена са и без искуства насиља

Став о тражењу подршке	%	
	Жене без искуства насиља	Жене са искуством насиља
Најбоље је да се жена обрати некој институцији	73,0	64,4
Најбоље је да се жена обрати блиској особи	24,1	26,0
Најбоље је ћутати о томе, оставити то само у породици	2,9	9,6
Укупно	100	100

Међутим, забрињава чињеница да жене не препознају довољно које су институције и организације надлежне за проблем насиља у породици. Наиме, када су упитане да наведу неке институције за које знају да би могле да пруже подршку у случајевима насиља у породици, 13% жена није знало да наведе нити једну институцију, а највећи број жена препознаје значај полиције, а знатно мање центар за социјални рад и специјализоване сигурне куће.

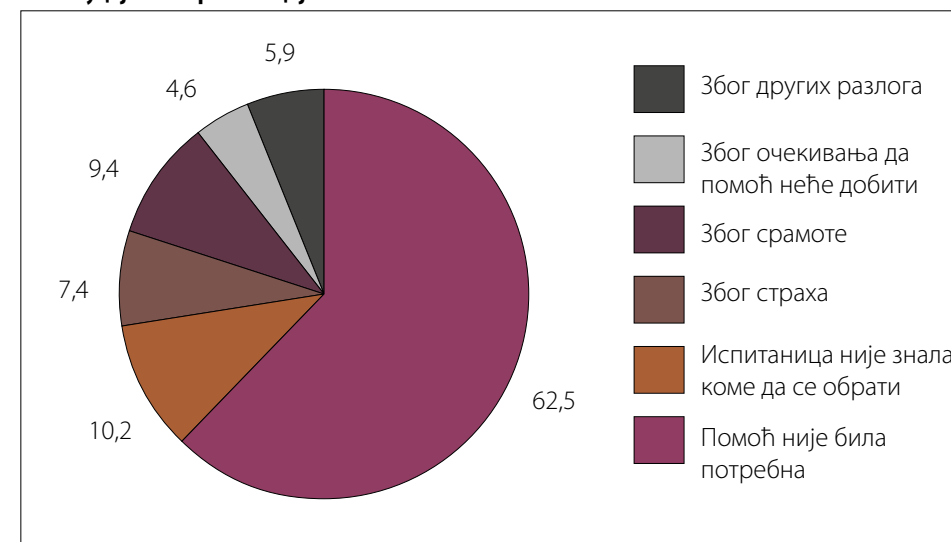
Табела 6.6: Препознавање релевантних институција и организација за подршку женама жртвама породичног насиља

Институције које су испитанице идентификовале	%
Полиција	55,0
Центри за социјални рад	24,8
Здравствене установе: болница, дом здравља, хитна помоћ	6,8
СОС телефони	7,3
Суд, тужилаштво	1,0
Невладине организације и удружења жена	4,8
Адвокати	0,3
Црква, вјерске институције	1,2
Сигурна кућа	15,7
Не постоје такве институције	0,6
Не зна	13,5

Међутим, на питање да ли су се због насиља које над њима врши партнер или други члан породице обратиле некој институцији и организацији, тек је 5,5% жена са искуством партнерског или насиља у породици одговорило потврдно. Но, пажљивијом анализом установљено је да се ипак већи број жена обраћао институцијама, али да то нису препознале када су одговарале на непосредно питање, јер највјероватније нису у то рачунале одласке љекару након задобијених повреда и сл.

Посебно су забрињавајући разлози због којих се жене нису обраћале институцијама. У највећем броју случајева оне се нису обраћале институцијама или организацијама зато што су сматрале да помоћ није била потребна, а затим зато што нису знале коме да се обрате, због страха, срамоте, ниског повјерења у институције и сл.

Графикон 6.5: Разлози због којих се жртве партнерског и/или насиља у породици нису обраћале институцијама и организацијама за помоћ

Жене се далеко чешће обраћају за помоћ својим неформалним мрежама подршке него институцијама и организацијама. Као што се може видјети из наредне табеле, оне се најчешће обраћају за помоћ родитељима или родбини, а од институција најчешће полицији.

Табела 6.7: Обраћање за помоћ жена изложених партнерском и/или насиљу у породици

Коме су се обратиле за помоћ	% жена које су се некоме обратиле за помоћ
Родитељима или родбини	64,0
Пријатељима, пријатељицама	24,7
Комшијама	7,3
Полицији	30,0
Центру за социјални рад	18,7
Адвокату	4,0
Суду	6,7
Служби СОС телефона	0,7
Одлазила је у сигурну кућу	0,7
Невладиним организацијама	0,7
Представницима вјерске заједнице	0,7

Поред основних информација о томе да ли су се жене изложене насиљу обраћале за помоћ институцијама, којим институцијама, жељели смо да сазнамо више и о томе каква су била њихова искуства са услугама подршке, те у којој мјери им је та подршка помогла да ријеше проблем. У наставку ћемо стога посветити пажњу искуствима са појединачним институцијама и организацијама.

Из дневника анкетарки

Главна испитаница не вјерује званичним институцијама да би јој могле помоћи, односно заштитити је, из негативних примјера других жртава насиља које институције нису адекватно збринуле: "Ако би се растала, не би ништа имала, мужби ми све одузео, он би потплатио суд и гдје би ја отишла и од чега би живјела." "Дјеца су му запријетила да ме не смијевише пипнути, али вазда галами. А ја му семакнем дага не би разљутила више и тако..."

Подршка здравствених служби

Већ је раније истакнуто да је 96% жена које су биле изложене физичком насиљу задобило неку врсту физичких повреда. Тек 20% њих (или 273 жене) је том приликом потражило љекарску помоћ (у овом аспекту не постоје значајне разлике између ФБиХ и РС-а). Помоћ љекара након повреда задобијених насиљем током посљедњих годину дана затражило је само 8 жена из узорка.

У наредној табели су приказани разлози због којих се жене са тјелесним повредама узрокованим физичким насиљем нису обратиле за помоћ љекару. Подаци се односе на све жене које су током живота задобиле повреде у акту физичког насиља. Због релативно малог броја није могуће приказати податке и одвојено за ентитете, али разлике ионако нису значајне. Из предочених података може да се види како је преовлађујући разлог неодласка љекару процјена самих жена да је повреда мала и да не захтијева љекарску интервенцију. Након тога најчешћи разлози су срамота и страх да то не сазна лице које је нанијело повреду.

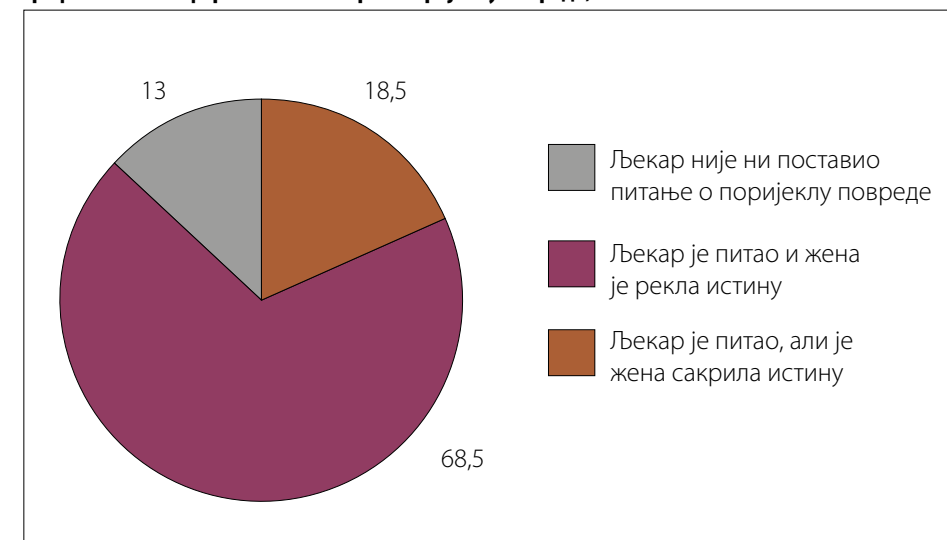
Табела 6.8: Разлози због којих се жене са тјелесним повредама усјед физичког насиља нису обратиле за помоћ љекару¹

Разлози	% жена које су имале тјелесне повреде
Повреда је била мала	55,3
Испитаница није знала коме да се обрати	5,9
Нема љекара у насељу	7,2
Испитаница нема здравствено осигурање	1,3
Испитаницу је било срамота	21,7
Испитаница се плашила да то не сазна лице које јој је нанијело повреде	23,0
Друго	3,3

Жене које су затражиле љекарску помоћ најчешће су то учиниле у служби хитне помоћи (у 41,0% случајева), потом у дому здравља (31,1%), у болници (26,2%) или другдје (1,6%). Ову помоћ најчешће су затражиле саме (у 39% случајева) или уз помоћ комшија, родбине или пријатеља (39%), а потом уз помоћ полиције (17%), центра за социјални рад (4%) или лица које им је нанијело повреде (2%). Забрињава чињеница да у 13% случајева љекар није ни поставио питање о поријеклу повреде, што би била основна службена дужност љекара у таквим ситуацијама.

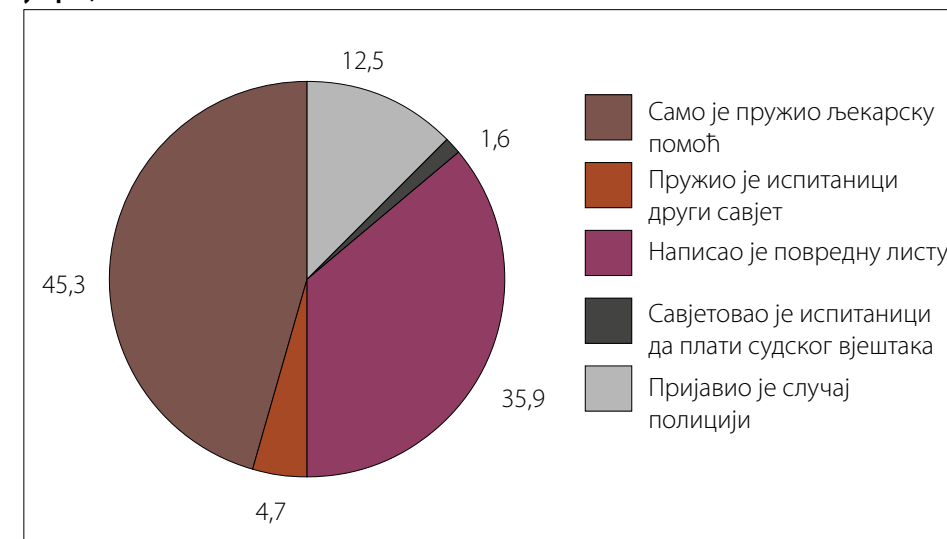
¹ Због могућности вишеструких одговора, укупан збир прелази 100%. 5.9

Графикон 6.6: Информисање љекара о поријеклу повреде, ниво БиХ

Такође забрињава чињеница да је у готово половини случајева љекар само пружио љекарску помоћ и није предузео нити један корак у даљњем процесирању случаја који би омогућио основу за правну подршку.

Графикон 6.7: Поступање љекара у случају повреда задобијених физичким насиљем код жена из узорка, ниво БиХ

Подршка полиције

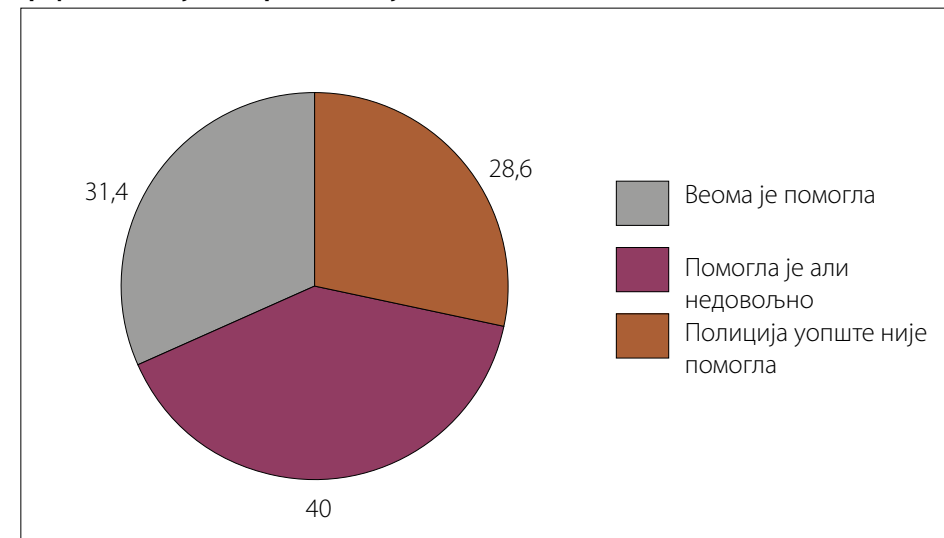
Обраћање полицији за подршку испитивали смо у односу на референтну групу жена које су биле изложене физичком и сексуалном насиљу, претпостављајући да је мало вјероватно да се полиција позове у случају економског или психичког злостављања. Према налазима истраживања, тек је свака десета жена изложена физичком и/или сексуалном насиљу позвала полицију, а у додатних 2,8% случајева полицију је позвао неко други. Тако на крају испада да се у 87% случајева физичко и сексуално насиље одвијају без интервенције полиције. Из података предочених у наредној табели, можемо да сагледамо начине на које је поступала полиција у случајевима када је позвана на интервенцију (испитанице су могле да наведу више поступака полиције уколико је то био случај).

Табела 6.9: Поступање полиције у случајевима физичког и сексуалног насиља над женама из узорка

Поступци полиције	%
Полиција није дошла на позив	4.4
Полиција је дошла, поразговарала са насилником и отишла	41.2
Полиција је упозорила, смирила насилника	30.9
Полиција је третирао испитаницу као да је она изазвала насилника	2.9
Полиција је одвела насилника у полицијску станицу	33.8
Полиција је одвела испитаницу у полицијску станицу	2.9
Полиција је одвела испитаницу у здравствену установу	10.3
Полиција је пријавила случај центру за социјални рад	11.8
Полиција је поднијела кривичну пријаву против насилника	13.2
Полиција је поднијела прекршајну пријаву против насилника	4.4
Полиција је насилнику одузела оружје	1.5

Подаци из табеле упозоравају на неколико неповољних околности у поступању полиције. Прије свега, потпуно је недопустиво да се полиција уопште не одазове на позив, о ма колико малом броју случајева се радило. Друго, најчешћа интервенција полиције да само поразговара са насилником и жртвом, а потом се удаљи, представља неадекватно поступање. Још је неадекватније поступање у случајевима када се испитанице третирају као да су изазвале инцидент. Наведени налази упућују на закључак да је потребно значајно стандардизовати и унаприједити поступање полиције, што ће онда допринијети и томе да се жене у ситуацијама изложености насиљу лакше одлуче да потраже подршку ове службе.

Графикон 6.8: Оцјена подршке полиције

Подршка центра за социјални рад

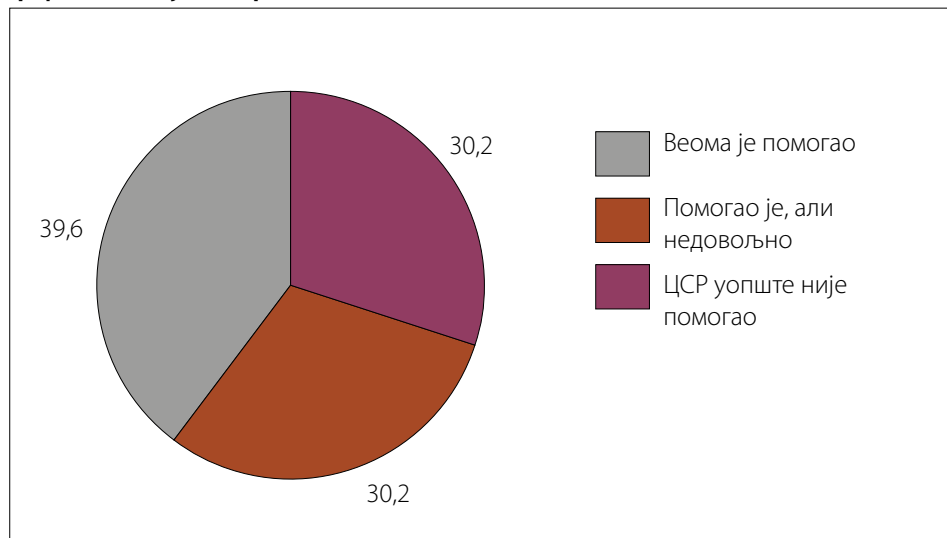
Искуства са подршком центара за социјални рад испитивали смо на подзору жена које су имале искуство партнерског или насиља у породици било које врсте. Као што смо видјели из раније предочених података, центру за социјални рад обраћало се за помоћ око 19% жена са искуствима партнерског или насиља у породици. Према информацијама добијеним од испитаница које су се обраћале овим установама за подршку, најчешћи облик помоћи је правни савјет и подршка кроз разговор. Из ових података се види да у малом броју случајева ЦСР пријављује случај полицији.

Табела 6.10: Поступање службеника у центрима за социјални рад у случајевима партнерског и/или насиља у породици над женама из узорка

Поступци ЦСР-а	%
Понуђена је правна помоћ и савјет	52.5
Понуђена је могућност за разговор и подршку	55.0
Савјетовали су да испитаница пријави случај полицији	12.5
Службеници ЦСР-а су пријавили случај полицији	7.5
Долазили су у кућу испитанице	22.5
Понудили су испитаницу да оде у сигурну кућу и она је пристала	2.5
Покренули су судски поступак за одређивање мјера заштите	5.0
Дали су испитаници информације коме све може да се обрати за помоћ	20.0

Већина испитаница које су се за подршку обраћале центрима за социјални рад сматра да је њихова подршка била бар дјелимично корисна.

Графикон 6.9: Оцјена подршке ЦСР-а

Изразито мали број жена се обраћао за помоћ невладиним организацијама, као и специјализованим службама попут СОС телефона или сигурне куће (по 0,7%), те због овако малог броја случајева није могуће провести анализу у правцу оцјене услуга.

На крају, истраживањем се настојао испитати и приступ правосудном систему и заштити кроз правне инстанце.

Подршка правосудних органа

Међу женама које су биле или јесу изложене партнерском и/или насиљу у породици, 43 су разрешење потражиле кроз правосудни систем. У 16% случајева пред судом се водио прекршајни поступак, у 34% случајева кривични поступак, а у 50% случајева парнични поступак². Пошто је ријеч о малом броју случајева, у даљњој анализи ћемо избјећи да приказујемо налазе у процентима, односно да вршимо даљња разврставања, јер такви поступци нису статистички поуздани у овако малим подзорцима.

У случају прекршајних поступака, у вези са насиљем над 9 испитаница, водило се 13 прекршајних поступака. У пет случајева прекршајне пријаве поднијеле су саме испитанице, у три случаја поднијела их је полиција, у два случаја поднијели су их адвокати које су испитанице ангажовале, у два случаја то је било на иницијативу ЦСР-а, а у једном случају прекршајне пријаве подигнуте су уз помоћ невладиних организација. У шест случајева процес је завршен: у два случаја оптужени је осуђен условно, у два је осуђен казном затвора, а у два случаја је ослобођен.

У 19 случајева насиља над испитаницама вођен је кривични поступак. Овај поступак је покренут пријавом полиције у десет случајева, на иницијативу испитанице у осам случајева и на иницијативу ЦСР-а у једном случају. Кривични поступак се завршио у десет случајева, и то тако што је у једном случају оптужени осуђен условно, у четири случаја осуђен је на казну затвора, а у пет случајева је ослобођен.

² Упитник није садржавао питања о исходу парничних поступака.

У 7 случајева, у поступку који је вођен, одређене су и мјере заштите због насиља које је извршено над испитаницама. Ове мјере су изречене на захтјев испитаница у три случаја, а на захтјев ЦСР-а или полиције у четири случаја. Ове мјере су у два случаја изречене против пријатеља или познаника, а у осталим случајевима против партнера.

Напокон, 29 испитаница било је у стању да оцијени ефекте судског поступка на касније понашање починиоца насиља и своју сигурност. У осам случајева испитанице су навеле да се насиље смањило, а у двадесет једном случају да је потпуно престало.

У цјелини гледано, налази о перцепцији доступних институција и обраћању институцијама и организацијама за помоћ у ситуацијама изложености насиљу у породици указују на изразито неповољно стање. Стиче се утисак да је потребно још пуно тога учинити на унапређењу и развоју услуга социјалне подршке за насиље у породици.

Резиме

Изложеност насиљу оставља значајне посљедице по жене – од непосредних физичких повреда у случајевима физичког и сексуалног насиља, до хроничних психосоматских тегоба. Међутим, жене у већини случајева не успијевају да профилишу успјешне стратегије изласка из круга насиља, а често себе не перципирају као жртве насиља. Оне се ријетко обраћају институцијама и организацијама за помоћ и подршку, а онда када се обраћају, искуства нису увијек позитивна, јер надлежне службе не поступају у складу са принципима пуне заштите жена. Ипак, на основу релативно малобројних искустава са различитим службама подршке, већина искустава жена су позитивна, односно жене оцјењују да је подршка ових служби, бар дјелимично, помогла да ријеше проблем изложености насиљу.

7. Закључци и препоруке

Истраживање је понудило значајне налазе који помажу да се стање у погледу родно заснованог насиља над женама у Босни и Херцеговини разумије, као и да се на темељу тог разумијевања дефинишу и проводе адекватне и ефективне мјере. У овом дијелу су најприје сумирани основни закључци на које упућује претходна анализа. Након тога налази истраживања се настоје сагледати у контексту обавеза преузетих потписивањем Конвенције Савјета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, те се препоручују и најважнији правци даљњег развоја политика и мјера у складу са налазима истраживања и обавезама преузетим на основу конвенције. У трећем дијелу су изложене и конкретније препоруке које је сачинила радна група, имајући у виду непосредне резултате истраживања и актуелни институционални и политички контекст.

7.1 Основни закључци истраживања

Истраживање на чијим подацима се темељи ова студија о родно заснованом насиљу над женама у Босни и Херцеговини утемељено је на основној претпоставци да **родно засновано насиље не представља изоловане, спорадичне или ексцесне облике конфликта, већ проистиче из систематских родних неједнакости које се симултано успостављају у сфери јавног и приватног живота**. Налази истраживања указали су на бројне карактеристике насиља у погледу његове распрострањености у различитим облицима, карактеристике у зависности од починилаца и контекста у којима се јавља, фактора и механизма испољавања, посљедица и искустава жена са услугама подршке. Слика о насиљу над женама, добијена на основу оваквог истраживања, изразито је неповољна. Жене у Босни и Херцеговини су изложене високим ризицима од насиља, прије свега у свом непосредном, интимном окружењу партнерских и породичних односа, а потом и у широј заједници.

Међу женама из узорка преовладавају жене из сеоских средина, а високо је учешће и старијих жена, жена без квалификација или ниског образовања и релативно ниске економске партиципације. У већини случајева то су породичне жене, које живе у домаћинствима средње величине. Ове жене немају знатну имовинску основу, јер су најчешћи власници некретнина и неких важних покретности њихови мужеви или други мушки чланови домаћинства. Са друге стране, оне носе несразмјерно већи терет обављања неплаћеног кућног рада и одговорности везаних за бригу о дјец и старим и болесним члановима домаћинства. Велики је удио жена које живе у условима сиромаштва и материјалне депривације, што њихову свакодневицу већ чини тешком.

Чак 47% жена је током одраслог живота, односно након што је навршило 15 година, било бар у неком тренутку изложено најмање једном облику насиља (физичком, психичком, сексуалном или економском), док је у току посљедњих 12 мјесеци који су претходили истраживању у таквој ситуацији било 11% жена.

Најчешћи облик насиља коме су изложене жене је **психичко**, као и **комбиновано психичко и физичко** насиље. Најшире је распрострањено насиље које над женама

врше **партнери** (садашњи или бивши) и, у цјелини гледано, **сфера интимних партнерских и породичних односа далеко је већи извор опасности од насиља за жене него што је то шира заједница**. Младе жене су изложеније насиљу него старије, посебно у РС-у, а сеоске жене више него градске, такође посебно у РС-у. Жене слабијег здравља и са инвалидитетом нису поштеђене од насиља – њихове стопе преваленције су исте као и у подузорку здравих жена и жена без инвалидитета.

- **Стопа психичког насиља** почињеног над испитаницама током живота износи 41,9%, а оног почињеног током посљедњих 12 мјесеци 10,8%. Подаци о учесталости насиља говоре да је ријеч о систематском насиљу које се понавља. Психичком злостављању су изложеније млађе жене, а најчешћи починиоци су, након партнера, очеви, а потом непознате особе мушког пола и пријатељи, односно познаници.
- **Физичко насиље** током живота претрпјела је четвртина жена. Оно чешће пријети од чланова породице, прије свега родитеља, а потом партнера, док се најрјеђе региструје од починилаца из ширег окружења. Онда када се јавља, физичко партнерско насиље је најчешће систематско, односно понавља се.
- **Сексуално насиље** је заступљено у узорку са око 6% на животном нивоу и 1% током посљедњих 12 мјесеци. У Федерацији БиХ стопе распрострањености сексуалног насиља које врше актуелни партнери више су од оних које се односе на насиље које су починили бивши партнери, док је у РС-у ситуација обрнута.
- **Економско насиље** је регистровано у релативно малом броју случајева, што је највјероватније резултат неадекватних мјера у погледу специфичног контекста у Босни и Херцеговини, посебно у условима високе заступљености старијих жена из руралних средина. У случајевима регистрованог економског насиља, најчешћи починиоци су партнери, а потом синови испитаница.

УНЕЦЕ-ови индикатори допуњавају ову слику у истом правцу. Они указују на то да су физичком насиљу током актуелног периода највише изложене младе жене, али да се на животном нивоу на нивоу БиХ и у ФБиХ региструје већа преваленција физичког насиља код старијих жена, осим у РС-у, гдје стопе остају највише за категорије најмлађих жена. Стопе партнерског физичког насиља више су него стопе физичког насиља које су починила друга лица. Подаци о инциденцији насиља говоре да није ријеч о појединачним инцидентима него о праксама које се понављају. Сексуалном насиљу су највише изложене жене млађе и средње доби, у односу на најмлађе и најстарије жене. Партнерско психичко насиље нешто чешће се испољава у форми контроле и ограничавања слободе него у форми емоционалног злостављања, а актуелно економско насиље је изразито ниско, претпоставља се због недовољно одговарајућих мјера, а не због ниско изражене појаве.

Фактори насиља су бројни и врло различите природе – структурни, културни и индивидуални. Анализом је установљено да се као значајни фактори насиља над женама у породици јављају сљедећи:

- тип насеља у коме живи породица,
- материјални стандард,
- културни чиниоци попут ставова према родним улогама и културе регулисања конфликта у породици,
- присуство различитих породичних проблема.

Стопе преваленције насиља над женама у породици више су у сеоским срединама него у градским срединама. Материјална депривација значајно повећава ризик од насиља у породици. Такође, у породицама у којима је детектовано насиље над женама израженији су патријархални ставови према родним улогама, мада су они генерално високи у цијелом узорку. Култура “толеранције на насилно рјешавање конфликта” повећава ризик од насиља над женама у породици, као и присуство различитих проблема попут болесног или непокретног члана, алкохолизма или агресивног понашања члана/ова.

Значајни предиктори партнерског насиља су:

- образованост жена,
- образованост партнера,
- партнерова зависност од алкохола,
- партнерова “пријека нарав”,
- доминантна моћ партнера,
- материјална депривација.

Стопе преваленције партнерског насиља опадају са вишим образовним нивоом жена и њихових партнера. Партнерова зависност од алкохола или “тешка нарав” изузетно повећавају ризике да буду насилни према женама. Темелј партнерског насиља представљају неуравнотежени односи моћи, који се манифестују и кроз партнерово доминантно одлучивање о новцу у домаћинству, а материјална депривација повећава ризике од испољавања партнерског насиља над женама из узорка.

Изложеност насиљу оставља значајне посљедице по жене – од непосредних физичких повреда у случајевима физичког и сексуалног насиља до хроничних психосоматских тегоба. Међутим, жене у већини случајева не успијевају да профилишу успјешне стратегије изласка из круга насиља, а често им недостаје и јасна перцепција да су уопште изложене насиљу, те да у погледу заштите имају различита права и могућности да затраже подршку од одговарајућих институција и организација. Иако начелно сматрају да жене изложене насиљу треба да се за помоћ обрате институцијама, у пракси оне то ријетко чине. Оне заправо ни не препознају у довољној мјери различите институције које могу да им пруже подршку, а разлози за слабо обраћање институцијама су, поред недовољне информисаности и недостатка повјерења у институције, срамота и став да то треба рјешавати у оквиру породице, да то могу да ријеше саме и сл.

Ако се за подршку обраћају институцијама, то је најчешће полиција, за случајеве физичког насиља, или здравствене установе, у случају задобијених повреда, док су друге институције, попут ЦСР-а, мање заступљене. Жене се најмање обраћају невладиним организацијама и специјализованим службама подршке, попут СОС телефона и сигурне куће. Међутим, иако је ријеч о малом броју случајева и мада су искуства испитаница показала да у одређеном броју случајева надлежне службе (прије свега здравствене и полиција) не поступају адекватно, нити у интересу пуне заштите жена, налази истраживања указују на то да је ова подршка, колико год несавршена и ограничена, најчешће имала ефеката. Због тога би у предстојећем периоду требало уложити доста напора да се ови различити облици подршке унаприједе, а жене информишу и подстакну да ове облике подршке користе.

7.2 Закључци и препоруке у контексту Конвенције САВЈЕТА Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици

Налази ове студије позивају на низ програма и мјера које требају да предузму институције Босне и Херцеговине и њених ентитета у адресирању идентификованих размјера и врста насиља над женама, фактора ризика насиља, те посљедица по жртве насиља, њихове породице и друштво у цјелини. Проведена студија треба да послужи као незаобилазан ресурс за ближе дефинисање овог специфичног проблема и креирање добро информисаних, релевантних и циљаних политика превенције насиља над женама, подршке и помоћи жртвама насиља, те процесуирања починилаца и осигурања репарације оштећенима.

У овом смислу је нарочито важно узети у обзир захтјеве и стандарде дужне пажње који се постављају пред Босну и Херцеговину према међународним и европским нормама, укључујући и Конвенцију Савјета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици. Наиме, одредбе ове конвенције наводе да су државе потписнице дужне да предузму законодавне и друге мјере ради спречавања, истраживања, кажњавања и осигурања репарације жртви у случају насиља које почине актери који не представљају државу (члан 5, став 2). Прописима о дужној пажњи намеће се обавеза државама потписницама да обезбиједи услове за спречавање, истраживање, кажњавање и осигурање репарације (што може да укључује реституцију, накнаду штете, рехабилитацију, задовољење, гаранције за непонављање дјела) за дјела насиља, а нечињење имплицира и одговорност државе, а не само актера који су починили насиље (члан 30, став 2). У овом смислу, и Босна и Херцеговина је потписивањем ове конвенције преузела наведене обавезе.

Имајући у виду одредбе Конвенције Савјета Европе, као првог правно обавезујућег акта Савјета Европе у области спречавања и борбе против насиља над женама за државе потписнице, институције Босне и Херцеговине ће се у наредном периоду сусрести са низом изазова у њеном провођењу. Ипак, налази ове студије јасно указују на то којим конкретним проблемима треба посветити нарочиту пажњу, као посебно идентификованим врстама, ризицима и посљедицама насиља над женама у Босни и Херцеговини. Овим се омогућава креирање оквира за политике и мјере, у складу са Конвенцијом Савјета Европе, које ће одговорити конкретно и циљано на специфичне проблеме насиља над женама у Босни и Херцеговини.

Студија је показала да је готово половина жена у Босни и Херцеговини током свог одраслог живота барем једном била изложена некој од четири, између осталог, и за потребе студије издвојене, врсте насиља – физичком, психичком, сексуалном и економском, а као најчешћи облик насиља којем су изложене жене у Босни и Херцеговини, према налазима истраживања, појављује се психичко насиље, те његова комбинација са физичким. Анализирајући кључне карактеристике психичког насиља – контролу и ограничавање слободе жене те емоционално злостављање, које се најчешће доживљава од партнера (садашњег или бившег), али и од очева, те се због понављања може сматрати систематским, може се доћи до закључка да је оно директан резултат поимања друштвене улоге жене и њеног субординисаног положаја у породици и друштву. Једнако се може рећи и за друге врсте насиља. Овакви налази

студије директно упућују на потребу креирања јавних политика које доприносе осигурању равноправности жена и мушкараца у свим сферама живота и друштва те родно осјетљивих пракси којима се смањује могућност за дискриминацију жена и њихово стављање у подређен и стереотипизован статус. У овом смислу, и Конвенција Савјета Европе налаже државама потписницама да обезбиједи механизме забране дискриминације на основу пола (члан 4, став 2), нарочито узимајући у обзир да је неравноправност полова један од кључних узрока насиља, а дискриминација жена један од кључних разлога за толерисање насиља над женама.

Према налазима студије, одређене групе жена су изложеније насиљу него неке друге, нпр. жене које живе у руралним подручјима у односу на оне које живе у градским подручјима. Поред тога, жене са хроничним болестима или инвалидитетом нису поштеђене насиља. Ови налази указују на могућност нарочите рањивости ових група због њихове потенцијалне изолованости у односу на политике превенције, заштите и подршке, те приступа правди у случајевима насиља. Из тог разлога је неопходно предузети посебне мјере којима би се релевантним политикама и праксама обухватиле и ове групе. Студија се није посебно бавила потенцијалним мањинским групама (узимајући у обзир њихове етничке, родне припадности, сексуална одређења, здравствено стање или евентуалне статусе имиграната или азиланата) унутар узорка за истраживање, али се њихова двострука искљученост (на основу невидљивости насиља, али и њихових мањинских статуса) може претпоставити. Због тога је неопходно обезбиједити инклузивне политике и праксе превенције, заштите и приступа правди. Конвенција Савјета Европе налаже примјену њених принципа и одредби без дискриминације по било којој основи, укључујући пол, род, расу, боју коже, језик, вјероисповијест, политичко или неко друго мишљење, национално или друштвено поријекло, припадност националној мањини, имовину, рођење, сексуално одређење, родни идентитет, доб, здравствено стање, инвалидитет, брачно стање, статус мигранта или избјеглице или неки други статус (члан 4, став 3).

Забрана дискриминације и осигурање равноправности полова су у директној вези са превенцијом насиља над женама и чине њен саставни дио. Босна и Херцеговина у том смислу располаже свеобухватним уставним, законским, па и стратешким оквиром, који забрањује дискриминацију, с једне стране, и насиље над женама, са друге. Ипак, преваленција насиља, коју је показала ова студија, захтијева и посебне превентивне активности, веће гаранције за родноосјетљиво поступање и праксе, те програме и мјере подизања свијести о насиљу над женама. С обзиром на налазе студије о нивоу образовања као релативном предиктору насиља, неопходно је предузети даљње напоре на повећању учешћа дјевојчица и дјечака, те дјевојака и момака, нарочито из руралних средина, те мањинских група, у образовном систему. У ревизији наставних планова и програма нарочито је потребно посветити пажњу равноправности полова, сузбијању стереотипних перцепција о родним улогама, ненасилном рјешавању спорова (члан 14), те максимизовати улогу дјечака и мушкараца у спречавању насиља над женама (члан 12, став 4). Ово су такође и стандарди које поставља Конвенција Савјета Европе.

Материјална депривација је препозната међу налазима студије као један од битних фактора ризика за насиље над женама. Иако се односи на материјалну депривацију читаве породице, а не само жртве, економско јачање жена може да помогне у

смањењу насиља, не само кроз побољшање материјалних прилика породице, већ и кроз постизање веће равноправности полова. Није потребно посебно наглашавати да насиље, иако иницијално узроковано материјалном депривацијом у неким случајевима, такође доприноси даљњој депривацији у смислу његове економске цијене за појединце, породицу и друштво у цјелини. Конвенција Савјета Европе у том смислу налаже државама потписницама да креирају програме јачања жена (члан 12, став б), укључујући и економско јачање. Поред овога, као посебна мјера превенције и подизања свијести може да се проведе и истраживање о економској цијени насиља те процјена колико би ових средстава било уштеђено када би се евентуално више напора улагало у превентивне активности.

Перцепција самих жртава о насиљу, али и других лица и институција, каква је показана овим истраживањем, објашњава висок ниво толеранције на насиље. Овакав закључак може да се изведе из неколико кључних налаза студије. Нпр., забиљежени низак ниво сексуалног насиља и економског насиља индицира жртвину непрепознавање ових врста насиља, нарочито у партнерском контексту. Глобално посматрано, налази студије указују на неприхватање статуса жртве од оних који трпе насиље. Овим може да се објасни и веома низак ниво обраћања за помоћ институцијама или поимање да им није потребна помоћ, да је повреда нанијета физичким насиљем минорна да би се жене јавиле доктору или да би предузеле друге мјере којима би помогле себи и својим породицама. Налаз студије је да су у цијелом узорку, без обзира на детектовано насиље или не, патријархални ставови према родним улогама генерално високи. Иако није било предмет истраживања, вјерска убјеђења, односно различита тумачења вјере, уз патријархалне ставове, могу да доведу до неприхватљивих оправдања за насиље и од починиоца и жртве. Овакво стање тражи посебне мјере подизања свијести и пружања информација о правима на ненасилно поступање, те могућностима заштите од насиља. У контексту подизања свијести као вида превенције, Конвенција Савјета Европе налаже државама потписницама провођење кампања и програма за подизање свијести о насиљу над женама и насиљу у породици те ширење информација о владиним и невладиним мјерама за спречавање насиља у сарадњи са државним и невладиним агенцијама за заштиту људских права и равноправност полова, а нарочито са женским организацијама (члан 13).

С обзиром на налаз студије да је алкохолизам снажан предиктор насиља над женама, као закључак и препорука се намеће неопходност улагања у програме примарне, секундарне и терцијарне превенције у области душевног здравља и болести зависности и њихово најбоље искоришћавање.

Налази студије показују ограничено учешће институција у рјешавању проблема насиља над женама и пружању одговарајуће заштите и подршке жртвама. Очигледно је да систем за пружање подршке жртвама насиља није свеобухватан, да његови појединачни дијелови нису међусобно и у довољној мјери увезани, да запослени у овим институцијама нису довољно добро обучени нити за препознавање различитих врста насиља над женама нити за пружање одговарајуће заштите. Из налаза истраживања такође је евидентно да институције које могу да пруже подршку жртвама нису довољно видљиве, не пружају довољно информација о могућностима заштите и подршке жртвама и нису се у довољној мјери ставиле на располагање

онима којима су потребне. Ово показују налази анализе који индицирају да се жртве не обраћају институцијама, између осталог, и зато што нису знале коме да се обрате.

Наредни проблем који је студија идентификовала је да жртве, чак и када се обрате институцијама, у највећем броју случајева не добију сврсисходну помоћ. У овом смислу, неопходно је уложити додатне напоре у едукацију запослених у здравственим установама, полицији, центрима за социјални рад и правосуђу, те успоставити интегрисани мултидисциплинаран систем ради осигурања заштите и подршке жртвама насиља на цјелокупној територији Босне и Херцеговине. Ова заштита треба да буде доступна свим жртвама, без дискриминације и искључености, те да подразумијева обавезу субјеката заштите да пријаве насиље, процјену ризика и заштитне мјере, опште и специјализоване услуге подршке, ефикасну истрагу полицијских агенција и тужилаштава, ефикасно гоњење починилаца на основу квалитетно прибављених доказа, осигурање релевантне подршке рањивим свједоцима (укључујући посебне мјере за дјecu), те кажњавање сразмјерно тежини дјела. Ово су неки од стандарда које поставља Конвенција Савјета Европе, а у контексту Босне и Херцеговине се намећу као нарочито релевантни с обзиром на већ постигнути напредак у креирању рефералних механизма, односно мултисекторских протокола за заштиту жртава насиља, јер је, судећи према овом истраживању о преваленцији, потребно и даље унапређивати овај систем.

Иако се студија само у свом мањем дијелу бавила улогом правосудних органа у случајевима насиља над женама из узорка истраживања, област приступа правди, односно избјегавање некажњивости за насиље, осигурање правне помоћи жртви, подршке жртви и њеној дјечи као свједоцима, те обезбјеђење репарације су међу кључним елементима дужне пажње и обавеза државе у спречавању и борби против насиља над женама. У том смислу, предлаже се усклађивање политика и пракси Босне и Херцеговине са одредбама Конвенције Савјета Европе у дијелу који се тиче материјалног и процесног права.

Истраживање о распрострањености и карактеристикама насиља над женама у Босни и Херцеговини даје директан допринос креирању интегрисаних политика за спречавање и борбу против насиља над женама, обезбјеђујући тамне бројке насиља и допуњујући податке административних извора, који се односе само на регистроване случајеве насиља. Имајући у виду невидљивост насиља над женама, из разлога што оно најчешће не буде пријављено званичним институцијама због непрепознавања, страха или неповјерења у институције, истраживање о преваленцији насиља даје свеобухватну слику о насиљу над женама у Босни и Херцеговини и као такво може да послужи као основ за дефинисање интегрисане политике спречавања и борбе против насиља над женама, како то налаже и Конвенција Савјета Европе (члан 11, став 2). Ови подаци о распрострањености, факторима и посљедицама насиља би у наредном периоду требали да послуже као **баселине** (енгл. нулта линија) за наредно периодично истраживање, а ради евалуације политика и њихових евентуалних измјена. Неопходно је институционализовати ову врсту истраживања те обезбиједити и редовно праћење административних података, као кључних улазних информација за креаторе политика у Босни и Херцеговини, информисање домаће јавности, те размјену информација и података са другим државама и међународним организацијама, нарочито у смислу извјештавања о провођењу Конвенције Савјета Европе експертној групи ГРЕВИО (члан 11, став 3).

7.3 Препоруке радне групе

На темељу предочених налаза истраживања о преваленцији, карактеристикама насиља над женама у Босни и Херцеговини, као и приступа услугама подршке, предложен је низ препорука које могу да допринесу сузбијању насиља над женама, те унапређењу система праћења и подршке. Препоруке су груписане у три области : систем праћења, систем заштите и подизање свијести и сензибилизација.

7.4 Успостављање система редовног праћења стања и трендова у погледу родно заснованог насиља

- Потребно је периодично проводити праћење стања на репрезентативном узорку. Ово праћење требало би да постане дио редовних статистичких истраживања, што значи да би за њега требало обезбиједити одговарајућу нормативну основу, ресурсе, како финансијске тако и техничке.
- Методологија и инструменти који су примијењени у овом полазном истраживању треба да буду основа за будућа истраживања како би се обезбиједила упоредивост налаза, уз могуће модификације које проистекну из нових потреба.
- Периодично истраживање и његове инструменте треба прилагодити и законском оквиру како би се могла утврдити и ефикасност правосудног система у третирању случајева насиља.
- Потребно је хармонизовати базе података кључних институција укључених у систем подршке: здравствених установа, ЦСР-а, полиције, правосуђа, као и невладиног сектора, који пружа услуге подршке жртвама насиља. У том циљу потребно је направити детаљан план корака које је потребно провести како би се обезбиједила хармонизација евиденција.
- Потребно је провести додатна квалитативна, дубинска истраживања, која би омогућила да се подробније испита “праг толеранције на насиље”, као и препреке које спутавају жене да се у већој мери обраћају институцијама и организацијама за подршку.
- Потребно је провести додатна истраживања на основу којих би могли да се процијене друштвени трошкови насиља над женама и посљедице по развојне процесе.

7.5 Унапређење система заштите жена од насиља

- Свака институција мора да има јасан протокол о поступању у ситуацији партнерског насиља и насиља над женама у породици, који ће јасно прецизирати сваки корак који је неопходно предузети. Протоколи треба да предвиде координисани, мултисекторски приступ, у којем ће се јасно дефинисати улога и одговорност сваког од актера, на свим нивоима. Једнако је важно да одговарајуће институције по овим протоколима поступају, те да постоје механизми надзора рада институција у складу са протоколима у случајевима насиља у породици.
- Потребно је успоставити јасне и квалитетне стандарде за процјену квалитета услуга за сваку институцију која је укључена у систем заштите жена од насиља у породици и партнерског насиља: полиције, центара за социјални рад, правосудних органа, здравствених и образовних институција. Такође, треба утврдити јасан систем надзора и евалуације рада ових институција.
- Потребно је унаприједити знања запослених у овим институцијама о родној

равноправности, родно заснованом насиљу и специфичним карактеристикама и проблемима у области партнерског и насиља над женама у породици. У том циљу потребно је увести акредитовану обуку за службенике институција укључених у систем подршке.

- Поред пружања услуга жртвама насиља над женама у породици, рад институција треба да обухвати и превенцију тог насиља. У том смислу неопходно је планирати адекватне мјере којима би се становништво конкретно информисало о услугама и едуковало на тему насиља над женама у породици.
- Потребно је знатно унаприједити информисаност жена о услугама заштите које им пружају институције, и то на њима пријемчив начин, а не пуким оглашавањем контакт телефона.
- Потребно је развијати капацитет локалних заједница у погледу родно заснованог насиља уопште, а посебно у погледу насиља над женама у породици како би оне биле у стању да дјелују као покретач и носилац ових активности умрежавања институција заштите на локалном нивоу.
- Потребно је унаприједити сарадњу између институција и организација цивилног сектора које се у локалним заједницама брину о проблему насиља над женама и пружају различите облике подршке жртвама насиља у породици и родно заснованог насиља.
- Потребно је унаприједити праћење и евиденцију програма подршке које пружају организације цивилног сектора.
- Потребно је унаприједити мјере, протоколе, активности, као и свијест службеника у систему заштите тако да могу да препознају и адекватно реагују и у случајевима других облика насиља осим физичког: психичког, сексуалног и економског.
- Програми треба да буду усмјерени и на починиоце насиља над женама. Поред специфичних програма намијењених за рад са починиоцима насиља, потребно је проводити и програме који дјелују на оне факторе који повећавају ризике од насиља, као што су програми лијечења и превенције болести зависности, за које је истраживање показало да су фактор ризика који највише повећава шансу да жена у породици/домаћинству доживи насиље. Осим тога, оно што починиоцима насиља често недостаје, а што испитанице описују као “тешку нарав”, су технике контроле бијеса (ангер манаџмент).
 - Услуге морају да се учине доступним свакој жени жртви насиља – женама са инвалидитетом, женама из етничких мањина, женама ниског едукативног и социјално-економског статуса, као и женама на селу.

7.6 Подизање свијести становништва и јачање жена

- Потребно је развијати свијест жена и мушкараца о родној равноправности слабењем патријархалних образаца моћи у будућим генерацијама.
- Потребно је развијати свијест жена о насиљу као и њихове капацитете да препознају насиље, јасно га дефинишу и да знају како се такви облици насиља могу законски санкционисати или на други начин сузбијати.
- Потребно је подстицати умрежавање и укључивање жена у различите форме организација, укључујући и организације за самопомоћ.
- Потребно је да надлежне институције кроз своје програме јасније повежу економско јачање жена са превенцијом насиља над женама.

- Показало се да жене имају проблем да себе перципирају као “жртву насиља”. У том смислу требало би размотрити алтернативну терминологију која ће подстицати самоперцепцију жена као субјеката, а не објеката, и приступити им као јединкама које могу да помогну себи и другима на основу својих искустава насиља, а не као јединкама којима је само потребна помоћ. У том циљу се може користити термин “жене са искуством насиља”.
- Пошто се показало да жене жртве насиља у породици у највећем броју случајева траже неформалну подршку и помоћ, и то најчешће од сродника, потребно је створити услове да они усмјере жртве ка институционалним облицима помоћи. У том смислу ширу јавност је неопходно едуковати у области родних неједнакости, насиља у породици и насиља над женама у породици, као и информисати их о доступним институцијама и услугама које пружају.
- Потребно је радити са образовним институцијама како би оне могле да остваре већи утицај на промјене у перцепцији насиља као допуштеног или уобичајеног облика општења у породици. Информације и знања о равноправним родним односима и ненасилној комуникацији морају да буду присутни кроз читав образовни систем, од предшколског до високог образовања, како би се нове генерације подигле на вриједностима родне равноправности, поштовања и толеранције.
- Потребно је медије непрестано позивати на одговорност да своје садржаје обликују у складу са принципима родне равноправности, а да посебне садржаје посвете и сузбијању насиља у породици.
- Потребно је формулисати програме превенције који би били специфично прилагођени различитим групама и актерима. Посебне програме мирног рјешавања несугласица треба намијенити породицама, нарочито онима које имају проблеме у односима.

ЛИТЕРАТУРА

Бабовић, М., Гинић, К., Вуковић, О. (2010) Мапирање породичног насиља према женама у централној Србији, СЗРН, Управа за родну равноправност, Београд.

Блоом, С. (2008) Виоленце агаинст Вомен анд Гирлс: А Цомпедиум оф Мониторинг анд Евалуатион Индикаторс, УСАИД.

Броунридге, Д. А., Халли, С. С. (1999) „Меасуринг Фамилу Виоленце: Тхе Цонцептуализатион анд Утилизатион оф Преваленце анд Инциденце Ратес“, Журнал оф Фамилу Виоленце, год. 14, бр. 4, стр. 333–350.

ЦЕДАВ Комитет, Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена (У.Н. Доц. А/34/46).

Еуропеан Цоунцил, Препорука Р(85)4 Комитета министара Савјета Европе државама чланицама о насиљу у породици.

ЕЦ (1950) Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода.

Парламентарна скупштина Савјета Европе (2004) Препорука 1681 Парламентарне скупштине Савјета Европе, “Кампања за борбу против насиља над женама у Европи”.

УН (2003) Резолуција Комисије УН-а за људска права 2003/45, Елиминација насиља над женама (Е/ЦН.4/2003/Л.11/Адд.4).

УН (2000) Пекинг плус 5: 23. специјална сесија Генералне скупштине Уједињених нација: Жене 2000: Родна равноправност, развој и мир за двадесет и први вијек.

УН (2000) Генерал Цомментс оф тхе Хуман Ригхтс Цоммитте 28 (2000) – Артицле 3 (Тхе егуалиту оф ригхтс бетвеен мен анд вомен).

УН (1996) Модел законодавства о насиљу у породици Специјалне извјеститељке УН-а о насиљу над женама, Е/ЦН.4/1996/53/Адд.2.

УН (1995) Пекиншка декларација и Платформа за акцију А/ЦОНФ.177/20.

УН (1993) Декларација против насиља над женама (А/Рес/48/104).

УН (1993) Децларатион он тхе Елиминатион оф Виоленце агаинст Вомен, УН Генерал Ассемблу Ресолутион 48/104 оф 20 Децембер 1993.

УН (1989) Општа препорука број 19 Комитета УН-а за елиминацију свих облика дискриминациј жена .

Валбу, С. (2004) Доместиц Виоленце: Девелопментс ин Сурвеу Метходологу, папер пресентед то Еуропеан Цонференце он Еверудау виоленце анд хуман ригхтс, Оснабруецк, Герману, 23. септембар 2004. Доступно на адреси: [хттп://www.цахрв.уни-оснабруецк.де/цонференце/Валбу.пдф](http://www.цахрв.уни-оснабруецк.де/цонференце/Валбу.пдф).

ВХО (2001) Путтинг Вомен Фирст: Етхицал анд Сафету Рецоммендатионс фор Ресеарч он Доместиц Виоленце агаинст Вомен, Генева.

Sadržaj

Predgovor.....	5
Lista skraćenica.....	7
Lista tabela i grafikona.....	8
Pojmovnik.....	13
Sažetak.....	18
Uvod.....	22
1. Institucionalni okvir od značaja za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja nad ženama u BiH.....	24
1.1 Međunarodni okvir.....	24
1.2.1 Okvir u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	28
1.2.2 Okvir u Republici Srpskoj.....	30
2. Teorijsko-metodološki okvir istraživanja.....	32
2.1 Definicije osnovnih pojmova.....	32
2.2 Metodologija istraživanja.....	36
2.3 Opis izbora uzorka.....	37
3. Karakteristike žena iz uzorka i njihov neposredni životni kontekst.....	40
3.1 Osnovne sociodemografske karakteristike žena iz uzorka.....	40
3.2 Ekonomska aktivnost žena iz uzorka.....	42
3.3 Karakteristike kućanstva i obitelji.....	42
3.4 Imovinsko stanje i rodni imovinski jaz.....	43
3.5 Materijalni standard.....	45
3.6 Podjela rada i brige o članovima kućanstva.....	46
4. Oblici, prevalencija i karakteristike nasilja nad ženama.....	48
4.1 Ukupna prevalencija nasilja nad ženama.....	49
4.2 Prevalencija i karakteristike psihičkog nasilja nad ženama.....	54
4.2.1 Partnersko psihičko nasilje.....	56
4.2.2 Psihičko nasilje u obitelji.....	59
4.2.3 Psihičko zlostavljanje u široj zajednici.....	60
4.3 Prevalencija i karakteristike fizičkog nasilja nad ženama.....	62
4.3.1 Partnersko fizičko nasilje.....	63
4.3.2 Fizičko nasilje u obitelji.....	65
4.3.3 Fizičko nasilje u široj zajednici.....	67
4.4 Seksualno nasilje.....	68
4.5 Ekonomsko nasilje.....	69
4.6 Nasilje nad ženama sagledano na temelju UNECE-ovih indikatora.....	71

5. Фактори насиља над женама.....	81
5.1 Фактори партнерског насиља.....	81
5.2 Фактори насиља у породици.....	86
6. Посљедице насиља у породици и обраћање службама за подршку.....	90
6.1 Посљедице насиља и стратегије за излазак на крај са насиљем.....	90
6.2 Искуства са мрежама, организацијама и институцијама подршке.....	93
7. Закључци и препоруке.....	104
7.1 Основни закључци истраживања.....	104
7.2 Закључци и препоруке у контексту Конвенције САВЈЕТА Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.....	107
7.3 Препоруке радне групе.....	111
7.4 Успостављање система редовног праћења стања и трендова у погледу родно заснованог насиља.....	111
7.5 Унапређење система заштите жена од насиља.....	111
7.6 Подизање свијести становништва и јачање жена.....	112
ЛИТЕРАТУРА.....	115

